51
TARİH
ANI
GEZİ
OLAY
OKTAY AKBAL
ANI DEĞİL YAŞAM

OKTAY AKBAL

Anı Değil Yaşam

Çağdaş Yayınları

Dizgi-Ofset hazırlık-baskı
Cumhuriyet Matbaacılık ve
Gazetecilik T.A.Ş.

OKTAY AKBAL

ANI DEĞİL YAŞAM

Anı Yazıları (2. bası)

ÇAĞDAŞ YAYINLARI

ÇAĞDAŞ GAZETE, DERGİ, KİTAP, BASIN ve YAYIN ANONİM ŞİRKETİ

Türkocağı Caddesi No.39-41 Cağaloğlu—İstanbul

Tarih-An-Gezi-Olay
Dizisi: 51
Mayıs 1990
(İlk basısı 1985)

ANILARI ELEŞTİRMEK

Anılar eleştirilir mi? Anılar, köpükler gibidir uçtu uçacak. Elle dokunamazsın, üstünde durup düşünemezsin, kızamazsın, karşı çıkamazsın. Anılar, zamanla değişir, renkten renge girer. Anılar, yaşla anlamlarını yitirir. Yirmisindeki bir yaşantı altmışına gelince bambaşka birşey olur. Yazsanız, öylesine uzak bir yaşantı çıkar ki ortaya, tanıyamazsınız. Bir sanat yaratısıdır artık o. Bir öyküdür, bir denemedir, bir roman yaprağıdır. O anıdaki kişi de, ne sizsiniz, ne de başkalarının tanıdığı bir kişi. Bir düş ürünü!..

Ben de yazıyorum, başkaları da yazıyor böyle anıları... Ama ben ille de 'gerçek' budur diye tutturmuyorum. Kimse de tutturamaz zaten? Bellek, garip bir nesnedir. Altı vardır, üstü vardır, istediğini tutar saklar, istemediğini bir yerlere gizler. Kimi zaman da kişi kendine bir geçmiş yaratır. Olmadık şeylerle, olaylarla dolu bir zaman parçası... Yaşamadığını, yaşanmış sayar! Bunun bilinçle yapmaz da, zamanın perdesi arkasında kalanları kendine mal ederek gerçekleştirir. Hani ne der Aragon: "Geçmişi icat ettim geleceğin güzelliğini görmek için. Öylesine...

Bir anı: Babıali caddesinden aşağı iniyorum. İkbal Kitabevi'nin köşesini döner dönmez biriyle çarpışacakken, durakladım. Baktım Yahya Kemal... Karşı karşıyaydık. önceleri de tanışmışlığımız var büyük ozanla. Elimi uzattım, tuttu, sıktı, iki avucu arasına aldı. Gözlerimin içine baka baka "Nazmınız günden güne ilerliyor, çok seviniyorum" dedi. Teşekkür ettim. Ayrıldık, hepsi bu kadar. Bir anı daha... Salâh Birsel'le Haşet kitabevi'nden çıkıyoruz. Yahya Kemal'le karşılaşma... Ellerimizi sıkıp bir şeyler söylüyor. Bu karşılaşmamızdan hiçbir şey anımsamıyorum. Anılardan ilkini daha önce bir iki kez yazdım. Orda burda anlattım da... Yahya Kemal, karşılaştığı her genç adamı "şair" sayardı, doğal olarak, genç değil misin, üstadı tanıyor musunu, öyleyse şairsindir!

İşte anılar size. Belki böyle değildir, belki elimi iki avucuna almamıştır, belki birine benzetmiştir, belki de büsbütün başka bir şey. Ama "Nazmınız günden güne ilerliyor, seviniyorum" dediği kesinlikle doğru... Öyle bir söz ki unutulur gibi değil! Ama bu sözü bana İkbal Kitabevi'nin köşe

sinde söyledi, Haşet'in önünde değil... Ne var ki sevgili Salâh Birsel "Haney Kimi kurtarır" adlı deneme kitabında başka türlü anlatıyor bunu... Haşet önündeymişiz, ben Yahya Kemal'i görünce, yanına gitmişim, elimi uzatıp 'Ben Oktay' demişim. O da 'Sizin nazmınız son zamanlarda çok gelişti' demiş, ben üzülmüş, şaşırmışım. Birsel de gönlümü almış 'Seni herhalde Oktay Rifat sandı' demiş. Birsel kitabında böyle yazdığı için Mehmed Kemal de Cumhuriyet'te bir yazısında bunu olduğu gibi aktarmış... Şimdi benim başka türlü anımsadığım -ki benimki elbette daha doğru, işin içinde olduğum için en doğrusunu benim bilmem doğal- bu yaşanmış zaman parçaları geçen yıllarla değişip bambaşka anlamlar kazanıyor; daha da kazanacak... İstediğin kadar düzelt, boştur! Yaşantım boyunca benden yaşlı bir ustaya gidip de 'ben falancayım' demiş değilim! Yazılarımı bile mektupla yollardım dergilere, gazetelere... Utangaçlık mı, çekingenlik mi, ne derseniz deyin. Nerde kalmış Yahya Kemal'e yaklaşıp 'Ben Oktay' diyeceğim, o da beni Oktay Rifat sanacak, övecek, bu kez üzüleceğim. Olacak iş mi?

Gerçi öğrencilik yıllarımda daha sonra da benim Oktay Rifat sananlar çıkmadı değil! Lisedeyken edebiyat öğretmeni bir kişi 'Garip' şiirlerini benim yazdığımı sanıp, derste veryansın etmişti böyle saçma-sapan şeyler yayımladığım için! Nerdeyse bütünlemeye de bırakacaktı beni Oktay rifat bildiğinden! 1950 yılında da Orhan - Oktay - Melih, Nâzım Hikmet'i bağışlatma eyleminde açlık grevine giriştikleri zaman Tahsin Demiray, Ankara'da bana rastladığında 'Sen nasıl Nâzım için oruç tutarsın, Hazım beyin torununa yakışır mı? demişti. Her ne kadar 'Ben Oktay Rifat değilim' dediysem de, aldırmamıştı hiç! Oktay Rifat diye beni övenler de çıktı, Fransız ozanı Philippe Soupault Ankara'da tanıştığı şairleri överken 'Oktay Akbal'ın şiirlerini çok beğendim' demiş! Böyle dememiş elbet, ama Hürriyet gazetesi muhabiri herhalde beni tanıyordu Oktay Rifat'ın adını hiç mi hiç bilmiyordu. 'Oktay' diye duyunca, 'bu olsa olsa bizim Oktay Akbal'dır' demiş, öyle de yazmıştı!..

Anıları eleştirmek... Olacak iş mi? Anılar eleştiriye gelir mi? Yanlıştır, doğrudur, şöyledir, böyledir, denebilir mi? Siz nasıl anımsarsanız öyledir onlar... Kimine göre böyle, kimine göre büsbütün değişik. Salâh Birsel de, ben de, Mehmet Kemal de bir takım yaşantılarımızı kendimize göre yazacağız elbet. İşimize nasıl gelirse öyle! Hem bu bilinçli bir eylem de değildir ki, öyle gelir belleğimize, öyle yerleşir. Anılarda kişilik, bencillik çizgisine yücelirse suç kimde? Bir anı daha: 1943 yılında Mehmet Kemal'in 'Birinci Kilometre' adlı kitabı çıkmıştı. O sıralarda yönettiğim 'Servetifunun'

dergisinde 'İki Kişi' imzası altında bu kitaptan söz ettim. O günlerde karşılaştığım Mehmed Kemal bu yazımdan ötürü bana teşekkür de etmişti. Otuz beş yıl sonra bunu anımsamadığını söyledi bir yazısında... Böyledir bellek, işine geleni üst kata, gelmeyeni alt kata koyar! Anımsamak istemedikelrimizi yaşamadık sayarız!

"Geçmişi icat etmek" demiş Aragon... Bir bakıma, kırk-elli yıl sonra anımsanan, yazılan geçmiş, bir uydurma, bir düş, bir 'icat edilmiş zaman parçası' sayılır. Ancak 'geleceğe güzellikler' bırakmak amacı bağışlatır böyle yanılgıları... 'Güzellik' neyi bağışlatmaz ki! Yaratılırsa, benimsetilirse, geleceğe bırakılabilirse!..

YAZAR OLMAK

"Chéz nous ile ya un lion". Okur okumaz öğretmen sandalyesinde doğruldu. Sürdürdüm okumamı... "Bizim evde bir aslan var." Boyuna anlatıyorum o aslanı. Neler yapıyor, nasıl dizlerimde uyuyor, neler seviyor, sokağa çıktığımda nasıl beni izliyor, kimi zaman nasıl ortalıktan yitip gidiyor, yüzü gözü tırmıklanmış, nasıl eve bitkin dönüyor... Arkadaşlar kulak kesilmiş. Öğretmende hafif bir gülümseme. Bekliyor sonunun ne çıkacağını! Öykü bitti, herkes anladı, "Aslan" benim tekir kedinin adı!.. Öğretmen "Bana ver" dedi. Beğenmişti, müdüre gösterecekmiş. Oturup güzel bir yazıyla yeniden yazdım, kendisine verdim.

"Muharrir"e çıktı adım hemen! İlkokulun son sınıfı. Okulun baş müdürünün doğum günüymüş. Beşinci sınıf adına bir konuşma yapmak gerekiyor. Öğretmen ödev verdi, hepimiz bir şeyler yazdık. Herkes okudu yüksek sesle. En çok beğenilen benim yazdıklarım oldu. Kısa özlü bir seslenişti. Zaman geçecek biz büyüyeceğiz ama o beyaz kocaman sakallı müdürümüzü unutmayacağız gibi şeyler!.. "Sen okursun törende" dedi. Okumak, işte bu olmaz! Kekemeyim ben. Türkçe bile konuşamam herkesin önünde; değil Fransızca! "Okuyacaksın, konuşacak değilsin" dedi hoca. Olsun! "Sedat okusun" dedim. Sonunda anlaştık. Sedat okuyacak, ama ben de yanında duracağım, müdüre verilecek çiçek saksısını elimde taşıyacağım, sonra götürüp önünde bir yere koyacağım. Öyle de yaptık. Bü-

yük bir konuk da vardı o törende, general Gouraud. Çanakkale'de bize karşı savaşırken bir kolunu yitirmiş eski Suriye Genel Valisi... Hiç unutulmaz bir gündü. Ama unutulurmuş işte! Şimdi bir şey anımsamıyorum. Heyecan mı, zamanın silindiri mi, ezdi götürdü böyle anıları. Aklımda kalan, benim yazdığım söylevin kalabalık bir salonda okunması...

Sonra ortaokul, lise yılları. Kendimi "yazar" saymıştım artık! Hep yazıyordum zaten. İlk yazdıklarımı **Çocuk Sesi**'ne, **Mektepli**'ye gönderdim. Yanıt verdiler ama basmadılar. İskender Fahrettin'in **Çocuk Duygusu** ise yayınladı hep. Öyküler, röportajlar, çeviriler. Yıl 1937. İlle de kart istiyordum! Üstünde yazar diye yazılı bir kimlik kartı! İstediğim yere girmek, istediğim gibi "yazar" sayılmak! Bu arada gündelik gzetelere de yazılar yolladım. **İkdam** gazetesi üç kuruştu 1939'da, Ali Naci Karacan çıkarıyordu. 19 Mayıs törenlerine girmiştik o yıl. Ben hiç katılmazdım törenlere hep seyirci olurdum. Gittik. Fenerbahçe Stadı'nın açık tribünlerine sıkıştık. Yakıcı bir güneş vardı tepede. Üç kuruş verip bir gazete aldım, şapka gibi kıvırıp başıma geçirdim. Sonra bir ara bakacağım tuttu. Ne görsem "Oktay Akbal" yazılı değil mi? Öykü sütununda bir başlık; "Ana Katili" Bir de resim var, hem de edebiyat öğretmenimiz Zahir Güvemli çizmiş. Gündelik bir gazetede çıkan ilk yazımdı: 19 Mayıs 1939...

Durmadan yazılar yolladım, hepsi yayınlandı. Sonra bir gün benden büyük arkadaşla **İkdam** yönetim yerine gittik. Karacan'ı görmeye. Para isteyecektik, ben değil, yanımdaki arkadaş isteyecekti benim adıma! **Son Telgraf** binasının üst katına bir merdivenden çıktık. Ürpere ürpere... Bir büyük oda. Çiy bir ışık. Dönüp dolaşan esmer bir kişi. Bir masa başında oturan sarışın bir bayan, daha

bir iki adam... Bizi görünce Karacan sordu: "Ne istiyorsunuz?" Adımı kekeleyerek söyledim, anlamadı, gazetede öykülerimin çıktığını ekledim hemen... Yine anlamadı, ama masadaki bayan kalktı "Biliyorum" dedi. "Demek sensin" Karacan okulumu, sınıfımı sordu, gazeteci yazar olmak isteyip istemediğimi; çok kitap okumamı öğütledi... Hani para isteyecektik! Ağzımızı açamıyorduk. Sustum kaldım öyle. Baktım ki sessizlik uzuyor. "Başka öyküler de yollasam çıkar mı?" diye sormaz mıyım? Elbet, dediler, her zaman dediler. Kendimizi kapının dışında bulduk. Derken **İkdam** battı. Bu kez C.Saraçoğlu'nun **Yeni Sabah**'ına başladım öyküler yollamaya. O günlerde gazetelerde her gün bir öykü çıkardı. Nerden bulacaklar ayda otuz öyküyü, ellerine ne geçerse basıyorlardı, herhalde! Yirmi otuz öyküm de burada çıktı. Boyuna yazıyordum, bildiğim bilmediğim konular, yaşamadığım yaşamayacağım olaylar! Bir yanda n**Bin Bir Roman. Çocuk Haftası, Yıldız** gibi dergilere de yazılar, çeviriler. Fabrika gibi yazı üretiyordum. Cemil Cahit Cem bir küçük broşür veriyordu, bunu uzatarak çevir, diyordu. İki gece oturup bitiriyordum; Marléne Dietrich'in yaşamı, Clark Gable'in özel sayıları olarak çıkıyordu bunlar, resimlerle süslenerek... Marléne savaşa giden sevgilisini düşünerek atından düşüyor, kolunu kırıyor. Beş satırda geçen bu olayı iki sayfa uzatıyordum. Sonra dedektif öyküleri, serüvenler, cinayetler... O 40 yıllarının dergi koleksiyonları değişik adlarla yayınladığım öykülerimle doludur.

Birden anladım ki "edebiyat" diye bambaşka birşey var! O zaman üretimin hızı kesildi, hatta önceki yazdıklarımın utancını da duydum. Bir de sevi bastırmıştı iyiden iyiye? Seviler demek daha doğru. Belki de sevi özlemi! Birini sevmek gereksinimi... Anlayacağım, beni anlayacak birlikte konuşabileceğim biri... Sevişmek, yatmak daha sonra

geliyordu nedense. Bir kızla konuşurken kafasının içi benim daha çok ilgilendiriyordu. Kafasız bir gövde neye yarardı! "Mektuplar"a başladım. Düşsel biri miydi "Hisya", yoksa canlı bir varlık mı? Biri vardı ya, o birini ille de "Hisya" saymak benim içimden gelen bir dürtüydü, yoksa o kızın ilgisi yoktu benim dünyamla, bambaşka hevesler, özlemler içindeydi. Bunu gerçi çok daha sonra anlayacaktım, ama o günlerde, onu, sevdiğim kız saymak, sanmak beni avutuyordu. Yetiyordu bu kadarı! Güncel, anlık tadlar her yerde vardı, onları bulmak kolaydı da...

Servetifünun - Uyanış'ta ilk yazım Saint-Beuve'den bir çeviriydi, Firdevsi üzerine. Nerden nereye? Büyükbabamda **Les Annales** dergilerinin 1900'ler koleksiyonunu bulmuştum, Kapılıp gitmiştim o geçmiş yıllara. Köşkten ayrılıyorduk. Büyükbabam satmıştı bu koca beyaz yapıyı. Şaşkınbakkal'da bir apartıman katma taşınıyordu. Kırk yılın birikintisi vardı tavan arasında; eski sinema dergileri, yazın dergileri, resimler, eski okul kitapları, defterleri, büyükbabamın Mecliste kullanmak için sakladığı kırmızı beyaz oy pusulaları... **Les Annales** dergisinde okuduğum yazıları çeviriyor, **Servetifünun**'a veriyordum. Öykü yazmayı bırakmıştım, yazıp yayınladıklarımın "öykü" olmadığını biliyordum. Artık şiirler ciziktiriyordum. Komşu köşkteki esmer liseli kız da gerçi şiirden pek anlamıyordu, ama anlar görünüyordu. Gerçekte bir an önce okuldan ayrılıp evden kaçmak istiyordu. Tek kurtuluş yolu, üvey annesinden kurtulma yolu, evlenmeti. Bense çok gençtim bunun için. Aramızdaki arkadaşlık bir yaz eğlencesiydi yalnız...

İşte savaş da o ağustos sonunda çıktı. Radyolarda korkunç sesler dinliyorduk içimiz ürpererek. Onuncu sınıfa geçmiştim, tam askere alınıp cepheye gitme yaşı. İlk dünya savaşında böyle olmuştu, benim yaşıtım öğrenciler Çanakkale'ye gitmişti, Sarıkamış'a, Galiçya'ya... Eylül 1939

hüzün doluydu. Korku doluydu. Umutsuzluk doluydu. Gençlik çağıma bütün bu ağır yükleri içimde taşıyarak giriyordum. Benim tüm kuşağım... Ergeç Türkiye'nin de katılacağı bir savaşta ölüp gitmek miydi yazgımız? En büyük üzüntüm, yazar olarak tanınmadan dünyadan ayrılmaktı. Bir şeyler, işe yarar yapıtlar yazmak değil de, "yazar" olarak tanımak!.. Defterler alıp diziyordum, hepsi dolacaktı bir gün. Ama neyle, hangi yaşantıyla, hangi kişisel birikimle? Savaş yılları bunu verecekti, tekdüze bir çocukluk, bir ilkgençlikten çıkacaktık, koskoca insanlar oluverecektik!..

40 yıllarını anımsadıkça bir üşüme gelir. Hele o ilk yıllar.. Lise dersleri, savaş kuşkusu, Atatürk'ü yitiren bir Türkiye'nin "karşı devrimci" bir yöne doğru itilme tehlikeleri... Sonra yoksulluk, yokluk, ekmek karnesi, karartma geceleri, her an savaşa girdik gireceğiz heyecanı... Para kazanmak için yine yazılar yazmak, çeviriler yapmak. Sinema dergileri, çocuk dergileri. Bir yandan da Sait Faik, Sabahattin Ali gibi öykücüleri okuyarak yolumu bulmaya çalışmak... İlk, kendimce nitelikli, değişik öyküm "Meydan"dı, önce **Servetifünun**'da çıktı, kimse görmedi, bir kaç yıl sonra **Büyük Doğu**'da yayınlanınca ilgi topladı. Derken "Kibrit Alevi", "Sahil Kahvesi", ardından da 1944'de "Önce Ekmekler Bozuldu..." Kendimce bu yol bulmuş gibiydim. Yaşanmış, duyulmuş, her duyan yaşayan insanın "bunu ben de duydum, yaşadım" diyebileceği, kişinin iç derinliğine inebilen bir öykücülük... Sait Faik'ten çok şey öğrenmiştim, öyküde konunun önemsizliğini, hem de yazarın konuya önem kazandırabilecek güçte olduğunu...

1943'te **Servetifünun - Uyanış**'ın sekreteriydim. Yirmi yaşında bir delikanlı... Lise olgunluk sınavında bir yıl beklemek zorunda kalmış, hem şiir hem öykü yazan bir genç... Ne var ki bir tek şiir yayınladım imzamla "O Sokaklar",

ötekileri cekmecede bıraktım. Gerçi takma adlarla **Yedigün**'e gönderiyordum bu şiirleri, birkaçı çıktı da, hatta Nihat Sami Banarlı dergide verdiği yanıtta umutlu gördüğünü belirtti de... Ama kendim daha iyi biliyordum şiirdeki gücümü. Sayfalarca şiir kaldı defterlerde, ya da kimi kızların mektuplarında... İyi ki kaldı! Birkaçı daha çıksaydı, övenler de olacaktı, kendimi gerçek bir şair sayacaktım, kırk yıldır şair diye geçinecektim, antolojilere girecektim, büyük sözler edecektim. Nice, şair olmadıkları halde şair olarak tanınanlar gibi!

Yazar olmak!... Geliyorlar, defterler, dosyalar getiriyorlar, "ben roman yazdım, şiir yazdım, nasıl buldunuz" diyorlar. İyi niyetle, güvenle... Saygıyla, sevgiyle... Ama ben şaşıyorum, niye sorarlar, neden başkasının düşüncesini öğrenmek isterler, onlara ne benim beğenip beğenmememden... Önce kendileri beğensinler yazdıklarını, sonra da kendi güçlerine - inanacaklarsa, inanabileceklerse - inansınlar. Kolay değil bu. Herkesi aldatırsınız bir süre, ama kendinizi aldatamazsınız. Şair olmadığınız bilincinde olup da, şairim diye ortaya çıkanların çektikleri sıkıntıyı, işkenceyi tanımlamak olası değildir. Önce kendini inandıracaksın. Yazarak, çalışarak, kendini vererek. Ne demiş Valéry, "İnsan kendini şiire vermez, şiire adar." Bu, sanatın her dalı için böyledir. Böyle de kalacaktır.

Geçmişte bir gezi... Birlikte yaptığımız bir dolaşma. Bunca yıl geçmiş! O günlerde biri deseydi ki kırk yıl sonra anılarını yazacaksın, üstelik de "anı değil yaşam" diyeceksin, inanır mıydım ona? Gülerdim, hadi ordan derdim. Kırk yaş, elli yaş, hele altmış yaş varılamayacak kadar uzaktaydı. Kişi kırkına varmadan ölmeli derdim sorsalar. Alain - Fournier'yi, Radiguet'yi, Rimbaud'yu düşünerek... Anı mı, anı değil mi, diyerek tartışmak istemem. Bir zaman parçası hiç mi hiç eskimezse, kişi kendini hep

o çoşkunun, hep o ilk gençlik dürtüsünün içinde duyarsa niye anı sayılsın o yaşantılar? Anı bence ölü bir değerdir. Kuru bir yaprak gibidir. Basarsınız üstüne, çıtır çıtır erir giderler. Toz gibi dağılırlar. Anı değil de yaşamın bir canlı parçasıysa sizde kalanlar, her geçen günle daha anlam kazanır, daha güçlenirler. Bu, bir avuntuysa da, ne yapalım, varsın öyle olsun!..

BİR KİTAP ÇIKARMAK

Madelet'i görürdük balkonunda. Uzak bir gölge gibi... Kimi zaman sokakta gösterirdi parmağıyla "işte o", diye. "Madalet, Ah Madalet..." Fahir Onger'in bu adı taşıyan öyküsü "Servetifünun"da çıkmıştı. 1944'te. Nerden bulmalı o eski sayıları? Yılların içinde yitip gittiler, darmadağınık anılara döndü o eski dergiler de...

Fahir, öyküler yazıyordu o günlerde "Heryer Karanlık" adh uzun bir öyküsü vardı. Hiçbir yerde yayınlanmadı. Bana okumuştu Feriköy'deki apartmanın o küçük, loş odasında. Çok duramazdık o minik odada, sokağa fırladık. Haydi Hay Layf pastanesi, Suna... Ya da Taksim'e, Tünel'e, kadar yürümek...

Bir kitap çıkarmayı düşlüyorduk o günlerde. Gider, Taksim bahçesinde birer bira içer, hayallere dalardık. Gezinin bir kanapesine oturur tartışırdık. Sonunda şu karara vardık: İkimizin ortak yapıtı olacaktı o kitap. Yarıya kadar benim öykülerim yer alacaktı, yarıdan sonrası onun. Yıl 1945. Bir yıl önce sınıf arkadaşım Adil'i kandırmış, onun verdiği iki yüz lirayla "Genç Nesil Konuşuyor" adlı bir derleme kitabı çıkartmıştım. Şiirler, öyküler vardı içinde. Bir bölüğü dergilerde çıkmıştı eskiden; ama ilk kez okura sunulan şiirler, öyküler de çoktu.

O gün, Türkiye'nin İkinci Dünya Savaşına katıldığını duymuştuk. Cağaloğlu'ndan yürüye yürüye Taksim'e çıktık. "Servetifünun" basımevinden Taksim'e sık sık yürürdük. Bir Tünel'e binmek vardı işin içinde. Çoğu kez Yük-

sekkaldırım'dan tırmanırdık. 1943'de Tünel'in kayısı kopmuştu, yine kopar diye bir korku vardı İstanbulluların içinde. En iyisi yürümekti. Taşıt az, insan az, yollar yürümeyi sevenlerin!.. Savaşa girmişiz. Ya o gece Alman uçakları İstanbul'a saldırırsa!.. Ya bir iki gün sonra genel seferberlik ilan edilirse, ya hepimizi birdenbire silah altına alırlarsa!.. Fahir, Yüksek Ticaret'te öğrenci, ben lise olgunluk sınavından beklemeli... Sabah akşam, yazın, şiir, öykü, biraz da politika konuşurduk. İçkili yerler, kahveler, tavla, domino oyunları, ufak tefek seviler, sevi sanılan duygusal yakınlıklar...

Eftalafos'ta oturduk. Hava soğuktu, kapalı yerde daldık düşüncelere. Kitap çıkarmak hayalleri bir yana itilmişti. Her an uçak seslerini bekliyorduk. Ama Fahir "bu bir oyun," diyordu, "Paşa'nın numarası." Öyleydi, Almanlar kaçacak delik arıyorlardı, ama ya giderayak başımıza bir çorap örerlerse. Sırası mıydı kitap yayımlamanın? Hem para nerdeydi, kimdeydi? Hiç değilse iki yüz lira gerekliydi beş altı formalık bir kitap için... Bir tavla getirttik, "şu tarihi günden bakalım kim kazancak," dedik. Biliyorduk "tarihi" bir gündü bu! O sıralarda her gün bir "tarih yaprağı"ydı ilerde anılacak, önemle üstünde durulacak... Kim kazandı o tavla oyununu, onu bile unutmuşum, demek çok önemli bir günmüş! Belleğimde kala kala kahvenin karşısındaki durakta gelip geçen kırmızılı yeşilli tramvaylara koşusan insanlar kaldı. Sanki bir savaş akşamında bir an önce evlerine, eşlerine, çocuklarına kavuşmak isterlermiş gibi bir panik havası vardı, ya da bize öyle gibi geliyordu...

Bir kaç hafta sonra unuttuk savaşı... Daha sonra savaş bitti Avrupa'da, Almanya teslim oldu. O tarihi günü iyice anımsıyorum, daha doğrusu akşam üstünü... Özde-

mir Asaf'la Cağaloğlu'ndan Fatih'e, oradan Atikali'ye yürüdüğümüz bir akşam üstü... Fatih'teki ucuz sarapçı dükkânında savaşın bitişi, barışın dönüşü onuruna kadeh vurmuştuk. Önümüzde aydınlık bir yaşam açılıyordu. Savaşa girmek, ölmek, yaralanmak, sakatlanmak tehlikeleriyle dolu beş yıl geçirmişti kuşağımız: Her gün korkular içinde çırpınarak... Artık savaş sona ermişti. Bir daha savaş olamazdı nasıl olsa. Şarap bardakları birbirini izledi. Özdemir'le sevilerde, şiirlerden, kitap çıkarma hayallerinden söz ettik. Sonra Atikali'ye doğru yürüdük, çamurlara basa basa... Bir ev vardı cadde üstünde; o günlerde Özdemir'in sevdiği kız vardı o evde. Belki pencerede, belki balkondaydı, bizi bekliyordu.

Bir kitap çıkarmak, o kitapta yazınsal topluluğumuzun üyelerini bir araya getirmek, ardından da tek tek kitaplarımızı okura sunmak daha iyiydi. Salâh Birsel'in Pangaltı tramvay caddesindeydi kirada oturduğu ev. Daracık uzun bir yapı... Birsel o günlerde Nişantaşı Ortaokulu Fransızca öğretmeni ve müdür yardımcısı... Behçet Necatigil, Fahir Onger, Orhon Arıburnu ve ben Birsel'in odasında bir iki kez buluştuk. Yazınsal topluluk kurma düşüncesinde kararlıydık. Ankara'da Orhan Veli Oktay Rıfat Melih Cevdet topluluğu vardı, biz de onlarınki gibi, hatta onlarınkinden daha başka bir topluluk kuracaktık. Üç ozan, iki öykücü!.. Sergiler açmak, kitaplar çıkarmak, belki de bir dergi yayımlamak... Ama para nerde, kimde? Önce bir ad bulmak gerekliydi, topluluğun bir adı olmalıydı. Herkes bir şeyler söyledi. Orhon "Ya Da" dedi, "Ya Da grubu olsun adımız." Neydi Ya Da? Eski Türklerde kutsal bir taşmış. Hiçbirimiz tutmadı bu adı. Tartıştık, başka adlar ileri sürdük, olmadı. Bir daha da toplanamadık bu amaçla. Orda verdiğimiz kararlardan biri de şiir

sergisi açmaktı, onu Orhon tekbaşına uyguladı.

1946 yılındaydık. Çok partili yaşama geçmişti Türkiye!.. Hatta sosyalist partiler bile vardı. Fahir'le, Salah'la kitap çıkarma projeleri kuruyorduk. Ama artık ayrı ayrı kitaplar olacaktı bunlar. Önce "Yenilikler" dergisini çıkardık. Bir protokol yapmıştık kendi aramızda, kim ne kadar verecek, kim ilgilenecek, bir bir yazılmıştı. Necatigil birkaç kopya daktiloya çekmiş dağıtmıştı. Üç dört sayı ancak çıktı "Yenilikler"... O günlerde bu derginin yayınları da olsun dedik. Ben öykülerimi "Önce Ekmekler Bozuldu" adıyla toplamak istedim. Fahir Onger kapağı yaptı. Kapkara bir kapak ortada kocaman kocaman harflerle kitabın adı... Bir basımevi aradık, Ferit Kalmık'ın basımevini bulduk. Dört forma bin iki yüz sayı basıldı "Önce Ekmeklek Bozuldu". Nisan 1946. Kapağı klişeci beğenmemişti, oturmuş yeniden çizmişti Fahir'inkine benzer biçimde... O günlerde annem Tophane'deki küçük dükkanı satmıştı üç bin liraya. Beş yüz lirasını ben aldım bu kitap için. Sanırım üç yüz lirayı buldu gideri.

Bir sürü öykü yayınlamıştım, hepsini almadım, bir seçme yaptım. "Diojen Kendini Arıyor" adlı öykümsü yazılar dizisini -ki gerçekte bu bir romandı- ve "Geceyarısı Mektupları"nı almadım. 1943'ten sonra yazdığım "Meydan", "Kibrit Alevi", "İstasyon" gibi öykülerim Necip Fazıl'ın "Büyük Doğu"sunda çıkmış, ilgi uyandırmıştı. Bu dergi yirmi bin kadar satılıyordu, Sait Faik, Bedri Rahmi vb. yazıyordu orda. Daha Necip Fazıl'ın "süper mürşit"liği ortaya çıkmamıştı. Para da veriyordu yazılara, kocaman resimler yaptırıyordu "Önce Ekmekler Bozuldu" kitabı altmış kuruştu. Şehzadebaşı'na, Beyazıt'taki satıcılara ben götürdüm. Tanıdık bir tütüncü altmış kuruşu çok buldu. "Fazla, bu fiyata kim alır", dedi. Öyle ya, gazeteler beş kuruştu, koca dergiler yirmi beş, Remzi'nin kalın

çeviri kitapları elli kuruş...

"Önce ekmekler bozuldu, sonra herşey..." Değişik buldular bu öyküyü. İçinde yaşadığımız dönemi yansıtıyordu, o yüzden. Nazım Hikmet bile Memet Fuat'a mektuplarında bu kitaptan söz eder. Pek çok yazı yazıldı. Ben de o yazıları dikkate kesip bir deftere yapıştırdım. İlk kitabın hevesiydi bu. İlk heyecan... Böylesi duygular yaşamda bir kez duyulur ancak. O gün bugün kırka yakın kitabım çıktı. Yine bir amatör heyecanı duyuyorum, seviniyorum, ama o ilk kitabın yarattığı duygulanmalar tanıma gelmek, anlatılamaz.

Fahir Onger'in kitabını, "Bugünkü Şiirimiz"i de ardından çıkardık. Bende bir tane yok şimdi... Bir yazın kuşağının ilk antolojisiydi. Hem de beğeniyle seçilmiş şiirlerle dolu bir kitap... Ayrıca Onger'in o genç şairler konusundaki yargıları bugün için bile ilginçtir, sağlamdır. Bu belgesel antolojinin tıpkı basım olarak bir kez daha yayımlanması gerekir, ama kim yapar, bilmem. "Bugünkü Şiirimiz"i Samim Kocagöz'ün ilk öykü kitabı "Sığınak Hikayeleri" izledi. Yenilikler Yayını da o kadarla kaldı, zaten dergiyi de çıkaramaz olmuştuk. Başka dergi projeleri, başka düşler, başka hayaller ağır basıyordu. Fahir'in öyküleri ise hiçbir zaman kitaplaşmadı. Zaten vazgeçmişti öykü yazmaktan, eleştiri alanını seçmişti. Seçmişti ya, bu kez kesin kurallar koymuştu beğenisine, toplumsal bir içerik arıyordu şiirde, öyküde, romanda. Böyle olmayan yazıları en ağır biçimde eleştiriyordu. Bir Fakir Baykurt'tan söz etmeye başladı 1947'lerde... Köy Enstitüsü öğrencisi, bir köy çocuğu... Şiirler yazıyordu Baykurt daha, ama Fahir onun, şiirden çok düzyazıda başarılı olacağını söylüyordu. Bizse azıcık eğleniyorduk. Fahir Onger'in toplumsal içerik arama tutkusuyla. Şiirlerini Fahir'e beğendirmek için "sosyal endişe"li dizeler yazmaya başlayan Nahit

Ulvi'ye takılıyorduk. "Hey aşk şairi ne oldu sana?" diye!..

O ilk kitaplar nerde şimdi? "Önce Ekmekler Bozuldu"dan birkaç tane kalmıştı dolaplarda, şimdi onlar da yok. Fahir'in antolojisi de eski odalarda, eski yaşamlarda kaldı. Nerde 1945-46, nerde 1980'ler! Nerde Fahir? Nerde o günler Salâh'ı, Oktay'ı, Özdemir'i, Behçet'i? Yalnız şiirlerde, öykülerde, yazılarda bir iz var bizlerden. O günlerin genç insanları yalnız yazılarda yaşıyorlar. O yazılar kadar yaşayacaklar. Sonrası hiçlik!.. Bir kitabın soluk yaprakları gibidir yaşam. Necatigil'in yazdığı gibi, "Konumuza dönelim Yaşamak ilk bölüm - O kolay anlaşıldı -Ölüm son bölümdür" Kimimiz geldik o bölüme, kimimiz oraya doğru hızla yürümekteyiz.

BİR DERNEK KURMAK

Suna Pastanesiydi 1946 yılında buluşma yerimiz. Her cumartesi günü saat üçten sonra toplanırdık. Akşam olunca da ya bir içkili lokantaya, ya sinemaya tiyatroya, ya da evlerimize... İçimizde öğretmenler vardı, memurlar, başka görevlerde bulunanlar, öğrenciler vardı. İki üç masayı bir araya çekerdik; kimi zaman kâğıt oyunları, kimi zaman yazın tartışmaları egemen olurdu masaya... Suna Pastanesi dört yol ağzındaydı. Osmanbey'de, şimdiki postaneyi azıcık geçtikten sonra merdivenle çıkılan bir üst kat. İki bölümdü Suna, bir yanı kumarcılara ayrılmıştı, öbür yanı işin eğlencesinde olanlara, dinlenmek, söyleşmek isteyenlere.

Salâh Birsel o yanda oturuyordu. Fahir Onger de öyle. Muvaffak Sami Onat, İdris Ahmet Pura, Abidin Kısakürek, Arif Erim, Ziya İlhan da sanırım Maçka, Şişli, Kurtuluş, yörelerinde yaşıyorlardı. Necatigil Beşiktaş Vişnezade'den kalkar gelirdi. Nahit Ulvi de Beşiktaş'taki öğrenci yurdundan. Kenan Harun ise Bahçekapı'daki fırının üst kattaki odasından. Ben de ta Fatih'ten... Daha başkaları da vardı, Galatasaray'ın son sınıfında Alp Kuran'la genç ozan Suat Behlulgil Salâh Birsel'in yanından hiç ayrılmazlardı. Edip Cansever'le Alp birbirine benzeyen dizeler yazarladı, ikisi de Birsel'in "zekâ şiiri"nin izleyicileriydiler. Naim'le ben Salâh'ın böyle gençleri çevresine alıp şiirle, sanatla ilgili konuşmalar yapması yüzünden "ilke"

adını vermiştik böyle gençlere.. Salâh dergilerde, "Şiir moda değildir. Sanat moda değildir" gibilerden düşündürücü özdeyişler sıralıyordu...

Fahir Onger birdenbire toplumcu oldu o günlerde. Hepimizi suçlamaya başladı.Yazının görevi: Toplumcu olmak, halkın yaşadığı gerçekleri anlatmak. "İnce sanat" yapılmasından hoşlanmıyor, Salâh'a, Behçet'e, Nahit Ulvi'ye, bana boyuna söylevler veriyordu. Hepimiz en genç yaşlarımızdaydık. O sıralarda Edebiyat Fakültesinde öğrenciydim. Salâh, Nahit Ulvi gibi. Naim Hukuk'ta, Edip Köknel Tıp'ta... Kimimiz şiir, kimimiz öykü yazıyoruz. Bir çoşkudur gidiyor. Dergiler çıkarmak, kitaplar yayımlamak... Bu arada en önemli konuyu anımsadık: Bir dernek kurmalıydık! Bir yazarlar derneği!..

Çok partili dönemin başladığı yıllardı. Bir sürü parti vardı ortalıkta. Gerçi sosyalist partiler birkaç ay önce kapatılmıştı, bu demokrasicilik oyunun gerçek yüzü ortaya çıkmıştı, ama tehlikeli olmayan bir dernek niye kurulmasın! Hele kurucular arasında "tehlikeli solcu"lar da yoksa! Günlerce sürdü bunun tartışması... Başlıca savunucuları arasında Tahir Alangı vardı. Alangı o günlerde bir Köy Enstitüsünden uzaklaştırılmıştı, başı dertteydi. Anadolu'da bir yere gitmek üzere miydi ne! Birleşmek, örgütlenmek yanlısıydı. Siyasal Bilgileri yeni bitirmiş Şinasi Özdenoğlu da; açık açık "ben polisim" diyen Ziya İlhan da... Bir heyecandır gidiyordu.

Toplantılar, toplantılar... Sonunda bir kurul oluşturduk. Şinasi özdenoğlu, Muvaffak Sami Onat, Fahir Onger, bir de ben... Tüzüğü biz hazırlayacaktık. Kuracağımız derneğin adını birlikte bulduk: "Genç Yazarlar Derneği." Şinasi Özdenoğlu Burgaz adası Bucak Müdürüydü. Muvaffak Sami de sanırım Maliyede stajyer memur. Burgaz'a gidiyorduk Fahir'le... Bucak Müdürlüğünde oturup tüzüğü

oluşturuyorduk, sonra da Şinasi bizi kıyıda bir lokantaya götürüyordu. Kimi zaman Sait Faik'e rastlıyorduk. Eğleniyordu bizim çabalarımızla, hiç mi yanaşmıyordu! Kendini "genç" saymıyormuş da ondanmış! Böyle derneklerin tehlikeli girişimler olduğunu bildiğinden mi neydi!

Günler sonra tüzük oluşturuldu. Suna'da bir genel toplantıda okundu, tartışıldı, onaylandı. Sonra ben oturup birkaç kopya çıkardım bu tüzükten. Şimdi o kopyalardan biri önümde: "Madde 1- Derneğin adı, merkezi ve çalışma yeri: Adı Genç Yazarlar Derneğidir. Merkezi İstanbul'dur. Çalışma yeri, Fatih Çifte Kumrular Sokak. No: 47 evdeki özel odadır. Madde 2- Derneğin konusu ve gayesi: Sanat ve fikir alanında gazete, dergi ve kitap yayınlamak suretiyle milli kültürümüze hizmette bulunmak; birlik üyesi olan yazarların yayınlama imkânlarını sağlamaktır. Derneğimiz siyasetle uğraşmaz. Madde 3- Derneğin kurucuları aşağıda gösterilmiştir."

Burda bir bir sıralanıyorduk. Başta ben: Oktay Akbal, Muharir, Fatih Çifte kumrular No 47... Yani bizim evdi derneğin çalışma yeri. Ev zaten üç odadan ibaretti! Ne bileyim, bir yazar derneğinin çalışma yeri yapmakla başıma ne işler açtığımı! Yirmi dört yaşın deneysizliği, hele "demokrasi" dönemine girmenin verdiği yüreklilik!.. Öteki kurucu üyeleri de yazsam iyi olur. Adları ve 1946 yılındaki görevleri:

Nahit Ulvi Akgün, Edebiyat Fakültesi öğrencilerinden Tahir Alangu, Lise öğretmeni Salâh Birsel, Ortaokul öğretmeni - Arif Erim, Ed. Fak. öğrencilerinden Kenan Harun, Elazığ Lisesinden mezun Abidin M.Kısakürek, Sanat Enstitüsü Türkçe öğretmeni - Edip Köknel, Tıp Fakültesi öğrencilerinden Behçe Necatigil, Lise öğretmeni Muvaffak Sami Onat, Maliye Bakanlığı stajyeri Fahir

Onger, Muharrir - Şinasi Özdenoğlu, Burgaz adası Bucak Müdürü İdris Ahmet Pura, Merkez Bankası Kambiyo memurlarından - Naim Tirali, Tasvir gazetesinde muhabir Ziya İlhan Zaimoğlu, Yargıç adayı...

Bundan sonra herkesi bildiği maddeler bir bir sıralanıyordu. İlk Yönetim Kurulunda geçici olarak şu kişiler yer almıştı. Ben, S.Birsel, M.S.Onat, Ş.Özdenoğlu ve Fahir Onger. Necatigil'le Edip Köknel de yedek üye. Arif Erim'le İ.A.Pura asil, Naim de yedek denetçi... "Bu maddede yazılı üye ve denetçilerin görevi genel kurulun 1947 Nisanında yapacağı ilk seçime kadar devam eder" diyordu geçici maddede...

Nisan 1947'de ne ilk genel kurulu toplayabildik, ne de seçim yaptık! Öyküyü açıkca anlatayım. Fahir Onger geçici yönetim kurulu başkanıydı. Götürüp Emniyet Müdürlüğü Cemiyetler Masasına verdik başvurma dilekçesiyle tüzüğümüzü. O zamana kadar ki yöntem, yeni kurulan derneklerin önce Emniyet'e başvurmaları, derneğin kurulmasında herhangi bir sakınca görülmediğinin dernek geçici yönetim kuruluna bildirilmesinden sonra da dernek tüzüğünün iki gazetede yayımlanması idi. Ne var ki o sıralarda Cemiyetler Kanunu değişti. Oralı olmadık. Bizim başvurumuz daha önce idi diye... Bir süre bekledik, ses yok. Ne oldu, ne bitti, bir çapanoğlu mu çıktı deyip dururken bir geceyarısı evin kapısı çalındı. Annem korkmuştu. Kapıyı bana açtırmadı. İki gölge vardı evin önünde. "Oktay bey" sözünü duydum. Sonra da annemin "Evde" diye yanıtlamasını. İndim, iki sivil polis memuru. Beni falanca gün Emniyet'te bekliyorlarmış, Yazarlar Derneği diye bir dernek kurmuşuz, ama gazetelerde ilan etmemişiz, savcılık dava açacakmış.

Ertesi gün buluştuk arkadaşlarla. Ne yapacaktık? Ye-

ni yasaya göre derneğin dilekçesi Emniyet'e verilir verilmez tüzüğün de gazetelerde yayımlanması gerekirmiş. Belirli bir süre varmış bu iş için. Şimdi suç işlemiş duruma düşmüşüz. Öteki arkadaşlar da ürkmüşlerdi. Herkesin evine polis gelmiş. Bu yüzden bir yılgınlık çökmüştü hepsine. "En iyi kapatmak derneği", dedi birisi. Daha açmadan nasıl kapanır? Bu arada geçici Başkan Fahir Onger görevinden ayrıldığını Genel Sekreter M.S. Onat'a bildirmişti. Fahir'in mektubunu okuduk, şaşırdık. Hem böyle bir derneğin yararlı olacağını söylüyor, ama ardından şöyle diyordu: "Şahsen ben bir inanç ve güven taşımama rağmen bazı sebepler dolayısıyle Cemiyet ile alâkamı kesmem icap ettiğini düşündüm. Bu düşüncemi ne şekilde tefsir edeceğinizi kestiremem, fakat evvelemirde şunu söylemek isterim ki sizin ve diğer arkadaşların beni bu kararım münasebetiyle bir oyun bozan telakkietmemeleri lazımdır."

Belirtilen günde Emniyet Cemiyetler Masasına gittim. Daha önce Genç Yazarlar Derneğini kapattığımızı bildirmiştik zaten. Ben "Servetifünun"un sekreterliğini yaparken, yani 1943 yılında, Ahmet İhsan Basımevine gelip uzun boylu yaşh bu görevli gelip soruşturma yapmıştı. Büyükbabamın kim olduğunu öğrenince onun emrinde de çalıştığını söylemişti. Madem ki eski bir nazırın torunuydum, elbette ki kötü bir şey yapamazdım, yapmış olsam bile bir çocukluk denir bağışlanırdı! Ama Anadolu'dan gelmiş, o arkasız gençlere aynı hoşgörüyle bakılmazdı. Bu kez benimle uzun uzun konuştu, böyle yararlı bir girişimi niye yarıda kestiğimizi sordu. Sanki nedenini bilmezmiş gibi açıklama bekledi benden. "Bir yanlışlık yapmışız, ilan verme süresini geciktirmişiz, bu yüzden savcılığa verildik, ya kapatırdık derneği, ya da mahkemelerde hesap verir-

dik, en iyisi vazgeçmekti, biz de vazgeçtik", dedim. Acındı, üzüldü, "İnşallah daha sonra kurarsınız derneğinizi", dedi. Bir kağıt imzalattı. Ter içindeydim. Sansaryan Hanından çıktığımda bir "oh" çektim. Genç Yazarlar Derneği karabasanından kurtulmuştuk. Eskisi gibi pastane, meyhane sofralarında tartışabilirdik... Her an birtakım gözlerin bizi gözetlediğini, her sözümüze kulak kabarttığını bilerek...

Tam kırk küsur yıl geçmiş aradan!.. On beş kurucu üyenin şimdi kaçı yaşıyor? Muvaffak Sami Onat, Danıştay üyesi idi, emekli oldu, öldü. Edip Köknel yıllardır hekim olarak Kanada'da çalışıyor. Şinasi Özdenoğlu milletvekilliği yaptı, şimdi Ankara'da avukat. Nahit Ulvi İzmir'de emekli öğretmen, Naim Tirali gazetecilik, milletvekilliği uğraşlarından sonra İstanbul, Ankara, Giresun, Almanya arasında gidip geliyor. O dilekçede herkesin işi mesleği değişmiş. Bir benim, yerinde duran, sayan! O gün de "yazar"mışım şimdi de!.. Ya aramızdan ayrılanlar: Tahir Alangu, Fahir Onger, Behçet Necatigil, Ziya İlhan, İdris Ahmet Pura... Belki daha başkaları... Bir masal dinlemişim de, ben de o masalın içinde yaşamışım da, bir kez de size anlatıyor gibiyim o geçmiş zaman masalını... Evet, anı değil bunlar, yaşamın gerçek masalları! Yaşamın ta kendisi bile masal olur günü gelince...

BİR DERGİ YAYIMLAMAK

Demir Özlü'nün bir yazısı beni aldı ötelere götürdü: "Şimdi düşünüyorum da, Türk edebiyatına, edebiyat sorunlarına o ölçüde bağlı, edebiyatı derinden seven ve yapan, o ölçüde edebiyat anlayışlarına açık bir kuşak az gelir... Şu, içinde Behçet Necatigil'in Sabahattin Kudret Aksal'ın, Oktay Akbal'ın, Salâh Birsel'in, Orhan Hançerlioğlu'nun Necati Cumalı'nın bulunduğu orta kuşak."

O zamanlar "genç kuşak"tık! Yıl1946. İkinci Dünya Savaşı, bizim kuşak savaşçı olmadan sona ermiş, bir "oh" çekmişiz. İnönü'ye sevmemim bir nedeni budur, belki tek nedeni... Bizim kuşağı savaş alanlarında kırdırmadı. Yaşımız yirmi otuz arasındaydı savaş yıllarında, tam silah altına alınıp cepheye sürülecek çağ. İçimizde uzun yıllar askerlik yapan oldu, ama savaş yüzü görmedik. Ölmedik, harcanmadık, yaşadık iyi kötü.

Hele bizler, edebiyatı tek yaşam bilenler 1945'ten sonra başlayan "çok partili düzen"e uydurmuştuk kendimizi. Sosyalist partiler kurulumştu, bir bölüğümüz bu partiler içinde, yanında yer almıştı, kimimiz de DP'den bir şeyler bekliyordu, bense politikadan çok sanat, edebiyat olayları ile dopdoluydum. Gerçi bir ara bir sosyalist partinin müteşebis kurulunda yer almam da söz konusu olduydu, ama ağır bir tifo yüzünden "politik eylemim" başlamadan yarıda kaldı.

Hep büyük romanlar yazmayı düşlerdim. Bir yandan da yeni dergiler çıkarmak projeleri kurardık kahvelerde.

Salâh Birsel dostum **"Ah Beyoğlu Vah Beyoğlu"**nda bu kahveler konusunu gözler önüne serdi. Biz kahvelerde durmaksızın dergi projeleri kurardık. Para toplamak, dergi çıkarmak... Piyasadaki dergileri beğenmezdik. Bize özgü bir şey olmalıydı bu dergi. İlerici, öncü bir eğilim taşımalıydı. Kâğıtları katlar, mizanpajlar çizer, şundan şiir bundan öykü alırız, en az bin tane satarız, diye hayeller içinde yüzerdik!

Daha 1940'ta dergiciliğe başlamıştım ya! Lisede 1938-40 arasında daktilo ile **Doğu** adlı haftalık bir dergi yayınlardım. Yedişer kopyeden üç kez yazardım daktilo ile, yirmi bir tane tutardı! Okulda iki kuruşa satılırdı. Bunda Sait Faikleri Orhan Velileri savunurduk. Edebiyat öğretmenimiz Zahir Güvemli dergi yayıma çıkmadan önce bir tanesini alır kontrol ederdi. Mussolini'yle, Hitler'le eğlendiğim için lise müdür yardımcısı odasına çağırıp "siyasetle ilgilenmemden hoşlanmadığını" bildirmişti açık açık! Lise son sınıfta, yani 1941'de **Yenilik** adlı bir gazete çıkardık. Cavit Yamaç'la. Koskoca yapraklı bir gazeteydi. İki sayı ancak çıkabildi. Orda yayımlanan bir yazım için sonraki yıllarda çok üzüntü çektim. Niye bunu yazdım diye çok dövündüm. On sekiz yaşın kesinciliği beni yanıltmıştı iyice. Bir posta kutusu tutmuştum Fatih Postanesinde, gelen mektupları alırdım, şiirler, öyküler, yazılar. Ataç bile yazıyordu "Güldeste'den Seçmeler" diye; Oktay Rifat'ın şiirini de basmıştık ikinci sayıda.

Doğal olarak üçüncü sayıyı çıkaramadık. 1943'te Cavit Yamaç'ın evlenip Adana'ya gitmesiyle **Servetifünun - Uyanış**'ın sekreterliği bana kaldı. Ayda elli lira veriyorlardı. Yaşım yirmi! Loş bir odada, genç ozanlar, öykücüler sigara dumanlarında boğularak tartışır dururduk. Ufak lokantalar, meyhaneler, gelip geçici seviler, bir yanda da ölümsüz tutkular!... Bir yıl sürdü **Servetifünun** serüvenim...

Ahmet İhsan öldükten bir yıl sonra mirasçıları 54 yıllık dergiyi kapattılar. Son sayıyı ben hazırladım. Yazı bulamamıştım, orta sayfaya Tevfik Fikret döneminden kalmış pirinç bir kocaman klişeyi koymuştum şiirleri çevresine dizdirerek. Bir de mavi basılmıştı! Böylece tarihin yapraklarına uğurlandım koca **Servetifünun**'u.

Yıl 1946'ya geldi. Bir türlü rahat değildik, dergimiz yoktu. Bir şeyler yapmalıydık. Birsel, Onger, Necatigil birleşip **Yenilik** dergisi çıkardık. Herkes beşer onar lira koymuştu anamal olarak. "Köprü", "Kendimden Bahsediyorum" adlı öykülerim burda çıktı. Sait Faik de "Havuz Başı" adlı bir öykü vermişti. Birkaç sayı böyle gitti. Kendimiz dağıtıyorduk. Önceki yıllarda **Servetifünun**'u da bizler dağıtmıştık zaten. Fahir Onger, Özdemir Asaf dergileri yüklenir Cağaloğlu'ndan yola çıkardık. Tütüncülere uğraya uğraya, geçen sayının paralarını toplayıp yenilerini vererek, Sirkeci'ye iner, oradan Karaköy'e Yüksekkaldırım'dan Beyoğlu'na uzanırdık. Ta Taksim'e dek... Arada durur, bir birahaneye uğrar, leblebiyle bir iki bira içerdik. En büyük eğlencemiz de tütüncülerden vitrinde solmuş duran eski sayıların parasını almaktı. Adam görmediği için sattım sanır verirdi parayı, ses çıkarmazdık. Ne var ki ertesi hafta elimize tutuşturulurdu tüm satılmayan sayılar!..

Fahir Onger ölünce sayın eşi bir dosyayı bana göndermişti. Bunda, benimle ilgili yazıyar, eleştiriler, belgeler vardı. İçlerinden biri "Yenilik Dergisi Yönetmeliği"... 29 Ekim 1946'da imzalamışız, ben, İlhan Berk, S.Birsel, B.Necatigil, F.Onger. Şöyle başlıyor:

"Aylık Yenilikler dergisinin Aralık 1946 başında çıkacak 7. sayısından itibaren aşağıdaki şartları dahilinde intişarı tarafımızdan kabul edilmiştir.

Şöyle ki: 1- Her ay, İ.Berk, S.Birsel, C.Irgat, S.Koca-

göz, B.Necatigil, F.Onger'den muntazaman onar lira toplanarak ve esas sermaye olan bu 60 lira mecmuaya yazan diğer zatlarla, satıştan temin edilecek paralarla tamamlanmak suretiyle o ay sayısının masrafları karşılanacaktır. 2- Adları geçen altı esas yazar, aylık taahhütlerinin iki veya daha çok mislini defaten verdikleri takdirde, hangi ay ve sayıların aidatını vermişlerse o ay ve sayılar müddetince para vermekden muaf tutulurlar. Altı yazar içinde peşpeşe iki ay taahhüdünü ifa etmeyen kadro dışı edilir."

Bakıyorum, para ödeyecekler arasında beni yazmamışlar! Bu da doğaldı. Önce bu altı arkadaşın durumu benden iyiydi! Bir işleri vardı, aylık bir kazançları vardı. Hem en gençleri bendim. En yaşlımız Cahit Irgat otuzunda, Necatigil 29, Birsel 27, Onger 26, ben 23... Para vermeyecektim, ama işin en zor yanı bana kalıyordu, dergileri basımevinden alma... Dağıtmayı her zamanki gibi birlikte yapacaktık elbet.

Yönetmeliği okumayı azıcık daha sürdürelim: "Mecmuanın yazı kadrosu, sermayeyi temin bakımından sekiz kişi üzerinden hesap edilmiştir. O.Akbal, İ.Berk, S.Birsel, S.Kocagöz, C.Külebi, C.Irgat, B.Necatigil, F.Onger. Bu imzaların yazılarından artacak yerlere jüri heyetinin tasvibinden geçmek şartiyle, münasip görülecek sair imzaların yazıları girebilir. Jüri heyeti dört kişidir. O.Akbal, S.Birsel, B.Necatigil, F.Onger. Esas yazarların yazıları da dahil olmak üzere mecmuaya girecek her yazının bilâ istisna jüri tasvibinden geçmesi şart, reylerin müsbet veya menfi hükümran olabilmesi için ekseriyet elzemdir. Karar gizli reyle veya aleni olabilir."

Daha sonra da "yazı paralarının temini veya celbi", "mizanpaj, baskı ve teknik işler", "tevziat, hesap ve iade alma", "mürakıp ve yardımcılar", "yeni maddeler", "yö-

netmeliğin geçerlik müddeti", bir de "üçüncü maddeye ek ayrı bir madde" yer almış. Bunlardan muhasibin Necatigil, çevirgenin ben olduğumuz belirtiliyor. Bu anlaşmanın bir yıl süreli olduğu da önemle yazılmış!

Ne kadar uygulandı bu yönetmelik? Hem uygulanabildi mi? Hatırlayamıyorum. Sanırım paralar zamanında ödenmedi, bir anlaşmazlık, çıktı, bizim **Yenilikler** dergisi de iki üç sayı sonra battı. Biri batınca başlardık biz yenisinin projelerini yapmaya, düşler kurmaya. O yılların yazın dergileri olsa olsa beş altı yüz tane satılırdı. Bunun parası tam olarak ele geçse masrafı çıkardı, ama gelemezdi ki! Hep cepten eklemek gerekirdi.

Geçenlerde yine bir içki masası başında konuştuk bir küçük yazın dergisi çıkarmayı. Bu kez Anday, Aksal, Bilginer, Arad, Batur, Karaören vb. arkadaşlarla... Yine herkes belirli bir para verecek, ayda on lira değil elbet, en aşağı biner lira! Tüm gecemiz bu çoşkuyla geçti. Oysa yaşlar ilerlemiş, hepimiz bir yerlere gelmişiz. Ama o dergi çıkarmak ateşi dönmemiş içimizde. Bir gün sonra unuttuk tabii. Olsun, ibr gecemiz gençlik düşleriyle dopdolu geçmişti ya!..

1946; kırk şu kadar yıl geride şimdi. **Yenilikler** yönetmeliğinde adı geçenlerden Onger'le Irgat yıllar önce dünyamızdan çıkıp gittiler. Birsel, Külebi, Aksal'ı sık sık görüyorum. Yine buluşup tartışıyor, söyleşiyoruz. Bunca yıl geçmemiş gibi!.. Dostluğumuz öylesine yeni... Nedeni, içimizdeki yazın sevgisinin capcanlı oluşundan, Özlü'nün yazdığı gibi yazma, yani şiire, öyküye, romana, denemeye saygımızdan, sevgimizden... Yazınla ilgilenen genç yaşlı herkese yakınlık duyduğumuzdan...

Çok satışlı, güzel dergiler var şimdi. Bizim gençlik düşlerimizdeki dergilere benzemeyen dergiler. En ileri teknikle, en geniş olanaklarla, en iyi yöneticilerle hazırlana-

rak sunulmuş... Bugünün genç ozanlarına, yazarlarına ne mutlu diyeceğim, ama dilim varmıyor. Biliyorum ki genç yazıncıların düşü "kendi" dergilerini çıkarmaktır; öyle de olmalıdır. Ufak, az satışlı, iki üç sayı zor dayanabilen, ama "kendi" dergileri!.. Ben küçük öncü dergilerden yanayım. Savaşı onlar verirler, yazın yengileri o küçük dergilerde kazanılır. Büyük dergiler geniş yığına sunar o yengilerin ürünlerini, sonuçların. Özlü, şöyle yazarken çok doru söylüyor "Edebiyatın en çok geliştiği dönemler biraz da o kaynaşma olanağını bulduğu dönemler değil mi?" O kaynaşmayı küçük küçük dergiler sağlar. Bugün öyle bir şey yok. Demek yazınımızda yeni bir "altın çağ" doğmamış daha! Yerleşmiş değerlerin egemenliği sürüp gidiyor şimdilik. Yaşı altmışı, elliyi, bulmuş, aşmış olanların çağı... Yirmi yaşındakilerin dergileri, çoşkuları, heyecanları, yazma duydukları ateşli sevgileri, tutkuları nerde?

ELEŞTİRMENCİ YETİŞTİRMEK

Olacak şey miydi? Şair vardı, öykücü vardı, romancı da yetişmek üzereydi, ama eleştirici... O yoktu işte! Oysa yapıtlarımızı kim tamcaktı, kim övecekti, kim geniş yığınlara duyaracaktı! İlle de eleştirmeci gerekiyordu. İçimizden birini bu işe koşturmalıydık. Bir ara bendim bu işin adayı. İstediğimden değil, başkaları öyle uygun görüyordu. Herkes kendinden başka birinin eleştirmeci olmasını özlüyordu. Ne yapmalı etmeli de kuşağımızın savunmasını üstlenecek birini ortaya çıkarmalı?

O 1940 sonrası!.. Yirmi yaşında **Servetifünun Uyanış**'ın yazı işleri sorumluluğu!.. Ahmet İhsan basımevinin arkadaki loş odası. Bir tahta masa, bir kaç sandalye, tavana kadar yükselen dolaplar, İçlerinde eski kâğıtlar, tozlu dergiler, klişeler. **Servetifünun** ellinci yılını doldurmuştu, Ahmet İhsan bey ölmüştü, ailesi, damadı bir sürü abonesi olan bu derginin yayınını sürdürmekte yarar görüyorlardı. Hem babalarının anısını yaşatmak, hem küçük de olsa abone gelirini elden kaçırmamak için.

Özdemir Asaf'a bu adı vermiştik. Özdemir Yasaman, Özdemir Özdem'den Özdemir Asaf'a geçmişti. Kenan Harun, Mersin Deniz okulundan yakayı kurtarmıştı. Rimbaud'un kötü çevirilerinden kendini kaptırdığı uzak deniz düşleri uçup gitmişti. Hayriye Lisesinde Günay Başar'ın veliliğinde öğrenciydi. Ben veli olamamıştım, lise bitirme sınavlarından takıntım vardı, oysa Günay İktisat'ta öğren-

ciydi. Kenan arka duvarı aşar dergiye gelirdi her gün. Kenan, Özdemir ve ben karlı İstanbul gecelerinde bir sevgilinin pencereden görünmesi için Karagümrük yollarına düşerdik. Bir de İlhan Berk vardı. Önderimiz oydu o günlerde; Türkiye'nin Walt Whitman'ı... Gider Hachette'ten bir şiir kitabı alır, bakar bir sözcük "Les Nuages", biter o sözcüğü, "bulutlar", öf öf ne şiir!.. Uzun mu uzun dizeler yazar. Sabah karanlığında yollara düşer, uyanan İstanbul'u gezeriz, geceyarılarını, o karartma gecelerinin Şehzadebaşı caddesini...

Daha başkaları da vardı; Cahit Saffet Irgat. "Ve bir ıslığıma evini harcayan çocuk-ayak seslerimi tanımaz olmuşlar" diyen aktör-şair. Tasfiye eylemenin öncülerindendi. Sabahattin Kudret vardı: Sait Faik'le karşılıklı yerleştiği **Küllük** sayfalarında gencecik yaşında övgülerle yüceltilen şair dost. Salâh Birsel, **Soğukkuyu Tramvay Caddesi**'nin şairi, Orhon Arıburnu "O ayna satardı aynacılar çarşısında -Talih bu ya- Bir gün öldü. Tabutunu taşıyanlar aynasızlardı" diyen, **Kovan** adlı kitabıyle Garipçiler ile yarışan pilot, aktör, herşey olan yakışıklı arkadaşımız.

Öteki **Servetifünun**'cular; S.Nahit Bilga, Hüseyin Hulki, Hüseyin Ulaş, Söke'den öyküler yollayan daha o günden ün kazanmış Samim Kocagöz; Adana'ya gitmiş, oradan durmaksızın eleştirici mektuplar yazan Cavit Yamaç, Mülkiyeli şair Şinasi Özdenoğlu, Mülkiye'den yeni çıkmış Vehbi Belgil... Daha sonra en gençler, Galatasaray öğrencileri: Naim Tirali, Adnan Bulak, Ali Avni Öneş. Bir de Osman Turgut Pamirli. Eleştirici o olacaktı işte! O da hemen benimsemişti bunu zaten. Osman Turgut Pamirli. Giresun'da ilkokul öğretmeniydi. 1943 güzünde bir sınav açıldı, ortaokullara öğretmen olmak isteyenler bu sınavdan geçirilecekti. İlhan girdi geçti, Osman da türkçe

sınavına girdi. Ben de girecektim, ama lise diplomasını daha almamıştım ki! Neyse benim bir işim vardı, derginin elli lira aylıklı sekreteriydim. Gerçi Suavi Koçer'e ayırmıştım on lirasını. Dergiyi tanıtacak, satacaktı. Yardımına karşılık on lira alıyordu. Eh, kırk lira da yetiyordu bana, ayrıca Türkiye Yayınevi'nin **Binbir Roman, Yavrutürk, Yıldız** gibi dergilerinden gelen yazı paraları da vardı. Seksenyüz lirayı buluyordu aylık gelirim, yani bugünün kaç Cumhuriyet altını? Ne eder düşünmek bile istemiyorum.

Evet, eleştiricimiz yoktu! Osman'ı birahanelere götürdük. Eleştirmeci olmanın yararlarını saydık. Baksana Nurullah Ataç'a, ortalığı kırıp geçiriyor, ne dese herkes uyuyor, bir adımı ansa diye içim titriyor. **Sohbet**'lerinin çıktığı günü iple çekiyor. Ataç'ın yazısında adının geçmesi, yazın tarihinde şimdiden yerini almak sayılıyor. Bir kaç yıl sonra, **Önce Ekmekler Bozuldu** çıkmıştı, yıl 1946. Tifodan yattım üç ay, haziran temmuz ağustos ayları. Salâh Birsel, Fahir Onger gelmişti, ellerinde **Ulus**. Ateşim ya otuz dokuz, ya kırk. Ataç yazısında üç satırla benden söz etmiş, kitabımdan... Ateş düşmedi, ama tehlikeli bir yükselme de yapmadı, birden iyileştim sanki. Öyleydi işte eleştirici Ataç'ın gücü, hastaları bile sağlığa kavuşturuyordu!..

Eleştirici kim olacak? Bir de Fahir Onger vardı, ama o öykü yazıyordu daha. Birlikte bir kitap yayınlamayı düşlüyorduk. Nişantaşı, Taksim yollarında, sinemalarda, Cennet bahçelerinde... Bir yandan benim, bir yandan onun öykülerinin yer alacağı bir kitap. Ortada bir Pamirli kalıyordu. **Servetifünun**'da Pamirli'nin eleştirilerini basıyorduk. Ne var ki, hiç biri eleştiriye benzemiyordu. Yıllar geçti, bu arkadaş bütün yüreklendirmelerimize karşın bir tek "eleştiri" yazamadı. Böyle yaşadı ve böyle ölüp gitti.

Sonra Fahir Onger eleştiriciliğe girişti. Onu da bizler

itmiştik bu alana. İyiydi, ama bir süre sonra "sosyal içerikten başka bir şeye önem vermemeye başladı o da. O günlerde buna "sosyal endişe" denilirdi. Varsa bir yazıda, bir şiirde, olumlu not alırdı o yapıt. Bireysel duygulanmalar, izlenimler gereksizdi. Sanatçı, toplumsal savaşımda bir erdi. Derken Fethi Naci çıktı ortaya. O da Onger gibi bir yol izledi. Bu tür yazılarını **İnsan Türkenmez**'de bulursunuz. Gerçi bir süre sonra o kitabını yürürlükten kaldırdı, hatta tam tersini savunan yazılar yazdı.

Rauf Mutluay ile Tahir Alangu da var eleştirmenciler arasında. İkisini de eleştiri yazmaları için yüreklendirdiğim olmuştu. Mutluay daha yazıyor, yarının ne getireceği belirsiz, 'eleştiri' alanında yeni bir aşama bakarsınız yapar. Alangu ise, kapattı sayfayı ölerek. Garip bir eleştiricilik örneği verdi. Kemal Tahir'i "büyük romancı" sayarak şaşırttı çevresini. Hem konular verdi ona, hem o konuları yazdığı için övdü. **Devlet Ana, Yorgun Savaşçı** ve özellikle **Bozkırdaki Çekirdek**'te payı büyüktür, biliyorum.

Vedat Günyol, Memet Fuat, Adnan Benk... Eleştirmeciden çok deneme, söyleşi türünde yazan dostlar bunlar. İçlerinde "acı" eleştiriler yazanı, Adnan Benk elbet. Ne var ki, canı isteyince yazıyor, bir görev diye değil. Yazdı mı da hiç acımasız,. ama -neyse ki- az yazar! Asım Bezirci'yi daha çok araştırmacı sayıyorum ben. Kolessiyonlardan, eski mektuplardan, kâğıtlardan yeni keşifler yapan bir 'meraklı'. Daha başka kim var, bizim kuşaktan, ya da bizim kuşağa yakın? Doğan Hızlan, Konur Ertop...

Uğraştık, didindik, çırpındık kırk yıldız bir "eleştirmeci" çıkaramadık. Denenecek ki, yazarlara eleştirmeci beğendirmek mi gerek? Hayır. Zaten ben eleştirmeciden bir şey öğreneceğimi sanmam. Hiçbir zaman da sanmadım. Eleştirici, okurlar için yararlı bir görev adamı-

dır. Bizim gençlik yıllarında aradığımız eleştirici, yazdıklarımızı övecek adamdı! Öylesini bulsak da beğenmezdik ya! Üstelik bulamadık da... Belki de iyi oldu öyle ısmarlama eleştirmeci bulamadığımız...

ELEŞTİRMECİ KİM OLUYOR?

"Eleştirmeci edebiyata pek lüzumlu bir şahsiyettir. Burası inkâr edilemez. Ama sanatçı için dünyanın en manasız, en çekinilecek insanıdır. Hem eleştirmeci diye bir şey de olamaz. Ne demek safi eleştirmecilik? Bir eleştirmeci ya fikir adamıdır, ya felsefe adamıdır, ya başkalarının yazısından düşünceye dalan adamdır. Çoğunca da ikinci derecede bir sanatçıdır."

Sait Faik, Şubat 1954'te 'Vatan Sanat Yaprağı'nda yayınlanan **'Eleştirmeci Falan Filan'** adlı yazısında eleştirmecilere, dolayısıyle eleştiriye ateş püskürüyordu. Ona göre eleştirmeci denen 'kişi' çağının değerli sanatçılarını anlayamazdı; ancak sanatçılardı başka değerleri ortaya çıkaran: **"Poe'yu, Baudelaire keşfetmiş. Balzac'ı, Hugo sevmiş. Stendhal'i, Balzac ve Merimée takdir etmiş. Rimbaud'yu Verlaine bulmuş. Sanatçıyı sanatçı keşfeder. Eleştirmecinin bunda hiçbir rolü olamaz. Şimdiye kadar da olmamıştır."**

'Eleştiri' adlı bir dergide 'eleştiri'yi yerin dibine batırmak garip kaçmaz mı? Neyse ki dergimizin adı **"Çağdaş Eleştiri"**dir. Buradaki 'çağdaş' sözü durumu kurtarıyor; çağdaş olmayan eleştirilerdir söz konusu olan. Daha doğrusu eleştiri sayılmayan çiziktirmeler, övmeler, yemeler, batırmalar, çıkarmalar.. Ki, böyle yazıları eleştir sınırı içine almak gerekmez.

Kendimden biliyorum, kuru övme yazılarına hiçbir zaman sevinemedim. Hatta kızdım. Beni yanlış tanıtıyor, yapmadığım, düşünmediğim şeyleri bende buluyor, göste-

riyor, diye... Bir bayan vardı, yüksek okulda ders veren ünlü bir kişi. Önemli bir gazetede 'eleştiri' yazıları yayınlıyordu 1949'larda... **Aşksız İnsanlar** adlı kitabım için bir yazı yazdı, çok beğendiğini söyledi: **hikâyeleri empresyonist bir ressamın tablolarına benzer"** dedi, Saroyan'la aramda yakınlık buldu. İyi, bunlar onun görüşü... Ama bir hafta önce Sait Faik'i yerin dibine batırmıştı bu bayan! Bir hafta sonra da Samet Ağaoğlu'yla beni yüceltiyordu. Böyle övgüye 'eleştiri' denilebilir mi, böyle bir yazıdan güç alınır mı? Nitekim Nihat Sami Banarlı da **Hürriyet**'te övmüştü beni, 1949'da yayınlanan **Edebiyat Tarihi**'ne bile almıştı. Ama yanlış, ters, 'benimle ilgisiz şeylerdi yazdıkları. Sevinmek şöyle dursun, beni okurlarıma yanlış tanıtıyor, yanlış yorumluyor diye üzülmüştüm de...

Demek istediğim, 'eleştiri' övgü ya da yergi değildir. Olamaz mı? Olur, ama içtenlik varsa, gerçeklik varsa, bu temele dayanırsa... Uzun yıllar bir gündelik gazetede kitap tanıtma yazıları yazdım. Haftada bir iki kitap okur, düşüncelerimi yazardım, sonra bu yazıların bir bölümü **Dost Kitaplar** adlı bir yapıtta toplandı. Eleştiri miydi o yazılar? Kimileri öyle saydı, ama değildi bence... Bir yazarın, okur olarak başka kitaplar konusundaki düşünceleriydi. Ama bu yazılarda, daha sonra başka gazetelerde yazdığım bu tür yazılarda kimi yapıtların, kimi yazarların önemini, değerini ilk kez belirttiğim de olmuştur. Örneğin Abbas Sayar'ın **Yılkı Atı**'nı 'yılın olayı' saydığımı belirtmiştim, öyle de oldu. Ataç da bir çok ozanımızın ilk destekçisi, ilk değerlendiricisi olmadı mı? Güvendiği bir ozan için **'zarımı attım'** demez miydi? Orhan Veli ve arkadaşlarını da başka bir şair, yazar Yaşar Nabi dergi yapraklarına alarak tanıtmadı mı? Denecek ki Ataç eleştirmeci değil miydi? Bence Ataç eleştirmeci değil, bir deneme yazarıdır, arada ayrım büyük...

Ya eleştirici? O gün bugündür var mı eleştirici? Var, hem de çok! Ama etkili, gerçek bir önem taşıyan kaç kişi? Bakın bir Fethi Naci 'roman tartışması' yaratarak belirli bir eleştirmenlik örneği verdi geçen yıl... Eleştirici, kesinlemeden korkmaz. Kendine güvenir. Tuttuğunu koparır. Ya da tam tersi olur. Yine de eleştirici yüreklilikle -bilgiye, beğeniye, anlayışa dayanan bir yüreklilikle- ortaya çıkacak 'şu şöyledir, bu böyledir' diyecektir, tartışmalar yaratacaktır. Bu, onun varlık nedenidir. Eleştiricilik sanatının gereğidir. Pısırık, korkak, ürkek, sinmiş eleştiriciden ne zarar gelir, ne yarar! Ne kendine, ne yazarlara, ne de okurlara...

Sait Faik niye kızmıştı eleştiricilere? Araştırmacılara bir konu işte. Kendi açımdan şunu anlatayım, bir tanıtma yazımda ötürü bana da öfkelenmişti. Haklıydı da doğrusu... Kumpanya adlı uzun bir öyküsünü yarıda kalmış bir roman saydığım için! Daha uzun olmalıydı, demiştim. Ukalâlık işte! **İki Münekkit Tipi** adlı yazısında veryansın etmişti, hem de iki değil üç eleştirici tipine... Öylesine kızmış ki, sayıları karıştırmış! Bakın ne yazmış bu öfkeyle: **"Bir tanesi kalkıp şu yazı bundan ötürü kötüdür. Bu hikâyesi şunu savunduğu için, bu hikâyesi beş para etmez, demek cesaretini gösteremez. Pis sinsi sinsi kısa kısa medih kılıklı çaktırmadan alay ederek dört satır lûtfeder, alınsanız ayıp olur, sevinseniz enayi olursunuz."** İkinci münekkit tipi de şuymuş, adam tutar bir İspanyol yazarını övermiş 'Bizde böyle hikâye yazan yok' dermiş!.. Sait Faik: **"Bir münekkit tipi daha var, ona da içerliyorum. Bu da tutturmuş, vay efendim 90 sayfa değil 300 sayfa olmalı imiş, 90 sayfa doyurmuyormuş."**

İyice doğruydu yazdıkları... Hele bir başka 'münekkit' için söyledikleri... Münekkit kendine yakın bulmuş o kahramanı, Sait soruyor: "Sana benzemeseydi kötü mü ola-

caktı?.. Münekkit galiba romanı okumamış, kendine çok yakın bulduğu o kahraman, sinsi, korkak, adi, dalavereci, düzenbaz, ortalığı birbirine katan bir herif."

Daha daha sonları benim de başıma gelecekti ya!.. Bir 'münekkit' tutup, hem de yazın tarihi olarak yayınladığı bir kitapta benim için, 'o bir daha roman yazamaz' diye bir kesinlemede bulunmaz mı? Nerden biliyorsun, niye bu kadar güvenlisin, insanoğluna inanılır mı, bakarsın sen bile bir roman yazarsın? Ben eleştirmecinin kesinlik aramasını, kesin konuşmasını isterim ama, bu denli 'kehanet' sahibi olmasını, yazara gereksiz yere yol göstermesini değil. Kesinlik, sanatçının ortaya koyduğu yapıtı incelerken, görüş belirtirken olmalı... Doğru da yanlış da olsa, kesinlik gerek. Yan çizmeden, sözü gevelemeden, hele hele ukalâlığa hiç kaçmadan, yol göstermeye kalkışmadan, gördüğünü, anladığını saptamak, kendince yorumlamak; başka eleştirilere açık olmak, yanılgılara düşebileceğini; aldanabileceğini hiçbir zaman unutmamak...

Eleştirmenin görevi... Claude Roy, **"Bir roman, bir şiir, bir deneme yazmak, bir soru sormaktır, sorguya çekmek ve kendi kendini sorguya çekmedir"** diye yazmış... Carlòni ve Filloux adlı yazarlar da **Eleştiri Kuramları**'nda bu sözü dayanak yaparak 'eleştirinin görevi'nin **"herşeyden önce özel bir yapıtın okurlara insan dünyasının sürekli ya da anlık yapısını nasıl anlattığın açıklığa kavuşturmak"** olduğunu yazıyorlar... **"Şu yazarın, şu çağda, özellikle de bizim kendi çağımızda, belli koşullar karşısında tanıklık görevini nasıl gerçekleştirdiğini göstermek söz konusudur. Yapıtın anlamı apaçık ortaya çıkacaktır o zaman, belli ölçüler içinde, durumun bir bölümünü, ya da tümünü, özgürlüğü, ya da baskıyı belirtebilecektir."**

Sait Faik'le bitireyim, ister katılın ister katılmayın, kendisine, sanatına, yapıtına güvenen her yazar böyle dü-

şünür, hep de böyle düşünecektir: **"Eleştirmeciden yol göstermesini bekleyen sanatçı dünyanın en gülünç sanatçısıdır. Eleştirmeci de kim oluyormuş?"**

NASIL YAZAR OLUNMAZ?

Ben ne yapardım? diye düşündüm. İlkokul, ortaokul, lise yıllarım gözümün önüne geldi. Bir yığın şey unutulup gidiyor, ama öyleleri de var ki, silinmez belleğimizden. Bizi, biz yapan şeylerdir bunlar, aşırı tutkular, istekler, özlemlerdir. İlkokulda bir defteri doldurduğumu hatırlıyorum karga burga satırlarımla, bir romandı bu, o günlerde gördüğüm "Binbir Tehlike Adası" ya da "Trader Horn" gibi filmlerin etkisiyle... Hele o "Binbir Tehlike Adası"nda bir kötü kaptan vardı, en çok etkilemişti. Bu rolü oynayan artistin adını hiç unutmadım. Walter Miller. Hiçbiriniz bilmezsiniz onu. Kovboy filmlerinde de oynardı, adı afişlerin, resimlerin altına küçük harflerle yazılırdı, ben arar bulurdum. Hani çocuklar birtakım kahraman kovboyların, yıldızların filmlerini izlerler ya, ben de kötü kaptan, kötü haydut rollerine çıkan Miller'in filmlerini arardım. Çocukluk işte, iyilerden çok kötülere dikkat etmek gerektiğini bilinçsizce düşünmüş müydüm, neydi, bilmem. Yazdığım o romanda da iyiler-kötüler vardı, bunların arasında savaş vardı, ama benim kötü kahramanım da iyi kahramanım da önemliydi, ön plandaydı, kolay yenilmiyordu, belki de hiç yenilmiyordu...

İlkokulda yazdığım "tahrir"leri öğretmenler pek beğenirlerdi. Ortaokulda Haşim "Merdiven"i için yazdığım yazıyı öğretmenimiz bütün sınıfa okutmuş, benim ileride "yazar" olacağım haberini vermişti. Sonra lisede büsbütün hız kazandı yazarlığım, sürekli yazılar yollardım der-

gilere, gazeteler. Ses seda çıkmazdı, her sabah gazetecinin yolunu gözlerdim, yazılarımın çıkmasını umut ettiğim tüm dergileri, gazeteleri alırdım. "Ne bekliyorsun gazeteleri, paşalığını mı okuyacaksın?" diye takılırlardı komşu hanımlar. Ama ben yazardım, yazar olacaktım, ateş gibi bir şey vardı içimde. Durmadan okuyan, durmadan yazan bir solgun çocuk... Bir gün yazılarım basıldı gazetelerde, dergilerde. Lisenin ilk sınıflarından itibaren adımı gazete ve dergilerde görmeye başladım, son sınıfa geldiğimde Babıâli'den yazıları için kendine göre para olan bir "yazar"dım...

Niyetim size kendi özyaşam öykümü anlatmak değil. Dalıp gittim birden... Birçok mektup alıyorum, gelip görüşenler de var. Yazılar, şiirler, öyküler, romanlar getiriyorlar, okumamı, düşüncemi söylememi istiyorlar. Gençleri de var, orta yaşlıları da. Yazıları yayımlanmıyor diye yakınıyorlar. Onlara şunu demek isterim: Yazınız çok başarılı olur da yine de yayımlanmazsa hemen umutsuzluğa kapılmayın. Siz önce, "kendiniz için" yazacaksınız, "başkaları için" değil! Kendiniz beğenin yazdığınızı, ama sahiden beğenin, kendi yapıtınızı acımasız bir gözle inceledikten sonra, sizin yazdıklarınıza benzer şeyleri daha önce kimler yazmış, neler yazılmış, onları iyice okuyup tanıdıktan sonra...

Kimi de açık açık soruyor: "Nasıl öykü yazabilirim, nasıl şair olabilirim," ya da "bende yetenek var mı, siz okuyun yazdıklarımı, söyleyin" diyor. Böylelerine hep söylediğim şudur: Ne bana, ne de başkasına bunu sormayın. Kendine güveniniz varsa yazın, yazın, yazın. Ama bir başkasına, hele bir yazara kesinlikle sormayın düşüncesini. İyi de dese, kötü de dese inanmayın dediklerine. Ya hatır için iyi demiştir. Bunca işi, gücü, derdi, sıkıntısı arasında eline tutuşturduğunuz kâğıtları okuyacak, inceleyecek! Bu,

tam deyimiyle "Tanrıya kalmış" bir iştir, bir rastlantıdır. Şimdi diyeceksiniz ki bir takım yetenekli yazarların ortaya çıkmasına yine yazarlar neden olmuştur. İşte İstrati'yi "keşfeden" Romain Rolland... Öyledir, ama bir yazar kendine gönderilen iyi kötü, başarılı başarısız tüm yazıları okuyup inceleyip bir yargıya varamaz. Hem bu onun işi değildir, hem de vakti yoktur bunu yapmaya... Ayrıca bir şey daha var, yazarlar ünlü yazarlar da "zaaf" sahibidirler. Kendilerine benzeyenleri severler, kendi yollarından gidenleri... Oysa edebiyatta, sanatta özgünlüktür önemli olan, kimseye benzemeyeni yapmak, güçlü olmak, ilk olmak... Belki siz çok özgün bir şey yarattınız, ama yapıtınızı verdiğiniz kişi onu anlamayabilir. Öyleyse niye onun bunun düşüncesini anlamak için didinmek, uğraşmak...

Kendimden söz ederek başladım, öyle de bitireyim bari... Ben ne ortaokulda, ne lisedeyken, ne de daha sonra yazdığım bir yazıyı kendimden yaşlı, deneyden geçmiş, ünlü yazarlara göstererek düşüncelerini sormadım, hiçbir zaman. Belki utangaçlığımdan, belki de —hangi duyguyla bilmem— kendime birazcık güvendiğimden. Yazar yazar postalardım, beklerdim yayımlanmasını. Sonra da götürür bırakırdım, beğenirlerse basarlardı. Ne okurlara, ne gazete, dergi yöneticilerine, ne ede edebiyat eleştiricilerine beğendirmek için yazdım. Kendim için yazdım önce, kendi beğenimi kendime rehbet yaparak...

Kendimden çok söz ettim, bağışlayın. Ama bana durmaksızın şiirlerini, öykülerini, denemelerini, romanlarını gönderen, mektuplar yazarak, eve, gazeteye gelerek benden nasıl yazılacağı, nasıl yazar olunacağı konusunda yardım ve öğüt isteyen iyi niyetli edebiyatsever arkadaşlara bu konuda görüşlerimi açıkça bildirmek istedim. Umutlarını kırmak, tuttukları yoldan onları ayırmak için değil,

kendilerine güven duymalarını, sanatlarına, güçlerine inanıyorlarsa, kim ne derse desin bu yoldan vazgeçmemelerini sağlamak için... Öğütle, dersle, arka çıkmakla "yazar" olunamayacağını bir kez daha belirtmek için... Kim "ben yazar olmak istiyorum, bunu yolu nedir?" diye sorarsa, sormaya kalkışırsa, onun yazar mazar olamayacağını anlatmak istedim, o kadar.

YAŞAR NABİ İLE YOLCULUKLARDA

"Bu yandan çıkacağız" demişti. Oysa her zaman öteki merdivenden çıkardık caddeye. O yana yürüdüm ister istemez. Baktım gelmiyor "Buradan, buradan" dedi direnerek... "Yaşar Bey dün gece, önceki gece hep sağ yandaki merdivenden çıkmadık mı? Karşımızda koskocaman bir otomobil mağazası, yürüdük, ikinci sokağa saptık mı, bizim otel." "Hayır, buradan" dedi...

Ozaka'daydık. Dottombori semtinde bir otelde kalıyorduk. Sabahtan akşama kadara Expo 70'de geziyorduk. Üçüncü günün akşamı yorgun argın dönmüştük ki Yaşar Nabi birden sinirlendi "Bu yandan, bu yandan" dedi. Ne yapacaktım, bile bile ters yöne gittiğimizi 'Peki, ama orası yanlış, nereye gideceğimizi bilemem' dedim.

Karanlık bir yolda bulduk kendimizi. Bir süre yürüdük. Artık konuşmuyordum. Kızmıştım, işi oluruna bırakacağım. Nereye giderse gitsin bu yol! İster çıkmaza, ister daha beter bir yere! Hiç görmediğimiz yerlerdi buraları, "Ne oldu?" dedi "Bu yeri ilk görüyorum." "Dinlemediniz ki beni, kimbilir beni, kimbilir neresi? Bari Metro'nun çıkış yerini kaybetmesek." Geri dönmekten başka çare yoktu. İndik Metro istasyonuna. Orada bir gazeteci vardı, onun yanından bir merdiven caddeye çıkıyordu. Beni izledi, doğru yoldaydık şimdi. Baktı. 'Evet, haklıymışsın' dedi.

Yorgunduk. Küçük oteli bulduk. Karanlık sokakta çarpık çurpuk Japon kadınları bekleşiyordu. Anahtarları aldık. Odalarımıza çıktık. Ama benim uykum kaçmıştı. Ge-

reksiz tartışmadan üzülmüştüm. Yaşar Nabi hem 'ben yol iz bulamam, unuturum' der, sonra da direnir böyle! Sokağa fırladım. Resepsiyondaki yaşlı kadın göz kırptı. Uzakta büyük aydınlıklar vardı göz alan. Ozaka'nın Dottombori'si, bizim Beyoğlu'ydu. Sinemalar, lokantalar, gazinolar, barlar. Kadınlar, kadınlar. Işıklarla gökyüzüne çizilmiş binbir biçim. Renk renk aydınlıklar. Kalabalık kalabalık. Biri yaklaştı, İngilizce "Bir arkadaş mı arıyorsunuz?" dedi. Hanım dostları varmış. Teşekkür edip yürüdüm. Bir genç grubu yolumu kesti. Hepsi içmişti, beni Amerikalı sandılar. Altı kişiydiler. 'Hello' dediler. 'Hello David!' Biraz konuştuk çat-pat. Nasıl da hepsi bülbül gibi İngilizce biliyorlar! 'Türküm ben' dedim. "Türk?" şaştılar, anlamadılar Türk neydi, kimdi, nerenin insanıydı? Omuzuma vurdular dostça, yürüdüler. Bir an korkmuştum, geceyarılarından sonra tek başına dolaşmak, Yaşar Bey duysa ne derdi? Deli misin, işin ne o bataklıklarda!...

Şimdi bir film gibi görüyorum bütün o yolculukları... Gerçek bir film. Bir yaşam filmi. Yıllar önceki yolculuklar... Yaşar Nabi Nayır'la birlikte yaptığım yolculuklar. Bir bir anımsıyorum hepsini. Gerçi notlarım var, yazılarım var, Günce'lerimde o gezilerin izlenimleri var. Ama hiçbirini açıp bakmıyorum. Yeniden yaşamak, yeniden duymak kendimi o yolculukların içinde.

İlk kez Roma'ya gittik. Yıl 1965, aylardan eylül. Daha doğrusu o uçakla gitti, ben trenle. Roma'da toplanan Comes, Avrupa Yazarlar Birliği Kongresi'ne... Sanatta avangartlık tartışılacaktı. Yol parasını vermiyorlarmış, ama Roma'daki giderleri karşılayacaklarmış. Belki de yol parasını, otobüs, tren olarak verebileceklermiş, ama uçak olamazmış. Yaşar Nabi uçakla gitti, ben de Sirkeci'den Roma trenine bindim. Kompartımanda altı kişiydik. Demir Özlü'nün annesi de Roma'ya gidiyordu, kızının yanına... Ro-

ma'ya ilk gidişimdi. Termini'de inip yürümeye başladım. Plaza Oteli'ndeydi kongrenin kayıt yeri, ya da bir yolculuk acentası. Yürü yürü, yol sor, yürü... Via del Corso'yu sonunda buldum, bunca İtalya'nın yanlış yol tanımlamaları yine de beni yanıltmamıştı! Plaza otelinde Yaşar Nabi beni bekliyordu. Ne var ki beni başka bir otele yazmışlar, daha yeni, modern bir yermiş, Sartre falan da orada kalacakmış. Bense Yaşar Bey'le birlikte olayım dedim, ille de Plaza... Yer kalmamış, banyosuz bir oda verdiler, olsun dedim, amaç beraber olmak. Plaza eski bir saray yavrusuydu. Koskoca heykeller, avizeler, Roger Caillois, Sovyet yazarları, Finliler, Yunanlı Venezis ve kızı, Ingeborg Bachman, daha kimler, hepsi buradaydı.

Bir hafta kaldık Roma'da. Via Nazionale'deki kongre salonunda Erhan Bener, Bedrettin Cömert, Yaşar Nabi... Türk temsilcileri ilk kez bir yazarlar kongresine katılıyorlardı. Alkışlandık, övüldük. Nobel kazanmış yazarlar vardı: Laxness, Quasimodo, Sartre, Andriç... Nobel'e aday büyük yazarlar da katılmıştı kongreye. Rusların güçlü yazarı Paustovski gibi... Beş gün sürdü kongre. Yaşar Bey bir konuşma yazdı. Sesi kısıktı, okumaktan çekiniyordu, daha doğrusu kürsüye çıkmak istemiyordu. Bana verdi, 'Sen okursun' dedi. "Hayır, siz okuyabilirsiniz, sesinizde bir şey yok" dedim. Gerçekten çıktı kürsüye, avangart sanat üstüne güzel bir konuşma yaptı. Kongrenin en güzel yanı toplantı dışındaki görüşmelerdeydi. Quasimodo 'Demek sizde de yazın var' diye omuzuma vuruyordu sevinerek. Laxness 'İlk kez bir Türk görüyorum' diyordu. Sartre 'Avangart sanat akımlarının Avrupa dışından, Afrika'dan Asya'dan doğacağını' söylüyordu.

Bedrettin Cömert Roma'da Sanat Tarihi öğrenimi yapıyordu. Gelip bizi buldu; o da kongreyi bizimle izledi. Küçük bir otomobili vardı, boyuna bizi gezdirdi. Şiirler

yazıyordu. Saygılı bir gençti. Kısa sürede dost olduk. Nazım HiKmet'in şiirlerini İtalyancaya çeviren bir bayanla tanıştırdı bizi. Kocası bir ilerici topluluğun senatörüymüş. Önce çıkıştı bize 'Nerede Yaşar Kemal, nerede Mahmut Makal' diye sordu. Bizi hükümetin gönderdiği resmi temsilciler sayıyordu. 1965 seçimleri yapılacaktı o günlerde. Ben de TİP'de bağımsız adaydım, ama son dakikada çekilmiştim. Parti yönetiminin tutumunu beğenmediğim için... Bayana bunları söyledim. Bizim 'resmi' temsilci olmadığımızı anlattım. Küçük bir kahvede Cinzano içerek konuştuk. Yaşar Bey'le birlikte. Bir akşam Fellini'nin yeni filmi olan "Ruhlara Karışan Giulietta"sını gördük. Dünyada da ilk kez gösterilişiydi. Nenni'ler, daha başka politikacılar, Roma'nın kalbur üstü kişileri, yazarlar bulundular. Bir gruptan ötekine gidiyor, içiyor, konuşuyorduk. Filmi seyrederken bir uyku bastırdı. İçkiden mi, yoksa filmin ağır ve etkileyici havasından mı? Gerçekle düş iç içeydi. Bir akşam da Nayır'ın isteğiyle 'Rome by Night' programına katıldık Bener'le. Geceleyin oradan oraya gidip durduk, sonunda da bir striptiz salonunda bulduk kendimizi. Bir bardak şampanya ile güzel kızların soyunuşunu izledik. Bir hafta böyle geçti. Gündüzleri toplantıda en tanınmış dünya yazarlarının konuşmalarını izliyorduk, geceleri de Roma'yı geziyorduk. Erhan Bener'le Tevere kıyısında yaptığımız uzun gezintileri anmak isterim.

Yaşar Nabi dertliydi, bir bıkkınlık içindeydi. Yılların çabası, yorgunluğu... 'Yalnızım, bana yardım edecek kimse yok' diyordu. Ne olacaktı 'Varlık' kendisinden sonra? Kişiler bir gün gelir bu dünyadan ayrılırlardı. Ben, bir Vakıf kurun dedim. Öyle sızlanıyordu ki yalnızlıktan, dayanamadım. 'Ben yardım edeyim size' dedim. Çok sevindi. Dönüşte derginin yönetiminde bana sorumluluk tanıyacağını, artık dinleneceğini söyledi. Ertesi gün vazgeçti, unut-

tu. 'Sen çok para istersin, bense verememem" diyordu. Baktım, elinde değil 'Varlık'ı başka birine bırakmak, karışmamak... O yakınmalar gerçekti gerçek olmasına, ama 'Varlık'tan ayrılmak, kopmak büsbütün olanak dışıydı.

İtalyanlar yol paramızı vereceklerdi. Benimki tren biletiydi, onunki uçak. Bir hafta geçti, gidip ilgilenmedi. Ne zaman bu parayı alacaktık? 'Yaşar Bey, hani ödeyeceklerdi, bir sorsanıza' diyordum. 'Olur olur, dur bakalım' diye günleri geçirdi. Son gün avluya çıktım, bir de baktım, yazarlar, ozanlar kuyruğa girmiş. Ben de girdim herkese biletinin karşılığını ödüyorlar, uçak, vapur, tren. Bana da yirmi-otuz bin liret verdiler. Yaşar Bey'e koştum, 'hadi siz de alın' dedim. Oysa o uçak için bir ödeme yapılmayacağını sanırmış. Gitti aldı. O gece 'Romayı gezme' programına Bener'le beni davet etti. Paraları da o ödedi. Ama ertesi gün kendisine şu kadar bin liret borcumuz olduğunu söylemez mi? Hani çağrılıydık! Unutmuş. Gerçekten unutmuş. Biz de anımsatmadık. Geçti gitti..

1965'deki ilk yolculuğumuzdu bu. O uçakla döndü, bense Venedik'e gittim, iki gün de orada kaldım. Seçimlerin sonuçlarının Venedik'te öğrendim. Demirel kazanmış, İnönü yine yenik düşmüş, hele ortanın solu deyimi büsbütün ürkütmüş seçmeni... Böyle geçti ilk gezimiz işte...

1969'da Menton'da PEN Kongresi vardı. Nayır'la ben Türk delegeleri olarak katılacaktık. Londra'ya gittim önce, on beş gün kaldım, oradan Paris'e, sonra Roma'ya, daha sonra da trenle Menton'a... Kızımla beraberdik. Menton'da deniz kıyısında 'Carlton' otelindeydim. Nayır ise daha başka bir otelde. Toplantıyı Başkan Arthur Miller açtı. PEN Kongresi'ne ilk kez Türk yazarlarının katılması önemli olaydı. Kongre bizi alkışladı.

Öğleyin kıyıda bir lokantaydık. İngiliz yazarlarının ma-

sasında. Kaz ciğeri, şarap, beyazı kırmızısı, sıcak mı sıcak bir gün, sonra toplantı salonunun sıkıntılı havası... Bir mide ağrısı, bir baş dönmesi, Nayır'a "Ben biraz hava alacağım" dedim. Gittim açık havada dolaştım, sonra salona döndüm, arkada bir sırada konuşmaları izlemeye koyuldum. Dalmışım. Bir de baktım her yer karanlık. Hiçbir aydınlık nokta yok. Neredeyim, ne oldu? Bir çıkış yeri ara da bul! Geze dolaşa kapıyı buldum sonunda. Herkes gitmiş, gece olmuş... Yürüye yürüye otele geldim. Yaşar Nabi benim rahatsızlanıp gittiğimi sanmış... Menton'daki günler unutulur gibi değil. Nice, Saint Paul, Legér'nin müze olan evi, Roquebrunne... Bir uluslararası toplantıda Türkiye'yi temsil etmek onurlu bir görevdi. Konuştuklarımız şaşıyorlardı, bir Türk yazarı, tutmuş Sartre'ı, Camus'yü de çevirmiş; verdikleri önem daha da artıyordu. Ne sanıyorlardı bizi? Kendi toplumumuz ne kadar değer veriyorsa Türk yazınına, yabancılar da o kadar değer vereceklerdi, yani vermeyeceklerdi elbet...

Sonra 1970'de Kore... Nayır, benden bir hafta önce yola çıktı. Tahran, Delhi, Bangkok, Hong Kong yoluyla Tokyo'ya.. Hepsinde birer ikişer gün kaldı. Dönüşünde izlenimlerini 'Milliyet'e yazdı, sonra da bir kitabında topladı. Nayır'ı Uzakdoğu izlenimleri ilgiyle okunacak bir değer taşır. Pislik, yoksulluk, kalabalık tiksinti vermiş. Ben doğrudan doğruya Tokyo'ya gittim. Bir gece kalıp, Seul'e uçtum. Japon uçağıydı, tüm Japon yazarları uçağı doldurmuşlardı. Başta Kavabata olmak üzere ünlü kişiler... Uçakta özel bir yemek verdiler. Japon olmayan tek yolcu bendim. Önüme getirilen tablo gibi renkli yemek tepsisine şaşıp kaldım. Neydi bunlar, bu renk renk süslü şeyler! Bir sandviç vardı, onu yedim özenle, gerisi kaldı. Hostes de şaştı bu halime!..

Seul'de otelin holünde karşıladı beni. Hemen bir tavukçuya gittik. İkimiz de acıkmıştık. Oysa çağrılı yazarlara otelde yemek veriliyormuş! Küçük, dar Seul sokakları, arkamıza takılan yalınayak dilenci çocuk... İki gündür Nayır'ın ardısıra dolaşmış bu çocuk. Hiçbir şey demeden, ama hep peşinde, adım adım!.. 'Nereye gitmem bir de bakıyorum yanımda' diyordu. Gerçekten de bizi tavukçuya kadar izledi. Orada nöbete durdu. Tavukçuya erdimizi anlattık. Baktık tavuk getirmiş, ama şekerli bir tavuk! 'Al götür, şekersiz olsun' dedik. Bu kez acayip bir yağa bulanmışını getirdi, onu da orasından burasından koparıp, bir bira içip sokağa fırladık. Dilenci çocuk yine ardımızda. Ben sadaka vermeye hazırlanırken, Nayır "Hayır" dedi, "bir verdin mi hiç mi hiç ayrılmıyor. Ben iki kez verdim, bu yüzden yapışıp kaldı."

Chosun Oteli'nde yönetim kurulu toplantısındaydık. Amerikalılar, Fransızlar: Yves Gandon, Roger Caillos... Başkan Pierre Emmanuel gelmemiş, bir ameliyat geçirmiş. Bu PEN toplantısının konusu Humour... Yaşar Nabi güzel bir konuşma yaptı, Türk güldürüsünden örnekler verdi, başta Nasreddin Hoca. Hani hasisin biri denize düşmüş, "Ver elini, uzat elini" diyenlere yanıt vermemiş, sonunda biri çıkmış "Al elimi, tut elim"i demiş, o zaman uzanan eli sımsıkı yakalayarak kurtulmuş. Meğer hasis vermeye değil, almaya alışıkmış... Kongreye gelenleri en çok güldüren fıkralardan biri bu oldu... Birkaç gün Seul'da kaldık, sonra Pusan... Türk şehitliği. Bu gece de Seul'ün ünlü bir geyşa evine gittik. Tüm kongre üyeleri. Kadın erkek. Üç salona bölündük, sarı, mavi, pembe. Ben pembedeydim. Nayır, sarıda... Herkese bir geyşa, Kore dilinde kisaeng... Yabancı kadın yazarlar vardı çevremde, bana ayrılan geyşa mahzun bir köşede durdu bütün gece. Derken caz

başladı. Bir de baktım Yaşar Nabi tutmuş kendi geyşasını dansa kaldırmış. Dört yanda aynalar, içinde Yaşar Bey'le güzel Koreli kız. Viskiler mi gereğinden çok kaçmıştı, yoksa gecenin büyüleyici havası mı? Kendimi bir düşte sandım. Renk renk giysiler, geyşalar, içkiler, caz, dans, kahkaha... Sabaha karşı, otele geldik, nasıl geldik, ne oldu, ne geçti, bir karabasanda mıydım, yoksa güzel bir gerçeğin içinde mi anlamak güçtü. Sabah kahvaltıda Yaşar Nabi o gecenin serüvenini anlattı. Sabah kahvaltıda Yaşar Nabi o gecenin serüvenini anlattı. Sabaha karşı geyşası gelmiş otele, odasına çıkmış. "Sana gönderecektim, ama numaranı hatırlayamadım" dedi. İyi ki hatırlamamış!

Sonra Ozaka'ya gittik. Üç gün orada geçti. Sonra ben Hiroşima'ya gittim, o Tokyo'ya. Dönüşte Dai-İchi Oteli'nde buluştuk. O iki gün önce dönmüştü. unutulmaz anılar. Serüvenler yaşadık. O gezi izlenimlerinde çoğunu yazdı, yazamadıklarını da anlattı, hiç mi hiç çekinmeden, her şeyi apaçık gözler önüne sererecesine. Bense bir giz saklarcasına içime gömdüm, bir önemli iş yaparcasına...

Son dış gezimiz de Yugoslavya'ya oldu, Ohri'de toplanan bir başka PEN Kogresi'ne... Talat Halman da gelmişti. Necati Zekeriya, İlhami Emin, Hasan Mercan hep birlikteydik. Ohri'de Desadet Oteli, göl kıyısında iki katlı villalar... Alt katı bize verdiler. Üstte de Alman yazarı Herman Kesten'le eşi... İki büyük oda, bir de yemek odası. İçeri girince baktım buzdolabı ağzına dek dolu. PEN kulübün Makedonya bölümü başkanı, eski Milli Eğitim Bakanı Tome daha geldiğimizde söylemişti. 'Sizin için buzdolabını içkiyle doldurduk' diye... Açıp baktım, viskiler, konyaklar, biralar, sodalar, meyveler. Yaşar Bey'e seslendim, geldi. "Aman, dokunma, hepsinin parasını bizden alırlar" dedi. Anlattım, Tome'nin dediklerini. 'Yok, yok,

orası belli olmaz' dedi yine de!

Kongre başladı, konuşmalar, görüşmeler Hasan Mercan içkiyi çok seven bir ozandı o günlerde. Bir akşam üstü 'Bizim evde öyle içki var ki' dedim. Hemen geldik, sofrayı kurduk. Ohri Gölü'ne karşı viskileri içmeye başladık. Bir gün viski öbür gün konyak! Üç-dört günde buzdolabındakiler bitti. Nayır şaştı mı, kızdı mı, bilemem. Üzülmesin diye 'Canım para isterlerse ben veririm, ne yapalım' dedim. Kimse para istemedi tabii...

Bir Hırvat yazarı vardı. Bir sabah göl kıyısında dolaşırken rastlamıştım. Yaşlı başlı biri. Ordan burdan konuştuk, büyükbabamın Manastır Valiliği'nde bulunduğunu, anılarında Ohri'yi çok övdüğünü söyleyiverdim. Baktı baktı, "Siz de Osmanlısınız, ben Osmanlılara âşığımdır" dedi. Baygın baygın bakıyordu. Ürktüm, hemen ayrıldım yanından. O gece büyük bir şölen vardı, söylevler, alkışlar. Delegasyon başkanları onur masasındaydı, gülerek konuştuklarını görüyordum. Bir ara Nayır sertçe başını öte yana çevirdi, adamla ilgiyi kesti. Ertesi sabah sordum nedenini... Hırvat, İstanbul'da tanıdığı bir ayakkabı boyacısını anlatmaya, övmeye başlamış. Benimle konuşurken de o boyacıdan söz etmişti. Boyacı 'o biçimmiş! Onu çok sevmiş, almış oteline götürmüş. Bunları anlatmış Nayır'a. Aktif mi pasif mi diye soruvermez mi birden Nayır? Hırvat 'hem de nasıl aktifti' deyince 'Bir iğrenme geldi, adama bir daha bakmadım' diyordu...

Yıl 1974'tü. Bu son gezimiz oldu. O kadar istedik bir daha birlikte gidemedik. 1965'de Roma, 1969'da Menton, 1970'de Kore ve Japonya, 1974'te Ohri ve Üsküp... Daha ne anılar var! Ama çoğu belleğin derinliklerinde... Konuşmalar, dertleşmeler, eski anılara dalmalar, çıkmalar... Bütün bunları yaşadık mı? diye zaman zaman düşünüyorum.

Hani bir şiiri vardır Ziya Osman Saba'nın, "Sizler rüya mıydınız, sizler yaşadınız mı?" diye sorar. Öyle işte, öyle!.. Ziya Osman, Yaşar Nabi, Cahit Sıtkı, Sait Faik, Orhan Veli, daha niceler hep yaşadılar. İçimizde, yanımızda... Sonra geçip gittiler öte yana. Yşadıklarınm tanıkları, biz geride kalanlar... Ama biz de geçip gideceğiz. Gerçek tanıklar yazılar, onlar kalacak yalnız. Bütün bu yazarlar, yaşadılar, sevdiler, güldüler, acılar çektiler, gezdiler diyecek olan hep bu yazılar, hep bu kitaplar...

Yaşar Nabi ile yolculuklar yaşadığım sürece anımsayacağım en güzel zaman parçaları olacak. Sanırım onun da mutlu anlarıydı birlikte gezdiğimiz, eğlendiğimiz o günler... Başka bir insan olurdu yurtdışı gezilerde. O masa başındaki yüzü az gülen, ciddi, ağırbaşlı insan değişirdi, çocuklaşırdı neredeyse... Ben hep bu iki Yaşar Nabi arasındaki ayrımı düşünürdüm. Demek bu kadarcıkmış, demek Yaşar Nabi ile süren şöyle böyle otuz beş yıllık bir dostluktan, bir arkadaşlıktan, dış yolculuktan, geriye kalacak yalnızca bir avuç anı, bir avuç zaman kırıntısıymış!..

"BELKİ BİR GÜN OLMUŞTUR"

Bir gün gelir bu yollardan
Şahit ister geçtiğine

Yaşadığımızın tanığı, yazılardır. Bir de resimler var. Soluklaşan, zamanla değişen resimler. İşte yaşadık, yaşamak buysa! Kahvelerde, odalarda, sokaklarda, kıyı gazinolarında, sinemalarda, tiyatrolarda, taşıtlarda, pazarlarda... Ben senin yaşamanın tanığıyım, sen de benim! Ne zamana dek? Benim yaşamamla sınırlı bu tanıklık. Sen gittin, ben de gideceğim, o da öbürü de... Bir kuşak, ardından bir kuşak daha... Ne tanık kalır, ne de o tanığın başka bir tanığı! Neyse ki kitaplar var. O kitaplarda kalan öyküler, şiirler, yazılar var.

Behçet Necatigil'i düşününce durmaksızın sigara içen, az konuşan, ama bir de konuştu mu seni susturmasını bilen bir özgün kişi gelir gözümün önüne. Ta 1945'ten 1979'a sürüp giden bir yakınlık, bir dostluk, bir arkadaşlık... Ne var ki dostluk bir düz çizgi değildir. Bir grafiktir inen çıkan. Neden? Yaşam düz bir çizgi değil de ondan. Yaşantımızın bunalımlı anları vardır. Kimi zaman kişiliğimizin değişmeleri olur. Bir şeyleri yıkmak yeni bir şeyleri kurmak çabası. Yaşama yeniden başlamak özlemi, tutkusu. Dostluklar da etkilenir bundan. Bir yerde kalakalır o dost bildiğin kişi. Ya seni bırakır kendi yoluna, ya oracıkta kalakalır sana yetişemediğinden...

Bir yaz günüydü Behçet'le ilk karşılaşmamız. Cennet

Bahçesi'nin arka bölümünde sanatçı, yazar masası... "Taşra"dan gelmiş bir edebiyat öğretmeni, yazın çevrelerinde adı yeni duyulan bir ozan... **Karadenizde gemilerin mi battı-Ağzını bıçaklar açmaz** dizeleri vardı belleğimde, bir de "Bir Ömürden Kalanlar" adlı şiirinin dizeleri:

Son sözü bir kadın ismi oldu
Hiç duymadığım
Lakin anlaşılmadı gitti
Ne demek istediği

Hep İstanbul'daydı artık. Kabataş Lisesi'nde öğretmen... Haftada en az bir gün beraber olurduk. Asmalımescit'teki Elit Kahvesi, Atom Köftecisi, Suna, Hay Layf Pasthaneleri. Vakit öldürmek için kaptı kaçtı, piket oynamak... Ama en çok da yeni dergilerin hayallerini kurmak... Şiirlerini dinlemek, tartışmak, tartışmak... Bekârlık yıllarıydı. İçimizden evli olanı yoktu, ya da pek azdı. Salâh Birsel, Naim Tirali, Fahir Onger, Sabahattin Kudret, Dağlarca, Sait Faik, Fethi Karakaş, Alangu, daha gençler... Tiyatro, sinema, dolaşma! İçkili geceler:

Ey garip senin de yerin yoksa eğer
İşte meyhane
Gel yalnız adam, sığınağa sen de gel
İçki bahane
Çünkü geceye karşı konur iki türlü:
Bir ailece evlerde
Öbürü har vurup ömrü
İçkili yerlerde

diye yazdığı sıralar Necatigil'in...

1949'da bir dönüm noktası oldu. Evlilik. Nikâh tanığıydım onun. Beşiktaş'ta Vişnezade'deki evde nikâh memuru gelmişti. Ailece toplanmışlardı. Sanırım bir ben vardım tanık kişiliğiyle aile dışından... Sonra Behçet de benim tanığım oldu. Böylesine bir yakınlık, böylesine bir

dostluk. Evlilik yılları. Yaşamın gerektirdiği savaşım. Yazın evrenindeki azalmayan arkadaşlık. Her zaman tam olarak anlaşamadan elbet. Beğeniler, tutumlar değişir arada. Onun beğendiğini ben beğenemem, benimkini o. Ama hep hoşgörüyle hep anlaşmayla, belirli bir sevgi ve saygı çizgisinde...

Şiirler şiirler şiirler... Sonra da çeviriler. O bir tek düzeltme çizgisi olmayan tertemiz dosyalar. Rilkeler, Hamsunlar, Unamunolar, daha ötekiler. Kabataş Lisesi, ardından İstanbul Eğitim Enstitüsü öğretmenlikleri. "Edebiyat Matineleri..." İstanbul'da, Bursa'da, Kırklareli'nde başka yerlerde. En çok sevilen, alkışlanan ozanların başındaydı Behçet. O tutuk, çekingen davranışıyla dizeleri birbirine uyuyordu. Bir de şiirini yazdı bu matinelerin. Bilir bilmez, duyar duymaz kalabalıklar önünde alkışlanmak! Diyordu ki:

Olsa bari benzeri duygularla tedirgin
Sizdekini yaşamış
Birkaç kişi
Işıktasınız seçilmiyor
Karanlıkta hepsi
Okudunuz.
Bittiğine memnun
Anlamamış
Bozuk paralar gibi düşer önünüze
Alkış

Mektuplar yazdık birbirimize. Pek çok! 1950-51 yıllarında Ankara'daydım, Bakanlık Çeviri Bürosu'nda. Arada bir gelirdi, arada bir ben İstanbul'a giderdim. Uzun mektuplar yazardık karşılıklı. Benimkileri o saklamıştır. Ben de onunkileri sakladım. O kadar iyi sakladım ki bulamıyorum şimdi. Bir yerlerde durur hâlâ. Saygıyla, sevgiyle sürdürülen bir dostluğun tanıkları...

Şair Dostlarım'da Necatigil, ilk yazdığım dost ozandı. Yıl 1948. Kırk yıl geçti üstünden. Bir belge oldu o yazı, o yazılar. **"Bir gün gelir tanık ister" demiş. İşte o tanıklar. Yazılar yazılar! Yaşadığımızın kanıtları, dostluğumuzun belgeleri. Bugün için değil yalnız. Yarınlarda da öbür günlerde de. Necatigil gibi ozanlar, sanatçılar bugünün yarının insanları değildir de ondan... Daha nice yazılar yazdım dergilerde, gazetelerde onun için. Kitaplara aldım bir bölümünü. Ne var ki Necatigil'i kim gereği gibi tanıdığını söyleyebilir? Hem kim, kimi, gereği gibi tanıyabilir? Kimse! Hiç kimse! Görünen dışta kalan parçamızdır. Kendimizi saklarız iyice. Dostlardan daha çok. Dostluk, sorumluluk getirir. Üzüntülerimizi acılarımızı, sevinçlerimizi bile gizleriz:**

Anla sıkıntımı geç git dost
Nedendir sorma
Gür bitkiler altında bir benim için akar
Alıngan, onurlu
İstemez görsünler saklı su

diyen bir ozandı karşımdaki...

Şimdi yok.

Siz geniş zamanlar umuyordunuz
Çirkindi dar vakitlerde bir sevgiyi söylemek
Yılların telaşlarda bu kadar çabuk
Geçeceği aklınıza gelmezdi

Behçet'in, benim, bizim tüm yazar, ozan dostların... gelmezdi değil, gelemezdi. Gelse de geçer giderdi bu düşünce. Yaşamak ağır bastı hep. Sürekli didişme, savaşma. Bir ev, bir çocuk, bir iş, bir ekmek, bir uğraş ardında. Behçet'in Beşiktaş'ta Vişnezade'deki ahşap evdeki odası. Tahta bölmelerin üstüne yapıştırılmış şiirler. Bir karyolanın bir masanın güç sığdığı oda. Sigara dumanları, şiirler, kitap-

lar... Sonra evliliğin ilk evi, Vişnezade üstünde bir ev, bir kat. Sonra kendi evi. Beşiktaş'ta "O Sokak"ta. En sonra da bir apartman katı. Hiç sevmediği, hoşlanmadığı düzende yaşamak. Hep aramak eski sokağı; eski evi, eski odayı. Beşiktaş pazarında "biraz daha iyisi"ni almak için uğraşmalar, Barbaros Meydanı'ndaki insan yoksulluklarını içinde duymalar, eli alnına dayalı yalnızlık içindeki kenar sokak kızlarının, ninelerinin acılarını ta yüreğinde yaşatmalar...

Şimdi yok. Necatigil şimdi yok. **"Necatigil yok şimdi —Belki bir gün olmuştur"** diye yazan ozan dost, kardeş Behçet Necatigil yok artık. Yaşamam yoksullaştı biliyorum. Oysa son yıllarda pek az görüştük, pek az karşılaştık. Bir kırgınlıktı içimde büyüyen, dargınlık değil, kırgınlık. Kişiler kırılırlar, kişiler oyuncak değildir. Yazın toplantılarında bir araya geldik gene de arada bir meyhanelerde de oturduk. Ne var ki bir şey vardı yaşamın bizden kopardığı. İncecik bir tel. Bir dize...

Adı, soyadı
Açılır parantez
Doğduğu yıl, çizgi, öldüğü yıl, bitti
Kapanır parantez
O şimdi kitaplarda bir isim, bir soyadı
Bir parantez içinde doğum ölüm yılları

Ya sayfa altında, ya da az ileride
Eserleri, ne zaman basıldıkları
Kısa, uzun bir liste
Kitap adları
Can cekişen kuşlar gibi elinizde
Parantezin içindeki çizgi
Ne varsa orada
O şimdi kitaplarda

Bir çizgilik yerde hapis
Hâlâ mı yaşıyor, korunamaz ki
Öldürebilirsiniz

Kendi ölümümüzdür böyle dostların yok oluşları. Eksilmemiz, yitip gitmemiz... "Belki bir gün olmuştur" demiş. Belki bir gün olmak budur işte. "Olmak"la "olmamak" arasındaki ayırımı belirleyen, sınırlayan şey, dizelerdir, öykülerdir, romanlardır, türkülerdir, bestelerdir, resimlerdir, heykellerdir, sanattır yani; ölümü alt etmek, ölümü yok etmek, ölümsüzleşmektir. "Bir çizgilik yer" büyük büyür, genişler genişler, zamanları kapsayan, zamanları aşan bir boyut kazanır.

ÖZDEMİR ASAF İLE GEÇEN ZAMAN

Kendiminkinden çok, onunkini merak ederdim. İnsan nasıl yaşlı olur? Nasıl bir şeydir yaşlılık? Kırk yaş, elli yaş, altmış yaş... Kimi vardır gözünüzün önüne gelir yaşlılık yılları. Bir türlü somut biçimde canlandıramazdım Özdemir Asaf'ın yaşlılık günlerini... Genç öleceğini düşünürdüm. Ozanlar genç ölür, ölmelidir, derdim içimdem. "Ve bütün efsane işte o kadar."

Serveti Fünun Dergisi'nin yönetim yeri ufacık bir odaydı. Bir masa, bir lamba, duvarlarda eski dolaplar, üç dört sandalye. Pencere basımevinin avlusuna bakar. Yıl 1943. Özdemir gelirdi koca paltosuyla, şemsiyesiyle. Yokuşu Semih Mümtaz S. ile çıkmış. Kadıköy'den Cağaoğlu'na birlikte gelmişler. Biri gider Tanin'e, biri de Serveti Fünun'a... Paltosunun cepleri yiyeceklerle doludur Özdemir'in. Neler! Köfteler, ekmekler, peynirler! Doymak bilmez bir iştah! Şiirler çıkarır, eski dolabı karıştırır, tozlu dergiler, kitaplar bulur, alır evine götürür. Özdemir Arun'du adı. 'R'leri yumuşak 'ğ' olarak söyleyen bir delikanlı.. Şair değil de sporcu daha çok. Futbol oynarmış, Boncuk Ömer'le çarpışmış bir maçta, çok sert oynuyorlarmış, o da öyle yapmış... 'Yedigün'de, Özdemir Özdem' diye şiirleri çıkıyormuş. Heceyle yazılmış ilkgençlik dizeleri... 'Serveti Fünun' 1940 kuşağının ilerici atılımlarının dergisiydi. Bir önceki kuşağı 'Tasfiye' etmeye kalkmıştık. Herkes bize karşıydı. İlk kez Cumhuriyet kuşağı yazında başkaldırıyordu. Özdemir'e bir 'ad' bulmalı dedim. Özdemir Öz-

dem'le şair olunmaz! Özdemir Yasaman, dedi nereden aklına estiyse, o da olmaz! Özdemir Arun, ama 'r'leri söyleyemezse! 'Babanı adı neydi?' dedim. Asaf'mış... Tamam 'Özdemir Asaf', işte bir şaire yaraşan ad... Hoşgeldin Özdemir Asaf yazınımıza!.. Geliş işte o geliş...

İlk yayımlanan şiirlerinden benim en beğendiğim 'Son Buluşma'ydı. Her ozan gibi bir kızı seviyordu. Kız Yüksek Ticaret'te, kendisi Hukuk bir de. Fatih'ten Atikali'ye uzanan ağaçlı cadde üstünde bir ev... "Kavuşmak yok ki cihanda ayrılık olsun, sil gözlerini -- Ben seni sevdiğimden pişman değilim," "Hem bazen de ayrılık öylesine gelir ki Bir gelin gibi duvaklıdır" dediği solgun, ince bir genç kız...

Karlı 1943 günlerinde yürürdük. Kimi zaman Kenan Harun da olurdu yanımızda. Hayriye Lisesi'nin arka duvarından aşarak gelirdi. Kızın oturduğu evin önünden bir geç, bir daha geç. Pencerede midir acaba? Bizi görür mü? Perde saklar onu... Soğuktur, buz gibidir hava. En iyisi bir şarapçı. O günlerde Fatih'te pek çoktu şarapçılar. Hem içi ısıtır, hem kafayı dumanlar. Şiirler okunur. Daha o günlerde başlar Özdemir'deki Wilde tutkusu. Oturacak Oscar Wilde'ın yaşamını yazacak, bir roman gibi. Sonra yine Serveti Fünun'daki oda. En çok en çok onunla olduğum için... Sonra onun evi, Çamlıca'ya çıkarken köşedeki ahşap ev. Kitaplarla, şiir defterleriyle dolu büyük oda, antika masa, defterler defterler... "Her şarkının götürdüğüşer başka -- Hepsi başka başka sinmiş içime -- Biri Büyükdere'ye götürüyor -- Biri çocukluğumun Kadıköy'üne -- Kimse sevgimi bilmez şarkısı Eskiden ağlatırdı beni Şimdi düşündürüyor." diye yazdığı günler...

Bir ara 'Serveti Fünun'u tüm kente biz dağıttık. Alırdık elimize paketleri, Cavit Yamaç, Fahir Onger, ben ve

Özdemir... Cağaoğlu'ndaki tütüncüye üç tane, Sirkeci'deki bayilere, oradan Köprüaltı, Yüksekkaldırım'dan Tünel başındaki satıcı, Beyoğlu Caddesi'ndeki madam, Taksim'deki dükkân, Harbiye, Şişli... Yüz mü yüz elli, bu kadarcıktı tüm satışı elli yıllık derginin! Bir de resmi aboneleri vardı, parti, halkevleri, dış işleri, iki üç yüz kadar... Özdemir'in türlü oyunları, eskprileri, çılgınlıkları ile geçen bir iki saat...

Anılar gelip gidiyor. Gelip gidecek yaşadıkça... Nerede o eski sayılar? Hepsi Özdemir'dedir diyeceğim, ama o koca ev yok oldu, apartman katlarına çıktı, onca dergi kitap sığar mı oralara, belki de o da benim gibi bıkmış, kaldırıp atmıştır. Gazeteleri bile saklardı üst üste koyarak. Bir gün hepsi yararlı diye... Ben de vardı ya, nerelerde kaldı kimbilir? Bir bölümünü annemin ölümünden sonra Hilmi Yavuz'a verdim. Bir bölümü de orada burada yok oldu gitti. Kişiler anılar gider de kâğıtlar kalır mı?

Fakülte yılları ilk sevinin ateşi. Evlilik. Erkenden baba olmak. Ama sürekli sevi tutkunluğunu yaşatmak. 'Şair Dostlarım'da şöyle yazmışım: "Bir aralık aynı sevgiliye tutulmuş gibiydik. Rüzgâr der demez saçlarının dağılmasını istediğimiz bir sevgili. Bu insanı biz, bütün şiirlerimizde, yazılarımızda, ilk gençlik düşlerimizde aradık, bulmaya çalıştık. Kâh bulduğumuzu sandık. Kâh elimizden kaçırdık.

Derken yaşam başladı. Katı, acımasız yaşam. Evlilik, çoluk çocuk, çalışma. Özdemir gazetecilik yaptı, sigortacılık yaptı, sonra askere gitti. Ben Ankara'daydım. Mektuplar geliyordu yedek subaylık yaptığı Erzurum'dan. Karlı geceleri anlatıyordu, mum ışığında yazılan şiirleri... Sonra Cağaloğlu'nda Vatan Gazetesi yanında bir bodrumda küçük bir basımevi açtı. Önce tek bir pedal vardı, sonra baskı makinesi de getirtti. En güzel, en temiz baskıları

yaptı. İyiydi işi, para kazanıyordu. Ama içki vardı, içkili geceler, hatta sabahlar vardı. O güzel iş gide gide uçup gitti elinden. Kitapçı dükkânı açmak. Sonunda onu da yitirmek. En sonra da Bebek'te bir içkili yer. Bir zaman sonra onu da kapatmak...

Dış bir yaşamı yoktu. Özdemir'in. içteydi hepsi. Birbirinden güzel baskılı, kendi dizerek, kendi basarak çıkardığı kitapları, 'Dünya Kaçtı Gözüme' 'Sen Sen Sen', 'Yuvarlağın Köşeleri' 'Yumuşaklıklar Değil', 'Bir Kapı Önünde', 'Nasılsın', son yıllarda da 'Çiçekleri Yemeyin' ve 'Yalnızlık Paylaşılmaz'... Gerçek yaşam, o başladığı yarım bıraktığı işlerde değil, o sabahlara dek süren içkili zaman parçalarında değil. Hatta canına kıyma aşamasına gelen anlarında da değil. Dizelerinde, şiirlerinde, kitaplarında...

Bir geceyarısı Tepebaşı'na bakan kanapede. Özdemir 'canına kıyma aşamasına' gelişini anlatıyor. Ölümü duymuş, nasıl olmuşsa. Ölüme gidip geri dönmüş. Bir başka ozan 'olamaz' diyor 'ölmeden insanoğlu ölümü bilemez' Özdemir öyle kesin konuşuyor ki ben inandım. Niçin olmasın? İnsan kendi ölümünü yaşayabilir. Yapar mı yapar. Özdemir bu. Hiç korkmamış, korkulucak bir yan görmemiş. Zordu Özdemir Asaf'ın son yılları epey uzun sürdü, 1960'lardan bu yana yaşamına ayak uydurmak. Ben uyduramadım. o 1940'ların, 1950'lilerin yakınlığı, sık sık buluşup konuşmalar azaldıkça azaldı. Son bir iki yıldır uzaktan gördüm, birkaç söz, bir selamlaşma. Harcanan bir yaşam. Wilde'ın 'Dehamı yaşamıma verdim' sözünün canlı bir uygulaması... Ben Özdemir Asaf'ın daha çok, daha kalıcı, daha etkin dizeler yazmasını istemiştim. Oysa o yaşamda eritti kendini... Yazdıkları güzeldi, iyiydi, ama yazacakları yazılmadan kaldı. Bu garip bir sözdür bilirim, yazılmamış şeyler, yoktur, söz konusu olmaz. Ancak yazı-

lanların üstünde konuşulur, ama benim gibi 40'ların Özdemir'iyle neredeyze özdeşleşmiş, onun düşlerine, umutlarına karışmış biri söyleyebilir bunu... Yazacaklarını yazamadı ne yazık ki diyebilir...

1946'de bir İzmir Gazetesi'nin edebiyat sayfasında çıkmış uzun şiiri geçti elime: 'Afrika'da esen rüzgâr'.. Hiçbir kitabında yoktur, daha nice şiirleri gibi.. "bir gece giderim Nil kıyılarına Pırıl pırıl uzayan tepelerde kalır bakışlarım" Ehramlara hayranlığını söylemiş "Baba kardeş çocuk torun sırayla taşımış bu kayaları -- Bir iz bırakalım diyerek dünyada bu yolda ölürken" Bir iz bırakmak. Sanatçının özlemi bu. Bu açıdan Özdemir'in izleri pek çok. Belleklerde, kâğıtlarda, yaşamda, içkilerde... Onu edebiyat toplantılarında, ünlü adıyla matinelerde görenlerin anılarında...

Evet, matineler, edebiyat matineleri!.. 1950'lerin sonlarına doğru tutkulu bir akımdı bu toplantılar. Liselerde, fakültelerde, tiyatrolarda, yurdun her yanında... Giderek bir matineciler takımı oluştu. Matine kralları! Özdemir Asaf bu 'Kral'lardan biriydi. Sesi duruşu, dizeleri ile etkiliydi çok. 'Lavinia şiiri, Alfa şiiri bu matine günlerinin yıldızlı dizeleridir. Bir gün bir okulda tam şiirine başlayacakken bir genç kız kalktı yerinden, kapıya yöneldi. Özdemir "Sana gitme demiyorum" diye bağırdı mikrofondan. Kız durakladı, hemen oturdu oracığa. "sana gitme demeyeceğim —Ama Gitme Lavinia" dedi Özdemir ardından... Lavinia kimdi? Belki belirli bir kişi. Belki tüm sevilenler, özlenenler: "Yalanlar istiyorsan yalanlar söyleyeyim —İncinirsin" diyordu o kadına, o ozan... Bir de Necatigil vardı boynunu büküp Evler şiirlerini okuyup büyük alkış toplayan, bir de Atilla İlhan, fularını boynuna dolayıp "Barbaros Bulvarı'nda düşeceğim" diye başlayınca salondakilerin içini titreten... Biz öykücüler de zaman zaman

bir sanatçıya okuturduk öykümüzü, çok kez den kendimizi okurduk. Uzun düzyazının beş on dakika dinlenemeyeceğini bildiğimizden okurken öykünün orası burasını atlayarak... Asaf Halet Çelebi bir gün bu matinelerin parasal yönden bizlere yarar sağlamasını istemişti. "Hiç değilse beşer lira versinler. Hiç parasız gidip şiir okumak gururunu incitmiyor mu?" demişti.

Geçti gitti hepsi. İnsanlar, birer gölge gibi... O matinecilerden kalan kaç kişi? Yirmi beş otuz yaşların sanatçıları şimdi yaşasalar da eski kişiliklerinin soluk birer yansımasıdır artık. Bedri Rahmi, Necatigil, Özdemir Asafla birlikte gittiğimiz bir Zonguldak gezisi diriliverdi birden. TMTF'nin bir toplantısıydı. İki gün Zonguldak'ta kalmıştık, bir matine bi suare yapmıştık dördümüz. Sonra madenlere inmiştik, birer gece de Bolu'da kalıp dönmüştük. Unutulur mu böyle bir zaman parçası? Hele o gezinin dört yolcusundan üçü şu anda bu dünyada yoksa? Bütün bunları anımsayan bir ben kalmışsam?

"Beni bu telaş öldürecek" diye diye yaşadı, çoşkun bir hızlılık, bir koşuşma içinde.. Bir yere yetişmek ister gibi rakı kadehlerinde bir şeyler arayıp bulamayarak, bulamayacağını bilerek... Daha nice anı var, nice zaman parçası var yaşatılacak... Şimdi hepsi bir sis perdesi altında. Gün gün çıkacaklar ortaya... Bir gün beni de hepimizi de kendi karanlıklarının içine alıncaya dek...

YİTİP GİDEN GERÇEK DOST

İlk karşılaşmamız 1943'te oldu. Ahmet İhsan Basımevi'nin loş odasında oturuyordum. Kısa boylu, şapkalı genç bir adam girdi içeri. Kendini tanıttı: Cavit Orhan Öz. **Değirmen** adlı bir dergi basılıyormuş, onu çıkaranlardan biriymiş. Bu dergiyi görmüştüm, pek beğenmemiştim, tutucu bir nitelikte bulmuştum. O günlerde bizler, yani 1943'te yaşı on dokuz yirmilerdeki ozanlar, öykücüler, Türk yazınını yeniden kurduğumuzu ya da kurmakta olduğumuzu sanıyorduk. **Serveti Fünun-Uyanış**'ına yazı işlerini yönetmekteydim. "İnsancı" bir yazın akımım başlattığımıza, öyküler, düzyazılar, şiirlerle bu akımı yaygınlaştırmaya çalıştığımıza inanıyordum. **Değirmen** gibi dergilerde yazanlar bize göre sağcı, tutucu, eski beğeninin sürdürücüleri idiler.

O yıl bir de kitapçıkmıştı, Adana'dan gelmiş, bir öğrencinin yapıtı, ufak bir kitapçık... **İnsancı Şairler.** Yazarı İlhan Egemen... Sonradan İlhan Darendelioğlu diye tanınan kişi. Solun her türlüsüne karşı bir genç. Daha o günlerde belliydi ne olduğu ne olacağı! **İnsancı Şairler** baştan başa bizlere, **Serveti Fünun**'da yazanlaraa sövgülerle kaplıydı. Hele İlhan Berk'in kaleme aldığı "Manifest"e, bizlerin yazdıklarına öfke doluydu. Kitapçığın son sayfasına bir liste koymuştu Darendelioğlu... İkiye ayırmıştı o günlerin şair, yazar ve düşünürlerini, solcular bir yanda, sağcılar bir yanda! "Solcular" pek çoktu, onların bir bir adlarını yazmış —bu arada ben de vardım— altına da

'çok, fakat yok" diye eklemişti. Milliyetçilerin, yani sağcıların da adlarını vermişti. Cemal Oğuz Öçal, Arif Nihat Asya gibi şairler beşon kişiydi, düzyacılar ise daha az, yalnız içlerinde Cavit Orhan Öz'ün adı da vardı. Bu ilk kötü izlenim bende uzun zaman silinmedi. Cavit Orhan Öz'ü "bize karşı" bir topluluğun bireyi diye bellemiştim. Nerede adını, yazısını görsem, okumuyordum, okusam da beğenmiyordum. Bir yerlerde felsefe, toplumbilimi öğretmeni olduğunu duymuştum. Hepsi bu kadardı bildiklerim...

İlk izlenimler, ilk yargılar nasıl da yanılgılara sürükler insanı! Tütengil konusunda da böyle oldu. Yıllar geçti aradan... **Vatan** Gazetesi'ndeydim. Cavit Orhan Tütengil'in yazıları çıkıyordu bu gazetede. İlginç sorunları işliyordu bilimsel bir bakışla, bir yorumla... Bu Tütengil, o Öz müydü? Bir gün gazetede karşılaştık, evet o! Değişmişti benim gözümde. Belki geçmiş yılların kişisi de buydu, benim izlenimlerim yanlıştı, önyargılıydı. Tütengil lise öğretmenliğinden İktisat Fakültesi asistanlığına geçmişti artık. Hem öğretim üyesi, hem öğrenciydi aynı fakültede... Sonra doçent oldu. Ne var ki Prof. Fındıkoğlu Tütengil'in bir türlü profesör olmasına izin vermedi, elindeki bütün yetkiyi kullandı; önledi bunu yıllarca...

O "doçentlik" yıllarında komşuyduk. Birkaç sokak aşağıdaydı evi. 1960'lardan sonra dostluğumuz gelişti. Otobüslerde birlikte yolculuk etmek, aynı gazetelerde yazılar yazmak, komşuluk ilişkilerini sürdürmek, Tütengil'le aramda bir yakınlığın kurulmasında etkin oldu. Az konuşan, çok dinleyen, ama tartışmalarda sorunların özüne inen; sorularla karşısındaki insanı hiç belli etmeden sınavdan geçiren; olgun, ama uyanık, zeki bir insan... Her şeyden önce dengeli bir yapı... aşırılıklara kaçmadan, ilerici, devrimci bir aydın... Boş yere eline kalem almayan bir incelemeci...

Türk toplum yapısını ayrıntılarına kadar tanımak çabasında bir toplumbilimci...

Bir akşam Bebek'te bir içkili gazinodaydık. Tütengil. Tütengil ve Karaören'le... Birkaç masa ötede ozan Edip Cansever oturuyordu. Bir ara geldi masamıza, biraz da burada içti. Tütengil'le ilk kez tanışmışlar. Ozan açıksözlülüğüne içkinin etkisi birleşince içten duygular daha çabuk ortaya çıkar. Edip, Tütengil'e baktı baktı: "Siz çok ciddisiniz, içinize kapalısınız, siz yaşamdan çok uzaksınız" gibi bir şeyler söyledi. Sonra birden dedi ki: "Şimdi, size desem ki haydi gidip kıyıya ayaklarımızı yıkayalım, siz böyle bir şeyi kendinize yakıştıramazsınız, işte demek istediğim bu!' Tütengil, "Gereği varsa niye yapmayayım, ama gereği yok" diye yanıtlamıştı bu çıkışı... Ben de Edip'e "Bak, Cavit Bey bunu gerekli görürse gerçekten yapar, ama sanırım sen, ben yapamayız" demiştim.

Tütengil'le ilkyaz sabahları buluşur doğayı keşfe çıkardık. O 1964-70 yılları... Hem komşuluk, hem dostluk, hem de düşünce, görüş arkadaşlığı... Yokuşu çıkar, köşede beklerdi beni. O köşe!.. Kim bilecekti yıllar sonra tam o köşede daha kurumamış kanını göreceğim! Yıllar yılı o yokuştan tırmandı, çoğu kez yürüyerek... Levent'in küçük ara yolları vardır, ağaçlıklı, sarmaşıklı, güllerle süslü bahçelerin arasından geçer. Onları herkesten iyi bilirdi. alır beni götürürdü o ufak, o daracık sokaklara. Sonra Etiler'e doğru yürürdük. Bir yemyeşil tepe vardı evlerinin karşısında. Oraya varmak küçük bir serüvendi. Bir iki saat yürürdük. Kimi zaman da yürüye yürüye Balta Limanı'na inerdik. Sonra da Rumelihisarı'ndaki küçük içkili lokantada da bir iki tek içmeye...

Yaşam bir masal gibi anımsanır günü gelir. Yaşadıkça bu böyle. Yerler değişir, insanlar değişir, kimi zaman dost-

luklar da eskir, yıpranır, yiter gider. Kimi zaman zamansız ölümlerdir yaşamda kopukluklar yapan. Tütengil'li yaşam, o yılların kapsamı içinde kalacakmış. Bir gün gelecek yaşam yapraklarını onsuz da çevirecekmiş dostları, yakınları! Her ölüm acıdır, yıkıcıdır. En doğalı da... Yaşı sekseni geçmiş bir sevdiğiniz ölünce bile bir yokluğun, bir boşluğun içinde duyarsanız kendinizi. Bilirsiniz, yaşam çizgisi sürüp gitmez sonsuza dek bir yerde kopacaktır, bu doğaldır. Ama alışmak zordur o yokluğa, o boşluğa... Bir uçuruma düşer gibi olursunuz böyle ölümler karşısında... ama bir de kişinin sokak ortasında capcanlı, dipdiri yürürken yolunu kesen korkunç kişilerin tuzağına düşmesi var. Hele yaşı daha altmış sınırına gelmemişse, hele o kişi topluma katkısıyla vazgeçilmez bir değer olarak belirmişse, hele sağduyu, saygı ve saygınlık örneği olmuşsa...

Başımı kaldırıyorum, kitaplığımın üst rafında bir resim var, ona bakıyorum. Renkli bir gazeteden bir kesik. Bembeyaz bir çarşaf örtmüşler üstüne, gözünde gözlüğü; bir eli küçük çantasının yanında, bir eli başını korumak için ileri uzanmış yatan bir ufak tefek adam... Bu, Cavit Orhan Tütengil'dir. Bir kış sabahı evinden çıkıp dersine gitmek üzere Levent otobüs durağına doğru yürüyen, durağa yaklaşmışken, köşe başındaki iki yandan açılan çaprazlama ateşle öldürülen bilim adamı, yazar, dost Tütengil... Bu resim yaşadığım sürece gözlerimden gitmeyecek. Aradım gazetenin arşivinde büyüttüm, odamın bir köşesine asacağım. Acı, kaskatı bir gerçek: Ama gözden uzak tutulması gereken bir belge... Bir süre sonra **Milliyet Sanat Dergisi**'Nde Esra Nilgün adlı bir yurttaş şöyle bir şiir yazacaktı bu resim için: "Ellerini gördüm/Beyaz, bembeyaz/Beyaza çıkmış kara/Oysa/Usunda tüm ak güzellikler/Tüm eller/Bir arada.../Tutmak ister gibi bir ak, bir

kalem/Yazmak ister gibi ak umutları/hâlâ"... Ak umutları yazmak ister gibi!!.. O ufacık el uzanmış, başı düşmüş üstüne, o küçücük çanta, ikimize de aynı anda verilmiş o "Tarih Kongresi" armağanı çanta —onunki yepyeni idi, benimkisi ise çoktan parçalandı!— toprağa kapanmış o yüz, o ak saçlar geri kalmış toplumlarda düşün, bilim adamlarımn yazgısının en canlı kanıtı, örneği, tanığıdır. Tütengil'in —ki geri kalmışlığın toplumbilim açısından çözümlenmesini, açıklamasını yapan; öğrencilere de bunu her yanıyla öğreterek, geri kalmışlık çıkmazından kurtulmanın yollarını aramaya iteleyen bilim adamıydı— ilkelliğe, geri kalmışlığın simgesi katillere kurban gitmesi ne acı, ne anlamlı!..

Arada bir telefonda konuşurduk. Bir dertleşme, bir söyleşme, bir aydınlığa gereksinme duyduğum anlarımda aradığım kişilerin başındaydı. Az konuşan, çok dinleyen, ama sözlerinin her birine önemle kulak verilmesi gereken bir insan... Her gün yazılarımı okurdu, zaman zaman eleştirdi. Hep haklı sözlerdi, uyarılardı dedikleri.. Kızdırmadan, ürkütmeden, kırmadan... Daha iyinin, daha doğrunun, güzelin nerede, nasıl olduğuna bizi inandırarak... Tütengil'in ölümüyle, etkisini hiç duyurmadan, belli etmeden yapan, neredeyse hiç etkilemek istemeden çevresini, dostlarını, bu arada beni de etkileyen, bir aydın kişi yitip gitti işte...

Hep kitaplarla doluydu o küçük çanta. Yazılarla, notlarla... Son kez gazeteye gelmişti, yeni çıkan kitaplarımı imzalamıştım, küçük çantasına yerleştirmişti. Öldürülmesinden bir gece önce de telefonla aramıştı. O günkü yazım konusunda düşüncelerini söylemişti. Benim için korkuyordu, dikkat et diyordu. Evlerine son gidişimde bahçeye çıkmıştım. Onun çok sevdiği erik ağacını aramıştım, ağaç

kurumuş mu ne olmuş! Oysa yıllarca o Japon eriklerini eliyle toplar, sunardı. Karşıki tepe apartmanlarla dolmuş. Ağaçlar kurumuş. Levent yolları yürünmez hale gelmiş. Hele hava kararıktan sonra dışarı çıkmak tehlikeli mi tehlikeli!.. O akşam ben ona "sen de dikkat et" demiştim! "Bak Doğanay'ı da vurdular. Yazarlar kadar ilerici öğretim üyeleri de topun ağzında." Hangi topun? Türkiye'yi Atatürk Cumhuriyeti'nden başka bir yere, bir düzene, bir yönetime kavuşturmak çabasında olanların hazırladıkları topun ağzında...

Tabutunun ardında beş on adım bile yürüyemedik. Üstümüze üstümüze geldiler. Bir anda alıp kaçırdılar cansız gövdesini. O da ayrı bir acı... Ne var ki, Tütengilleri büsbütün öldürmek olası değildir. Hiçbir kurşun işlemez ölümün ilkel gerçeğini alt etmiş kişilere. Gerçek yaşam böyle bitişlerle başlar. Tütengil'den kurtuldu kimi çevreler, kimi kişiler! Varlığı rahatsız ediyordu onları. Ne yaptılar ettiler ortadan kaldırdılar, yollarının üstünden bir yana ittiler, geçip gittiler ölüsünün yanından... Uzağa gidemezler, gidemeyecekler. Tütengil gibiler ölmez. Bu, boş bir söz değil. Bizler yaşadıkça Tütengil gibi gerçek "insan"ların yetiştirdiği kuşaklar birbiri ardına dağlar gibi dizildikçe...

Atatürk'ü Anlamak ve Tamamlamak adlı yapıtında Tütengil "Geçen zaman Atatürk'ü eskiteceğine gözlerimizde daha da büyütmektedir. Buna bakarak gelecek kuşakların onu daha iyi değerlendireceklerine ve anlayacaklarına inanıyorum. Atatürk'ün çilesi dediğimiz şeyler bizim çilemizdir. O görevini yapmış insanların iç huzuru ile bizi gözetliyor. Sorumluluğunu duyan ve bilen evlatlarının Türkiye'nin devrim bayrağını, canları pahasına da olsa elden bırakmayacaklarına inanıyor, Atatürk Türkiyesi'nin yörün-

gesini değiştirmeyi tasarlayanlar ateşle oynadıklarını bilmelidirler" diyordu. Bu sözler bugün her zamankinden daha günceldir. Savaşım daha da hızlı biçimde sürdürülmektedir. Bu savaşımda şehit düşen Tütengil ve Tütengil gibi gerçek devrimciler, gerçek Atatürkçüler, görevlerini yapmış insanların iç huzuru ile bizi gözetliyorlar. Bunu iyi bilelim, hiç unutmayalım...

SAİT FAİK'LE GÜLHANE PARKINDA...

Bir gün kalktık Gülhane parkına gittik. Mevsim güzdü. Yapraklar yerlere serilmiş. en hafif esintide ayaklarımıza düşüyor. Kimseler yoktu görünürde. Bir boy yürüdük. Bir aşk öyküsüydü anlattığı... Bu kaçıncı aşktı yaşadığı? Ben birini öykülerinden bilirdim. **"Medarı Maişet Motoru"**Ndan.. Hani Adapazarı istasyonunun buharlı camına durmadan adını yazıp sildiği kızı... Sonra bir de kolejli vardı. Derken, sevgilisiyle barışmış, vazgeçmiş kendisinden yaşlı ünlü yazarın aşkından... Bu kez de bir başkasıydı.

Şimdi izi kalmamış anlattıklarının... Kız kimdi, ne olmuştu, neden kızmıştı, küfürlerinin kaynağı neydi? Biri bile yok aklımda. Ağır ağır yürümüştük. Ta denize kadar... Sigaralar içerek; onu dinleye dinleye. Bir boşalma anıydı. Yoksa kendine saklardı her şeyini. Sorsanız, kızardı da... 'Sana ne' derdi. Ben, anlatırsa dinlerdim; bir öyküsünü okursa, bir sıkıntısını belirtirse... En iyisi budur. Dost dediğin, sıkmaz, üzmez, sorun çıkarmaz, çok da meraklı olmaz. Kişi, kendi dünyasında yaşamalıdır. Hele sanatçıya, yazarsa, hele hele o sanatçı, o yazar, Sait Faik Abasıyanık ise...

Nedense ölüp gitmiş insanları birtakım görüntüler içinde yaşatırız belleğimizde... Anılar boşlukta uçan balonlar değildir. Bir yeri, havası, bir konumu vardır. Sait Faik'i de ya bir sinema koltuğunda, ya bir parkta, ya Beyoğlu Caddesi vitrinleri önünde, ya Beyazıt'taki havuzun başın-

da, ya Küllük'ün gölgeli bir masasında, ya Meserret kahvesinin bir peykesinde anımsıyorum. Ya da Burgaz'daki evde, bir küçük meyhanede... Eski fotoğraflara bakar gibi...

Beyazıt Meydanı'nda 'Havuz başı' öyküsünü okumuştu. Tokatlıyan'ın ön masalarında Panço'yu... Yeni yazmış bitirmiş. Bu yüzden coşkuluydu. "Panço"nun, öykü mü şiir mi ne olduğunu bilemiyordu o akşam üstü... Ne olursa olsun çok güzel bir şeydi. Şiir, düzyazı hepsi birbirine benzer, bir değeri varsa, bir etkinliği, bir kalıcılığı... **"Alnı hülyalım —Önümden insanlar geçiyor— Tanıyorum hepsini —Ama kim bunlar— Niçin koşuyorlar şehre —Bu yüzlerindeki rahatlık neden— Ben mesutken bile rahat değilim"** diye yazarken duyduğu duyurduğu huzursuzluk içindeydi akşam üstleri.. Yolda karşılaşırken görmezlikten gelmesi, ya da birden bırakıp gitmesi; durup dururken kızması; övdüğünde küfür etmesi; yerdiğinde 'hadi oradan' demesi; hepsi hepsi içi kıpır kıpır oynaşan, huzursuz, aşırı duyarlı bir insanı belirliyordu. Bu yüzden çok güç işti arkadaşlık etmek. Hele aranızda epey yaş farkı da varsa!..

Ölümünden az önceydi. Mayısın ilk günü. Maya resim galerisinden çıktık. Yeni bir dergi elli lira öykü parasını önceden vermiş... Nasıl da sevinçliydi Varlık'ta çıkan kitaplarından bir derleme yapıp Yaşar Nabi'den öç almak için düşler kurmuştu. Eski dostuna bir oyun oynamak düşüncesi hoşuna gidiyordu. O sırada bir şair göründü uzaktan; kızmış ona, o günlerde sevdiği -ki son sevgiliydi— kızı almış muhallebiciye götürmüş... Kaldırımı değiştirdi, beni de sürükledi o yana... Başladı anlamaya. Son aşkıydı bu. Gerçekten aşk mıydı, yoksa başka bir aşkı gölgeleyen bir duyarlık mı? Bile bile yaşamak istenen, yaşamak için zorlanan bir serüven mi?.. Kendisini saklamak için yarattığı bir perde mi? Vapura kadar götürmüştüm. Bindi, ama vupar kalkmadan inmiş, yine Beyoğlu'na çıkmış. İçki de

içemiyordu. Gezmiş dolaşmış, eski içkili akşamları ararcasına...

1954 yılının 11 mayısında çekti gitti. Bir daha dönmemecesine... Gidiş o gidiş; öyküleri kaldı bize. Onlar bir yere gidemez. Onlar insanların belleğinde kalacak kuşaklaar boyunca... Elimizin altında eşsiz bir gömü gibi... Otuz yıl geçti gitti! Ama nedir ki zaman, bir duman, bir bulut, bir esinti... Sanatçı için, duyma, yazma, yaratma olanağı veren aylar, yıllardan kurulu kısacık bir süre...

ÖYKÜCÜNÜN ÖYKÜSÜ

Naim Tirali'nin kendisi başlıbaşına bir 'öykü'dür. Bir öykü kişisi, kahramanıdır. Yazdığı öykülerde kendisi başroldedir, ama 'gerçek yaşam' öyküsünü bir türlü yazmamıştır. Anlatım yoluyla nice eşsiz öyküsünü dinlemişimdir bunca yıldır. Notlar alır, teypler doldurur, belki filmler bile çeker. Ama oturup yazmaz; buna yanaşmaz. oysa otuz, kırk yıl önce yazardı bunları. 'Yirmi Beş Kuruşa Amerika', 'Park', 'Aşka Kitakse" kitaplarını okursanız — ama nereden bulacaksınız— Tirali'nin ele aldığı konuyu anlatmasını bildiğin görürsünüz.

İlk öyküsü kırk yıl önce çıkmış, 1943'te. Düşünüyorum, ben mi yayımladım. 'Serveti Fünun' Dergisi'nde bu ilk öyküyü diye!.. 'Taburcu' idi adı. O sıralarda 'Çınaraltı', 'Büyük Doğu' gidi dergilerde de birkaç öyküsü çıkmıştı. Daha Galatasaray öğrencisiydi. Hukuk öğrenimi yıllarında hep öyküler yazdı, yayımladı. Daha sonra 'Yenilik dergisi ve yayımları... Ardından 1956'dan sonra 'Vatan Gazetesi, yöneticilik ve köşe yazarlık günleri... 1961—65 arası milletvekilliği, bir iki kez adaylık serüveni, bir yandan da Ankara'da yayımladığı 'Vatan'... Bu patırtı gürültüde öykü yazılır mı, yazılabilir mi?

Oysa ne zaman karşılaşsam birkaç öykü anlatırdı. Görmesini, bakmasını, sezmesini bilen kişidir öykücü... Yazsa da yazmasa da gözlemcilik, duyarlık onun içindedir. Yaşamda bir bakıştır, bir göz atıştır küçük öykü türü... Öyle çok çok derinlere saplanmadan, birkaç sayfa

içinde bir yaşantıyı okuruna ulaştırmak... Okuyucu zamanla değişecektir, yaşlananların yerini gençler alacak, ama öyküler canlılığını, etki gücünü yitirmeyecektir. Sait Faik'in de öyküleri böyledir. Kaç kuşak gelip geçti aynı Stadı duyarak okudu bu öyküleri... Öykücülük, gazetecilikten bu yüzden çok ayrıdır. Gazetede yazısı bir kez okunur, beğenilir, bir yana atılır, unutulur. Öykü ise, geçen yıllar arasında yeniden okunur, gelen kuşaklar tarafından aranır, beğenilir.

"Yirmi dokuz yıl boyunca hep işlerimi bir düzene koyup yeniden hikâye yazmaya başlamayı düşledim. Ama işler bir türlü düzene girmedi, gireceği de yok. Bu arada, çok ciddi bir kalp hastalığı yapıştı yakama ve yaşadığımı anladığımda ilk aklıma gelen şey hikâye oldu. Sağlığıma kavuşturacak, sevinçlerimi çoğaltacak, bundan sonraki hayatımı anlamlı kılacak yalnız hikâyeydi. Doktorların kesin ev istirahati vermelerinden yararlanarak 1982 martında hikâyeye başladım. Tabii korka korka."

Varlık'ta 'Bisiklet' adlı bir öyküsünü okudum, yeni yazmış, ama eski öykülerindeki yalın anlatımın tadı var. Her rastlaşmamızda söyler dururdum, birkaç kez de yazdım: Öykü yazmak, öykücünün işidir, yaşamının anlamıdır diye. İnsan, belki birkaç ay, bir iki yıl yazmaz, ama kafasında, yüreğinde öykü vardır hep. Kaleme dökmese de öykü yazar durur. Neye baksa, neyi görse, kiminle konuşsa, ne gibi olaylar tanıklık etse, öykücüdür her zaman... Yaşam biçimleri, çevresi, ortamı değiştikçe öykü çekirdekleri oluşur. Öykü yazarı, başına gelen acılardan, kötülüklerden de yararlanır Yenilgilerden, umutsuzluklardan, hastalıklardan, hatta ölümden bile...

Muzaffer Buyrukçu 'Somut'ta Tirali'ye soruyor: 'Niye politikaya atıldın?' Şu yanıtı vermiş: "Beni edebiyattan uzaklaştıran sanıldığı gibi politika değil daha çok gazete-

cilik olmuştur. Gazetecilik, güncel yazıları ile röportajlarıyla hikâyenin yerini tutmasa bile hikâyeden uzak kalmanın yarattığı eksikliği giderir gibi görünmüştür. Politika ise gazeteciliğin sürüklediği bir olay. Dört yıllık milletvekilliğimde dört kez parti merkezine gitmiş değilim. Politikayı ben seçmedim. Sürüklendim. Bana bir şey verdiğini de sanmıyorum."

Demek arkadaşlığımız da kırkıncı yılını geçmiş! 1943'ün nisan-mayıs aylarındaydı karşılaşmamız. Bulak Öneş ve Tirali... Üç Galatasaray öğrencisi, şair, eleştirmen ve öykücü üç genç... Nasıl da geçmiş kırk yıl? En yakın bir arkadaşlıkla, zaman zaman işbirliği, ortak çalışmalarla... 'Yenilik'te, 'Vatan'da geçen günler, geceler, tartışmalar vb. Kısacası, yaşamın oyunları...

Behçet Necatigil 'Edebiyatımızda İsimler Sözlüğü'nde Naim Tirali'yi şu satırlarla tanıtır: "Özentisiz duru bir dil ince ve etkileyici bir psikoloji, yer yer alaycı ya da bezgin bir inlatımla dile getirdiği okulu, aşkı ve Beyoğlu yansıtan hikâyeler..."

AŞK YAPAR GİBİ

"...Nuri adıyla tanıdığımız yaratılış mucizesi..." Tanpınar, bir yazısında Nuri İyem'den böyle söz ediyordu. Yaratılış mucizesi... Sanatçı, bir yaratılış mucizesidir. Sanat, doğaya aykırı bir eylemdir de ondan... Doğayla yarışa girmiş bir apayrı "doğa". Gerçek saydığımız nesneler, kişiler, doğa olayları sanatçının elinde "doğa dışı", "doğa üstü" bir nitelik kazanır. Doğa geçicidir; çiçek açar, yaprak yeşilleşir, insan doğar büyür; bir değişim, bir başkalaşma, bir geçip gitme evresi içindedir gerçek yaşam. Sanatçı ise kalıcı bir "doğa" bir "gerçek" yaratır. Dünden bugüne, bugünden yarına sürer gider onun yazdıkları, çizdikleri, yarattıkları... Bir "mucize" değil mi bu eylem, bu eylemi yaratan kişi?

Nuri İyem "büyük" bir sanatçımız. Altını çizerek, büyük diyorum. Cumhuriyet dönemi Türk sanatının, resim alanında ortaya çıkardığı birkaç gerçekten önemli ressamdan, en başta adı anılması gerekenlerden biri... Bunu bir resim uzmanı, tutkunu olarak söylemiyorum, resimsever bir yazar olarak böyle düşünüyorum. Bu işin uzmanları da bu kanıda; görüyorum, okuyorum. Demek aldanmamışım diyorum kendi kendime. Ta 1940'daki "Liman" sergisinde mim koymuştum Nuri'ye. Hepsi genç, ateşli, hızlı, büyük savlarla dolu genç ressamlar arasında en çok dikkatimi çeken İyem olmuştu. İkinci sergileri de Eminönü Halkevi'nin alt katındaki dar uzun bir salonda açılmıştı. İyem'in bir İlhan Berk deseni vardı. Başka resimle-

ri... Tanıyış o tanıyış, seviş o seviş... 1940, şimdi tam elli yıl geride... Demek elli yıllık bir hayranlık, bir sevgi, bir dostluk...

Sonra 1943'de Yenikapı kıyı kahveleri. Dolaşmalar Berk, İyem, birlikte... Yedeksubaydı, bir ortaokulda da öğretmen. Uzun boyu, sarışın yapısı, bıyıkları ile sanatçı çevrelerinde ayırt edilen güçlü bir kişi. "Serveti Fünun" Dergisi'nin kapaklarında bol bol kullanırdık onun desenlerini. 45 yıl önce de belirgin bir niteliğe ulaşmış bir sanatçıydı. Bugün de öyle... Ama duraksamadan, yerinde saymadan, eskimeden, azalmadan... İlerleyerek, arayarak, coşkusunu koruyarak, çoğalarak, yenileşerek...

1945-46'daki siyasal serüveninden bende kalan bir anı var: Köprüden Fahir Onger ve Suavi Koçer'le geçişimiz, Nuri'nin yanındaki iki "sivil"le bize doğru gelişi. Tam yanımızdayken başını Haliç yönüne çevirip, bizi görmezlikten gelişi. Fahir'in bana "yürü" deyip kolumdan çekişi, ama Suavi'nin içtenlikle "Nuriciğim" diye ona doğru koşuşu, sonra "Nuri'nin yanındakiler beni tersledi" diye yanımıza gelişi... Bir zamandı o heyecanlar, o arayışlar da... Sonuçsuz kalan dürüst coşkular. Türkiye'de bir toplumculuk ışığının yakılmak istenmesi... Ama her zaman karşılaşılan o kapkara güçlerin o ışığı hemencecik söndürmeleri...

Nuri içine kapandı, kendi evrenine kapandı ardından. İşsizlik, yalnızlık, yoksulluk... Ne var ki Nasip vardı yanında. Gerçek bir sanatçı, gerçek bir insandı Nasip. Nuri'nin elli yıllık yaşam arkadaşı. Gençtim, çok gençtim o günlerde, o yeni evlendikleri günlerde... Nuri ile Nasip kadar birbirine yakışan bu çifti tüm yaşamımda göremeyeceğimi nereden bilebilirdim! Sırt sırta verdiler, el ele... Sanat evreninden güç aldılar, çalıştılar, yarattılar ve yaşadılar. En dürüst, en sağlıklı, en güvenli bir yaşamı sürdür-

düler. Yaratarak hep yaratarak... Doğa, toplum, yasalar, alışkanlıklar, korkular bir yana itildi, varsa yoksa sanattı baş tacı olan önemli olan...

Kimse inanmaz: Bir Nuri'dir gelmiş geçmiş Türk ressamları arasında Avrupa görmeyen... Bugün adı ünlüye çıkmış tüm ressamlarımız, heykelcilerimiz Paris kaldırımlarında birkaç yıl dolaşmışlardır. Müzeleri, galerileri, kahveleri tatmışlardır. Bir Nuri İyem'le eşidir Paris'i bilmeyen, görmeyen, bilmek görmek için de aşırı bir tutkusu olmayan...

Tanpınar şöyle yazar bu konuda: "Bugün Nuri adıyla tanıdığımız yaratılış mucizesini iki defa Derain'le konuşturun, üç ay Matisse ve Bonnard'la kalsın, Louvre ve Uffici Müzesi'ni gezsin, doya doya Cezanne'ı, Rembrandt'ı görsün, 15. asrın İtalya'sı dediğimiz o mücevher yağmuruna altı ay tutulsun, sel halinde aydınlık iliklerine kadar işlesin, elbette ki Nuri'nin peyzajları, o sükut musikisi bize bu temaslardan bir fecri şimali gibi zengin şaşırtıcı ve sadece tabiatüstü infilak haline dönecektir."

Nuri İyem —son yıllarda gitti mi bilmiyorum— Avrupa yolculuğu yapmadı hiç. Tanpınar'ın o dediği yapıtları, müzeleri yakmdan görmedi. Demek ille de görmek, gezmek değil sanatçıyı büyük ve önemli kılan; kendi iç zenginliği, aydınlığı, içinde o mücevher... Nuri de somuttan soyuta, soyuttan somuta geçen, ama her durumda da "kendi olan" yapıtlar veren bir sanatçı olduysa, yapısındaki bu "mucize"ye benzer cevherden... Hem yaşamını sanatıyle kazanmak, hem de sanatını yeni yeni doruklara çıkarmak gibi güç, ama onur verici bir savaşımdan yüzünün akıyla çıkmak da bu "cevher"in güçlü oluşundan doğmuyor mu?

Karşımda Nuri'nin bir kadın portresi... Acıyla kasılmış, her an bağırdı bağıracak, çığlıkları yeri göğü tutacak

bir köy kadını bu... Ama böyleleri çığlık atmazlar, bağırmazlar dışa doğru, içlerinde kalır bütün o çığlıklar, acı birikimleri... Bir sanatçı alır kor tablosuna o çığları. Bir anlık acı, olur mu sana yüzyıllık bir acı... Bir etkililik, bir kalıcılık kazanıverir. Nuri'nin kadın yüzlerinde bu anlam var işte. Hem, bugünde yaşıyorlar, hem de yarında yaşayacaklar. Goya'nın, Greco'nun insanları gibi...

Miro'nun bir sözü var, İyem'e çok yakışıyor diye düşündüm birden... "Şiir ya da resim, bunları aşk yapar gibi yaratmak gerekir." Aşk yapar gibi!.. Sanat en büyük sevi değil mi? Günleri, yılları, çağları aşan, eskimeyen, bitmeyen bir sevi....

KAÇAN BALONLARI YAKALAMAK

Sürekli bir eylemi yansıtır Günsür'ün yapıtları. Bir hareket vardır hepsinde, durağanlık yoktur. Yaşamın kendisi... Bakarsınız pencereden, insanlar, taşıtlar, bir koşuşma, bir gidiş geliş, bir kıpırdanış, bir yerinden oynayış... Günsür'ün o ince, uzun insanları belki de bu yüzden, eylemi iyice kapsamak, göstermek için öyledir. Kente gelen kırsal bölge insanları birbirinin ardına takılmış yürürler. Motorlar dizi dizi geçip gider denizden. Balonlar ardı ardına uçup, gider ellerimizden boşluğa. Tabutları yüklenmiş insancıklar ölülerini götürürler mezarlarına. Lunaparkdaki büyük çember döner döner, cambazlar ip üstünde koşuşurlar. Sürekli bir eylem, bir hareket, cıvıl cıvıl bir kıpırdanış...

Tablolarda öyküler, şiirler vardır, ama bu, yazındaki öykü, şiir değildir. Yaşamın öyküsü, şiiri de değildir. Hepsi vardır, hiçbiri yoktur. Ressam fırçasıyla kendi iç evrenindeki eylemi verir. Kendisine vergi fırça vuruşları, renk ayrımları, çizgileri vardır. İçerikle biçim, sanatçının kişiliğiyle ahenk içinde kaynaştı mı, özgün, kalıcı, sürekli etkileyici, bir yapıt ortaya çıkar. Asarsın o tabloyu duvara, günler geçer, o yaşamın bir anı, bir bakışı, bir görüntüsü derinleşerek, anlam gücünü arttırarak yaşar durur.

Bir romanımda, "Suçumuz İnsan Olmak"da, kahramanlarımdan birinin adı Nedim Güncel'dir. Ressam Nedim Güncel!.. 1956'da yazdığım bu romanın önemli kişilerinden birinin adının Nedim Günsür'ünkine bu denli ya-

kınlık göstermesi nasıl açıklanır? Nedim Günsür'ün, o yıllarda açtığı sergilerde gördüğüm yapıtlarının bende yarattığı etkiyle, derin izlenimle, hatta o resimleri yapan sanatçının iç evreni ile kendi evrenim arasında bir yakınlık, bir benzerlik, bir özdeşlik bulunmasıyla... Hem, farkında bile değildim bu benzer adı kahramanıma verirken. Kitap yayımladıktan uzun zaman sonra anladım, daha doğrusu okurlar anlattılar. Sanırım Nedim Günsür de şaşmış kalmış o zaman... Bir kez bile yüzünü görmediğim bir kişi, bir sanatçı mıydı, anımsamıyorum. Oysa "Onlar" grubunun kimi sanatçılarını tanırdım. Ola ki Nedim'le tanışmışımdır bir yerde, bir kahvede, bir resim sergisinde...

"Çocukluğum Kuşdili çayırında geçmişti benim. O zamanlar hep daha güzel, daha mutlu günlerin geleceğine inanırdık." demişti bir konuşmasında... İşte o lunaparklar, uçan balonlar, süslenmiş motorlar, cambazlar hep o mutluluğu arayışın ürünleri... Günsür yarı soyut, izlenimci, daha sonra da dışvurumcu eğilimlerde yapıtlar verdi. Ben, bir sanatçıyı belirli bir tanımın içinde hapsetmekten hoşlanmam. Bir kez bir resim meraklısı dost, Günsür'ü "izlenimci olmakla" tanımlamıştı. Buna ressam dostum tepki gösterdi. Yanlıştı elbet, o resimler daha çok dışavurumcu bir içerik içindeydi. Ama dışavuruk, o gerçekçi, o gündelik acıların sergilendiği resimlerde bile Günsür'ün iç dünyasının renkleri yok mu? Bir çeşit izlenimcilik denilmez mi buna? Sözcüğün gerçek anlamına ters düşse de her sanatçının kendi kişiliği yansımaz mı en gerçekçi yapıtta bile? Hem ne demek gerçekçilik? Sanatçı kendi gerçeğini çizer. O madenciler, o kentlere koşuşan köy insanları o yoksullar yaşamın içinde vardır ya, Günsür'ün tablolarındakiler gibi midirler? Sanat yapıtındaki insanları gerçek yaşamda arayıp bulmaya çalışmak gereksizdir bence...

Kendisi de şöyle demişti bir yazısında: "Değişik yo-

rumlar yapılıyor. Ama özellikle böyle bir yalnızlık, umutsuzluk belirtmeye çalışmadım. Resimde matematik bir kesinlik olmuyor. Her şey girebiliyor içine. Umut ve sevincin yanı sıra acı ve yalnızlık da olabiliyor. Hayattaki her şey giriyor."

Nedim Günsür'le 1972'ten sonra dostça bir ilişkimiz oldu, bugüne dek sürdürdüğümüz bir sanatçı yakınlığı... Büyükdere'deki evin küçük arka bahçesindeki rakı sofrası, tepede sallanan lambalar, uzaktan gelen vapur sesleri, Nedim'in her zamanki huzur veren kişiliği, hep sanatçı kalan yapısı beni az mı etkiledi! Hem de yaşamımdaki bunalımlı o dönemeç günlerinde... Günden güne benzersiz bir ustalığa ulaşan sanatının değerini bu işin uzmanları belirtsinler. Zaten yapıyorlar, yapacaklar da... Kanımca Günsür, çağdaş resim sanatımızın büyük bir ustasıdır. Zamanımızdan geleceğe renkler, çizgiler, anlamlar götürün bir sanatçı...

Bir tablosu var, hep resimlerini gördüm, aslı nerededir bilmem. Yeterli param olsa o tabloyu kimdeyse gider alır, odamın baş köşesine asardım. Yazı masamın ta karşısına... Her bakışında, gözümün her değişinde yeni tadlar, anlamlar duyururdu bana, yaşamın derinliklerine götürürdü... Eller, parmaklar uzanmış havaya, beyaz sakallı yaşlı bir adamın yüzü görünüyor yalnız. Umutsuz, bezgin, ama yaşamdan yeni şeyler beklemek özleminde yine de... Tüm insancıklar balonlarını uçurmuşlar, o renk renk, mavili, yeşilli, beyazlı, morlu balonlarını... Göklere süzülüyor o balonlar. Bir daha ele geçmemek üzere... İnsanoğlunun yaşamdan beklediği, umduğu tüm mutluluk düşleri, sevileri, güzel özlemler...

Nedim Günsür için, "belli bir üslup arayışı içinde olan çağdaş Türk resim sanatçıları arasında amacına ulaşabilmiş nadir kişilerden biridir" diyor sanat tarihçisi Sezer Tansuğ... "Kişisel üslupla mahalli, yöresel duyuş ara-

sındaki zorunlu bağıntının Nedim Günsür'ün sanatında bir kez daha ispatladığını söylemek olanağı vardır" diye ekliyor... Hiçbir sanatçı amacına tam olarak ulaşmaz. Nedim Günsür de bizler gibi elinden kaçırdığı, ya da kaçırdığını sandığı bir balona, bir mutluluk, bir sevinç bir yaşama duyarlığı gerçeğine boyuna erişmek, eriştiği anda yeniden elinden kaçırıp, kimi zaman bile bile o balonu havaya bırakıp, yeniden o güzelliği yakalamak herkesle ortak etmek, geleceğe de bırakmak özleminde, tutkusunda bir kişidir. Bir sanatçı hem de önemli bir sanatçı için yaşam, sürekli bir çaba, bir didinme bir yaratma sürecinden başka bir şey değildir. Elindeki balonu kaçırma, sonra yeniden yakalama, bir daha kaçırıp, bir daha yakalama çabası...

KÜÇÜK İNSANLARIN RESSAMI

"Doğada canlı ve cansız ne varsa, akademilerde öğretilenleri unutup, yeni ve daha derin bir görüşle, çizgi ve renklerle, temiz bir biçim ve düzenle yansıtmak olsa gerek resim... Siyah-beyaz da olabilir, renklerle de olabilir. Ressamın o andaki isteğine kalmış bir iş..."

Böyle der Agop Arad. O yaşam dolu, o her anını bu yeryüzünde olmanın, soluk alıp vermenin, dostlarla bir kıyıda, bir loş köşede başbaşa bir kadeh rakı içmenin coşkusunu herkesten daha çok, daha derin duyan Agop Arad... Ne demişti Sait Faik onun için "Canım ressam Arad, ne oğlandır. Gözlüklerinin altındaki büyük ve koyu kahverengi gözlerinden dostluk akar. Ona her derdini söyleyebilirsin, dinler. Elinden gelirse işini de görür." Dostluk akan gözleriyle bakıyor bana. Sait'in bu satırları yazdığından tam uzun yıllar sonra... Hep aynı 'büyük ve kahverengi' gözler, hep o dostluk içtenliği, hep o dert dinleme yumuşaklığı... Kısacası 'insan' olmanın, 'sanatçı' olmanın, bu yeryüzünde 'bir şeyler' yapmaya, bırakmaya gelmiş olmanın kaçınılmaz niteliği...

Evde iki tablosu var. Birinde Yeniköy'den bir yaşam anı; bir midye satıcısı. Durmuş, kısmetini bekliyor. Öbüründe bir kemancı oturmuş Tarabya'da bir kıyı gazinosunun sandalyesine bir acıyı, bir sevinci sese çeviriyor. Yaşam işte, daha ne olsun. Gündelik yaşantımızın sahneleri. Kimi zaman şöyle bir bakıp geçtiğimiz, kimi zaman görmediğimiz, görmezlikten geldiğimiz şeyler, kişiler, olay-

lar... Ama ben zaman zaman durup bakarım bu iki tabloya. 'Geçmişin Kuşları'nda bir kısa notum var Agop için. 22 Aralık Salı 1965: "Yalnız bir kanape. Boş bir sandal. Yeşil bir deniz. İki kuru ağaç. Dakikalardır bakıyorum bu resme. Arad'ın buna benzer başka resimlerini görmüştüm daha önce, denizi seviyor, balıkçıları, ağları, sandalları, gemileri seviyor Arad. Yanıbaşımda resimle bir kadınla erkek balıkları beğendi, 'Ne kadar canlı balıklar' dedi. Ben de baktım gerçek. Sahici balık bu kadar canlı değil! Gerçek balıklar böyle olamaz. Arad'ın balıkları bunlar. Yalnızca yapıtlarda yaşayan, var olan yaratıklar. Deniz de Arad'ın denizi, sandal da... Picasso ne demiş, 'Bunlar balık değil resim'. Bunu hatırladım. Bunlar Arad'ın denizi, balıkları, evreni..."

Hep konuşuruz ya, hep buluşur dertleşiriz ya, hep kıyıda köşede bir masa, iki kadeh, azıcık beyaz peynir, salata, köfte bulur güncel yaşamdan kopmak isteriz ya, yine öyle işte, yine öyle... İçeriz, yeriz, sonra da giderken Arad "Chargé değiliz" der avuntu olarak. "Biz kardeşiz" der. Bir rakı sofrasında kim varsa kardeştir gerçekten. Niye bir araya gelsinler öyle olmasa, kardeş, dost, arkadaş olmasa, bir sanat aydınlığında yüzleri ışılolmasa... "Ben yaşama sevinciyle çırpınan bir insanım. Bir ressam olarak arkamda bunun anısını bırakmak isterim'. Resimlerim de onu seyredenlerin de aynı duyguları tatmasını aynı yaşama sevincini yaşamasını isterim' diyor. Bir insan neden 'sanatçı' olur? Neden ressam olur? Ne bileyim neden iş adamı olmaz, tüccar olmaz, bakkal olmaz, milletvekili, bakan olmaz da ressam olur, ozan olur, yazar olur? Bu soruyu kendime de sorarım, yanıt alamam. Çehov'un bir yanıtı vardır, daha doğrusu 'Üç Kızkardeş' oyununda yaşamda bir anlam arayanlara verdiği yanıttır bu: "Kar ne-

den yağıyor, bunun anlamı var mı?" Kimi şeylerde anlam aramamak gerekir, neden aramamak... Bir sonuçtur, bir yaratılmış üründür sanat yapıtı. Arad şöyle yanıtlıyor bu soruyu: "Bu, bir yaratılış sorunu... Herhalde beni küçük yaşlarda sanata iten bir şeyler var. Ama çizgi çizmekte bazı yeteneklerim olmuş ki, başka bir sanata değil resime yönelmişim. Hayatımda hiç parayı sevmedim. Kazanma hırsım da olmadı. Sanat benim için en büyük şeydi. Hep bu yolda yürüdüm."

Balıkçılar, kıyıda satış yaparken, sandalda ağlarını atarken. Hamallar, sokak fotoğrafçıları, küçük ayakkabı boyacılar, işsiz güçsüz avareler, balık tutanlar, dilenciler, kemancılar çiçek satan kızlar... Hep 'aşağı tabaka' diye anılan 'küçük' insanlar... Ne demek 'küçük' insan? Her insan aynı boyda boyuttadır, ama engellenmiştir bu yaşam yarışında, tepetaklak olmuştur küçük yaştan, ezilmiştir. Ama direnmek gerekir, yaşama katılmak, payını almak... "Resimlerinde hep emekçiler, yoksullar, avareler var. Bunları böylesine yakından, içten tanımak gerekir kalıcı kılabilmek, etkili yapabilmek için. Yaşamında yeri ne bu 'küçük' diye tanımlanan insanların?" diye soruyorum. Arad "Bunlar benim kendi çevremin insanları" diyor kadehini kaldırarak... "Çok fakir büyüdüm. Küçük koşullarla bugüne geldim. Bir sanatçının kalbi neredeyse eseri de oradadır. Benim dünyam alınteriyle çalışan küçük insanlar. Bunları iyi tanıyıp tanımadığımı resimlerim gösterir."

Agop Arad Kumkapı'daki Assomption Koleji'nde okumuş. Benim gibi... Ama ben 1930'da bu okula başlarken o ortaokulu bitirip akademiye yazılmış. 1913'te Eskişehir'de doğduğuna göre şimdi 77'inci ilkyazını sürüyor. 77 ilkyaz yaşamak azdır gerçekte, nedir ki bir yıl, bir mevsim? Hele sanatçı için, yüz yıllık bir ömür bile yetersizdir yaratmaya... Akademide Nazmi Ziya, Çallı İbrahim, Leo-

pold Levy ile çalışmış, sonra Fransa, Metzinger ve Leger'nin atölyeleri. 1952'de yeniden Paris. Sergiler... Ben Agop'un resimleriyle İstiklal Caddesi'nde 1942'de açılan Liman Sergisiyle tanışmıştım. Nuri İyem, Fethi Karakaş, Haşmet Akal vb. ressamlarla da, hepsiyle orada... Liman resimleri vardı, liman insanları, yoksulları. Mümtaz Yener'in bir fırın resmi vardı, sıra sıra bekleşen yoksul insanlar. "Önce Ekmekler Bozuldu" öyküsünün ilk tohumu sanırım bu Liman Sergisinde düştü içime, öylesine etkileyici bir sanat gösterisiydi bu. Agop da şöyle diyor bu sergi konusunda: "Bu, İstanbul yaşamını, çalışan ve alınteriyle yaşamlarını sürdüren insanları yansıtan bir avuç ressamın çabalarını bir araya getiriyordu. Sonradan bu topluluğa Yeniler Grubu dendi". Daha sonra Arad kişisel ya da toplu olarak kırk beş sergide yapıtlarını halka sunmuş. Paris'te Montmartre'da Suzanne Michel galerisinde iki sergi açmış. İşte bu Arad'ın sanat yaşamı. Yani gerçek yaşamı... Bir de ekmek parasını kazanmak için verdiği savaş var, o da basın dünyasında. Gazete ressamlığının en önemli temsilcilerinden biri Agop Arad, çeşitli gazetelerde çalışmış, gazetecilikten emekli olmuş. Ben onu 'Vatan'da tanıdım, sonra da 'Cumhuriyet'te birlikte çalıştık, hâlâ da çalışıyoruz...

Ressamlar, heykelciler, müzik adamları nedense yazından, yazın adamlarından, ozanlardan uzak kalırlar. Sayılıdır ressamlardan, heykelcilerden dostluk kurduğumuz kimseler: Nuri İyem, Şadi Çalık, Nedim Günsür, Hüseyin Gezer, yaşamda olmayanlardan Fethi Karakaş, Haşmet Akal... Bir kaç ad daha eklenebilir. Oysa ozanlar, yazarlar resim sergilerine, galerilere gidip gelmeyi, bir sanat havasında yaşamayı her zaman sevmişlerdir. Yaratmada ayrı ayrı türler varsa da sonuç eştir, birdir. Agop Arad yaşamı boyunca yazarların, ozanların en yakın dostudur, dostu olmuştur. Orhan Veli'yle, Sait Faik'le, Cahit Sıtkı'yla daha

başkalarıyla içlidışlıydı. Yapıtlarını o resimlerdi, portrelerini çizerdi, öykülerini, şiirlerini çizgileriyle güzelleştirirdi. Yaşamı boyu meyhaneler, lokantalar, kıyı kahvelerinde hep onu bizlerle, yazarlarla ozanlarla birlikte gördük, görüyoruz. Bu konuda diyor ki: "Ben resim dışında ve resimle birlikte yalnız yazını değil, tiyatroyu da sinemayı da müziği de severim. Dostlarım, arkadaşlarım arasında çeşitli sanat dallarına emek vermiş bir yığın büyük insan var. Benim yazarlarla, şairlerle dostluk ve ahbablıklarım, gazeteciliğimden çok önceleridir."

Bir soru var hep soracağım, ama çekiniyorum. Bir sanatçı, bir yazar büyük, önemli, kalıcı yapıtlar ortaya koymak ister. Geçmişin büyük ustalarına, yapıtlarına bakar, 'ben de böyle bir yapıt yaratabilseydim, keşke bu kitabı ben yazsaydım, ben yaratsaydım" diye düşünür. Her sanatçının bir büyük örneği vardır, bir veya birkaç büyük sevgi duyduğu kişi... Arad diyor ki "Ben kendim gibi olmak isterim. Hiçbir büyük dehaya özenmedim. Ne isem oyum". Ama, "Paul Cezanne resmin tanrılarından biridir bence" diyerek gönlündeki büyük sevgiyi en çok kime duyduğunu da açıklamaktan kaçınmıyor... "Sanat kaygısı taşıyan bütün ressam, yazar ve şairlere saygı duyarım. Ancak buna ustalık yapan kişileri de anmak benim borcum. Bu bakımdan başta Cezanne ve bir renk ustası olan Matisse'i, onlardan sonra Braque'ı, Bonnard'ı, anmalıyım" Arad Türk yazarlarının hepsinin -yani belirli bir değere ulaşmış olanların- dostu, yakını, en sağlam okuru. Hepsinin adını sayıyor bir bir. Ya yabancı yazarlar? diyorum. "Zola, Tolstoy, Dostoyevski, Gorki ve bugüne kadar gelen bütün gerçekçi yazarlar" diyor.

Bir akşam başlayacak. Güneş karşıki kıyılardan da çekilecek. Boğazın suları kararacak. Tarabya gazinolarının ışıkları düşecek koya. Kadehlerin sesi gelecek, kadın gü-

lüşleri, erkek kahkahaları. Arad penceresinden her akşam görecek bunları. Sabah olunca, Tarabya kıyıları boşalınca, alacak paletini, fırçasını gidecek bir kıyıya. Başında beyaz şapkası, dudaklarında içmediği bir dumansız sigara, başlayacak 'kendi' evreninde yaşamaya, yaşatmaya. Bir bir gelecekler, boyacılar, kemancılar, balıkçılar, çiçekçiler, midyeciler, işsizler, açlar, yoksullar, yalnızlar... Bugünden gelecekler, dünden gelecekler, en eski günlerden, anılardan gelecekler. "Ben dedelerimin dedelerinden beri bu toprakların insanıyım. Türkiye'liyim. Kendime bir ayrıcalık hiç tanımadım" diyen Agop Arad'ın yapıtlarında öykülerini, destanlarını yaşayacaklar; bizlere de gelecekteki insanlara da bütün bunları yaşatacaklar, duyuracaklar...

"OM MANİ PADME HUM"

Koltuğunun altında kitaplar gazeteler. Yanında eşi. Ben de takıldım arkalarına. Yağmur yağdı yağacak. Karagümrük'te bir kahveye gittik. Halk kapı önlerine kadar toplanmıştı. Bağımsız aday gelmiş, konuşacak. Bakalım ne diyecek bu defaki? İstanbullular için yeni bir eğlenceydi bu. Aday konuşması dinlemek! İşi gücü bırakıp toplanırlardı hemen oracığa. Berber usturayı, bakkal tartısını, boyacı fırçasını... Neredeyse vatman tramvayı durdururdu!

Yıl 1945. İstanbul'da milletvekili ara seçimi var. Şair Asaf Halet Çelebi de bağımsız olarak adaylığını koyanlardan. Kaç taneydi bu adaylar? Hatırlamak zor, ama epeyceydi. Deniz Yolları memuru, şair, düşünür Asaf Halet Çelebi de bu adaylardan biriydi işte... Mermer masaya çıktı başladı konuşmaya. Öyle bağırmadan çağırmadan, anlatmıştı o günlere ait yurt sorunlarını. Bir tek sözcüğünü hatırlamıyorum şimdi. Bir köşeye çekilmiş seyretmiştim, sonra da kutlamıştım, başarı dilemiştim. Boşa bir çaba olduğunu bilerek!.. Ama şair dostum eğleniyordu, hoşlanıyordu bu oyundan. Oradan oraya geziyor, kahve kahve dolaşıyordu ya, daha ne olsun!..

Şiirlerini okusaydı o kahvelerde, ne olurdu? "Lizboa / boa / sim siyah saçlı kadın / mariyya / bir masal söyle bana / kan nasıl çıkmadı taştan / o ölen kimdi / mariyya / öleni bilmem / buna şarkı derler / Lizboa / ben bir şarkıyım / atlas denizlerinden geldim / dalgalar vardı / arkamda dalgalar / dalgalar bitince / ben de

biterim"... Hiç öyle şey yapmadı, şiir falan okumadı, oradaki insanlardan biri bile bilmedi onu "şair" olduğunu... Sevimli, babacan, adı gibi "çelebi" bir kişiydi, adayım diye ortaya çıkmış, oy istemeye gelmiş! Alkışladılar, mutlu kıldılar onu...

Edebiyatımızın unutulup giden şairlerinden biri mi olacak Çelebi? Yıllardır ne adını anan var, ne de bir dizesini hatırlayan? Ne kitapları yeni baskılar yapıyor, ne de sanatı ve kişiliği üzerine bir inceleme yayımlanıyor! 1940'larda adı Orhan Veli'ninki kadar gündelik basında sık sık amlan, dizileri dillerde gezen, Asaf Halet Çelebi antoloji yapraklarının arasında üç beş şiiriyle yaşamını sürdürmekte şimdi...

"İbrahim / İçimdeki putları devir / elindeki baltayla / kırılan putların yerine / yenilerini koyan kim," ya da "Bir gün buralardan gidersin / mariyya / aynalarda seni ararım / bu şehirde seni ararım / bu dünyada seni ararım" ya da "vurma kazmayı ferhat / he'nin iki gözü iki çeşme ah / dağın içinde ne var ki / güm güm öter / ya senin içinde ne var ferhad" gibi dizeleri bugün kaç şiirsever hatırlar sevgiyle!..

15 Ekim 1958'de öldü Asaf Halet Çelebi. Deniz Yollarından Edebiyat Fakültesi kitaplık memurluğuna geçmişti birkaç yıl önce. Bir de yaşattığı büyük bir düş vardı, daha doğrusu bir canlı umut... Beylerbeyi sırtlarındaki topraklarının günden güne değerlendiğini görmek.. Boğaz Köprüsü yapılacaktı bir gün. İkide bir söylentiler çıkıyordu Boğaz Köprüsü şurada yapılacak burada yapılacak diye. Toprağın değeri azıcık artmıştı. "Sat" diyenlere, "Daha erken, biraz daha bekleyeceğim, ileride milyonlar edecek" diyordu. Kırk elli bin verdiler sanırım. Ama o geleceğe ait büyük umutlu küçük memur yaşamını sürdürmeyi yeğledi. Kendisi ölse de eşi, çocuğu vardı ya!!.. Oysa birkaç

yıl içinde hiçbiri kalmadı. Boğaz köprüsü onun düşlerindeki gibi Beylerbeyi'ne yapıldı, belki bugün taşıtların üzerinden geçtiği yollar Çelebi'nin topraklarıdır, kim bilir?

"Om mani padme hum" diye yüksek sesle bağırınca Nisuaz pastahanesindeki sanatçılar üç kez bu dizeyi yinelerdi -1940'larda... "O ne ağaç ne tohum / Om mani padme hum"... O sesler, o insanlar, o dizeler geçmişte kaldı. Sait Faik'ler, Cahit Irgat'lar, Tarancı'lar ve bugün yaşayan ama o günlerin genç şairlerine, yazarlarına hiç benzemez hale girmiş edebiyatçılar, o hepsi hepsi eski dergilerin yapraklarında...

"Şiirde bazı kelimelerin lügat manalarını aramak bence lüzumsuzdur. Çünkü şiir kelimelerin bir araya gelmesinden hasıl olan büyük bir kelimeden başka bir şey değildir. Bir tek kelime, hecelere ayrıldığı zaman, nasıl o heceler başlı başına bir mana ifade etmezse, şiirde teker teker kelimelerin manaları ile uğraşmak beyhudedir. Şiir tıpkı hayatta olduğu gibi müşahhas malzeme ile mücerred bir alem yaratmaktır!

Böyle diyordu Asaf Halet Çelebi kendi şiiri için...

Bunca yıl geldi geçti ardından... "He", "Lâmelif" adıyla yayımlanan kitapları "Om Mani Padme Hum"da topladı 1953'te, bir daha da basılmadı, tükendi gitti, kayboldu kitaplık raflarında... Şiirlerinde anlattığı kişilere döndü, somuttan soyuta geçti: "Bakanlar bana / gövdemi görürler / ben başka yerdeyim / gömseler beni / gövdemi gömerler / ben başka yerdeyim / aç cübbeni cüneyd / ne görüyorsun / görünmeyeni / cüneyd nerede / cüneyd ne oldu / sana bana olan ona da oldu / kendi cübbesi altında cüneyd yok oldu."

Şairler yok olsa da şiirler kalır. Bir süre unutulurlar,

sonra yeniden dirilirler yeni kuşakların yaşamına karışırlar. Kimi kez bir tek şiirsever çıkar, canlandırır, yaşatır unutulmuş şairleri, şiirleri...

"BİRKAÇ RENK BİRKAÇ ÇİZGİ"

"Sen bu sergiden çıktığın zaman bizden birkaç renk, birkaç biçim götürebiliyor musun? Öyle renkler, öyle biçimler ki, yolda yürürken aklına gelsin. Bugüne kadar hiç görmediğin, bilmediğin şeyler olsun. Kafanda yer etsin. mavi olmasına mavi ama bir acayip mavi, şimdiye kadar gördüğüm mavilerin hepsinden donuk, yahut hepsinden parlak, bir türlü adlandıramayacağım, tarif edemeyeceğim ama bir daha gördüğüm zaman sevineceğim bir mavi. Bir kırmızı, bir yeşil."

Bedri Rahmi, Sait Faik'e böyle anlatıyor resim sanatını, Sait Faik bir şeyler anlamıştır. Bedri'nin "Söyle bakalım sergimizden sende bir şeyler kaldı mı?" sorusuna Sait Faik'in vereceği yanıt şu: "Kaldı. Bir Yeşil", "Nasıl yeşil?" "Bir zehir yeşili"... Sonra oturur Sait Faik "İçimden bir şeyler geçiyor zehir yeşili" diye bir öykü yazar.

Bedri Rahmi Eyüboğlu artık yok. Yaşam yaprağını çevirip kapattı. Aylardır amansız bir hastalığın elindeydi. Biliyor muydu hastalığını, kesin bir sonuca doğru yürüdüğünü? Belli etmedi bunu son anma dek. Bir sanatçının yaşamı ölmekle sona ermez, bunu biliyordu. Ergeç herkes ölecek. Ama "bir şeyler" yapmak, yaptığını bilmek, geleceğe kendinden bir ses, bir çizgi bırakmak, işte ölüm denen gerçeğe karşı insanın zaferi...

Ressam olarak Bedri Rahmi'nin sanat tarihimizde unutulmayacak bir yeri vardır. Bugün de yarın da onun resimleri yaşayacak, kalacak, zamana, gelip geçen kuşaklara

bizlerden, çağımızdan bir şeyler götürecek. Sait Faik'e dediği gibi birkaç renk, birkaç biçim... Bu renklerin, biçimlerin canlandırdığı bir evren... Şair olarak da önemli bir yeri var Eyüboğlu'nun. Halk şiirimizden beslenmiş bir şair. Yalnız Yunus'a, Karacaoğlan'a değil, halk türkülerine de vurgun bir duygu adamı. "Aldık nasibimizi hüzünden -İşte geldik gidiyoruz sevinsin -Halbuki ne güzel başlamıştı hikâye -Şerbet gibi bir gök üstümüzde -Ve bütün lezzetiyle toprak" diye başlayan bir şiirini hatırlamamak elde değil... Eyüboğlu'nun şiiri de resmi de bu gelip geçici dünyadan sanat duygusuyla bir tad alınabileceğini belirler. "Biz onun sevgili kulları -Dünyasını abat eyledik -Bir can verdi bize bin alır -Gideriz gözümüz arkada kalır Sevinsin"...

Çağdaş sanatımızın sağlam anıtlarından biridir Bedri Rahmi. Boşuna yaşamamış bir kişi... Gençliğinin ilk yıllarından beri yaratmaya vermiş kendini. D grubunun ilerici atılımı, beğeni devrimidir bir bakıma. Bir avuç genç sanatçı toplumun sağırlığını, körlüğünü yenmek için ortalığa atılırlar. En gençleri Bedri Rahmi'dir. İlk sergilerinden birinde resimleri seyredip beğenmeyenlerden birinin sorduğu "Bu resimler sizin mi?" sorusuna, "Hayır" yanıtını verir. Adam, "Elbette bu kadar kötüsünü siz yapamazsınız" der! Kolay değildir yerleşmiş beğenilerin karşısına çıkmak. Bu beğeniyi kökünden yıkmak büyük çaba ister, nice özveriler, nice yoksunluklar...

Son kitabı "Delifişek"i okurken geçmiş yıllardan kalan anılarda yaşıyorum. Zonguldak'a yaptığımız bir gezi... Üç şair yazar arkadaş. Zonguldak'ta halk önünde yaptığımız konuşmalar. Sonra Karadeniz kıyısında bir lokantada içtiğimiz rakılar. Yaşamımın o üç günü derin izler bırakmış! Boyuna şakalaşarak, şiirler okuyarak... Zaman geçip

gider hep. Bizi ardında bırakarak... Bir gün büsbütün gerisinde kalacağız, silineceğiz. Bizden sonraya bütün bu güzellikler kalacak, doğadaki, toplumdaki insandaki... Bir de yaratabildiklerimiz, şiir, düzyazı, resim, heykel, müzik biçimlerinde...

"Ne güç sıyırılıp çıkmak uykulardan -Ömrü koptuğu yerden bağlayabilmek ne güç -Ne güç varabilmek birdenbire -Günün, güneşin lezzetine -Karanlık bulaşıyor insanın etine -Ve rüyalar tütüyor hâlâ sinsi sinsi -İçimizde bir yerde -Uçmalı bulutlar uçmalı -Eş dost farkına varmadan -Bu canım dünyadan nasıl göçmeli!"

Her şey bir anı olacak... Yalnız sanat yapıtları gerçektir. Son kitabında okuduğum bir yazısında Tolstoy'un bir sözünü anıyor: "Öyle şeyler var ki, onların kılına dokunmadan yazmak gerek!" Eyüboğlu, "Bu sözde ne var ki, etkiledi beni. Bir yandan resim yapan, bir yandan edebiyatla uğraşanlar için bu sözde kulağa küpe olacak bir cevher vardı". Bedri Rahmi'nin uzun ve verimli sanat yaşamı ressamlığı, şairliği, yazarlığı birtakım şeyleri olduğu gibi vermekle, duyurmakla geçti. Olduğu gibi diyoruz ya, ne olduğunu ya da ne olmadığını anlamak, sezmek, için Bedri Rahmi gibi güçlü bir sanatçı olmak gerek...

Bedri Rahmi sevdiği insanlara, dostlarına, arkadaşlarına "reis" diye seslenirdi. Resimleriyle, şiirleriyle, yazılarıyla, dostça söyleşileriyle sanat dünyamızın unutulmaz reisiydi o. Yeryüzüne katkısı olan insanlardandı. "Birkaç renk, birkaç çizgi, birkaç dize!.." Yetmez mi ardı sıra bıraktıkları? Bir sanatçıdan daha başka ne kalabilir?..

"PAYDOS BUNDAN BÖYLE..."

4 Ekim 1910'da bir Türk şairi doğdu: Cahit Sıtkı Tarancı. Yaşasaydı şimdi yaşlı bir insan olacaktı. Oysa 13 Ekim 1956'da Viyana'da öldü, kırkaltı yaşında...

Nereden aklıma gelecek! Dergileri, kitapları, antolojileri sık sık karıştırmanın sonucu... Baktım, ekimin dördünde doğmuş başka bir ekimin on üçünde ölmüş... Şiirlerini okudum yeniden, kitaplarını buldum, Ziya Osman'a yazdığı mektupları hatırladım. Tarancı'ya ait anılarımı canlandırdım. Karşılaşmalarım, konuşmalarım, Saba'dan dinlediklerim... Bir pazar öğle sonrasında Tarancı'yı dizelerinde duydum, yaşattım. Böyledir, şairler büsbütün yok olmazlar, o dizelerde kendini bulan her kişiyle yeniden doğarlar, kaldıkları yerden yaşamlarını sürdürdüler

"Paydos bundan böyle çılgınlıklara
Sert konuşmaya başladı aynalar
Yetişir koştum aşkın peşi sıra
Bitirdi beni bu içki, bu kumar.

Ne saklıyayım gaflet ettiğimi
Elimle batırmışım gençliğimi
Binip bineceğim en güzel gemi
Aldığını geri vermez dalgalar".

Zaman alır götürür durmadan... Hem nedir ki bir şairin yaşamı? Okullar, Galatasaray, bir iki yıl Mülkiye öğrenciliği, derken Paris, sonra yavaş yüzünden oradan

bisikletle kaçış, ardından askerlik görevi, o da biter memurluk yılları başlar. Anadolu Ajansı çevirmenliği, Çalışma Bakanlığı'ndaki görevi, 1951'in temmuzunda evlilik, 1953 aralık ayında hastalanması, felç oluşu, konuşamaz hale gelişi, en sonra da Viyana'da tedavi görürken yaşamdan ayrılması...

Bu, dümdüz bir çizgidir. Olaysız bir yaşama... Tek bir değişiklik, "35 Yaş" şiiriyle CHP Şiir Ödülü'nü kazanması... Başka? Başka bir şey yok. Akşamları işten çıkar çıkmaz küçük meyhanelerde bir masa başı, tek tek içtiği rakı kadehleri, durmaksızın şiir şiir şiir!.. Yazmak, ama daha çok şiir üstüne düşünmek, okuyarak, yaşayarak şiirle haşır neşir olmak. Bu gerçek yaşamdır, tek yaşam... Daha Galatasaray sıralarından başlayan bu şiir tutkusunu bakın kendisi nasıl anlatıyor:

"Bende edebiyata ve bilhassa şiire karşı hakiki ve köklü denilebilecek ilk alaka Galatasaray onuncu sınıfında sıra arkadaşım Ziya Osman Saba'nın delâletiyle tanıdığım Baudelaire ile başlar. Bu dev Fransız şairini içime sindire sindire okuduktan sonradır ki şiir yazmak benim için teneffüs etmek, yemek içmek kadar tabii bir hayat faaliyeti oldu... Baudelaire bana, suyun dibine inmesini, öğretti, içimle dışım arasındaki farkı "Les Fleurs du Mal'i okuduktan sonra idrak ettim. Baudelaire bana kendimi buldurdu."

Birden hatırlayıverdim, Tarancı yürüyemez, konuşamaz, yazamaz hale geldikten sonra bir yazı yazmıştım. "Sanatçıyı Yaşarken Sevmeli" başlığını taşıyordu. Bir yanda unutulmuştu şair, iyileşmez artık yargısına varılmıştı. Neredeyse ölümü beklenir gibiydi. Ben de o yazımda sanatçının yazgısını belirtiyordum. İlle de ölmeli mi bir şair, bir yazar, bir ressamı, yaşadığı sürece niye onu değerlendirmemeli, kendisine toplumun saygısını, sevgisini göster-

memeli? Bir iki ay sonra Tarancı ölmüştü. Ardından yazılar yazıldı, kitapları bir kez daha basıldı, sonra toplumun ilgisi bitti. Bugün kitapları yeniden basılmıyor, adı pek anılmıyor, antolojilerde beş on sayfa içinde geniş yığınlara sesleniyor, bir de okul kitaplarındaki tek tük şiirleriyle...

Tarancı şiirimizin bir öncüsü müydü? Yeni bir beğeni mi getirdi? Hayır. O, bir Nazım Hikmet, bir Orhan Veli değildir. İşlediği tema'lar da yeni şeyler olmaktan uzaktır. Baudelaire, Verlaine çizgisinin bize getirdiği duyarlıklar, özlemler, incelikler... Tarancı'nın şiirinde önemli olan konu değildir, sözcüklerdir. Sözcüklerin, en sağlam, en gerekli bu itinayla seçilmiş sözcüklerle. Kendini, çevresini, iç dünyasını... Ama hepimizin kendimizi buluruz, ortak oluruz o korkulara, sevinçlere, coşkulara...

"İçimi titreten bir sestir her gün -Saat her çalışında tekrar eder: -Ne yaptın tarlanı, nerede hasadın? -Elin boş mu gireceksin geceye -Bir düşünsen yarıyı geçti ömrün -Gençlik böyledir işte, gelir gider -Ve kırılır sonra kolun kanadın -Koşarsın pencereden pencereye" diyordu. "Gençlik böyledir işte" şiirinde... Daha ilk gençlik dizelerini yazarken biliyordu her şeyin gelip geçiciliğini. Sanatının en olgun çağında yazdığı "Otuz beş yaş" şiirindeki karamsarlık neredeyse çocuklukta başlamıştı onda...

"İlk günden alıştığımız emektar aydınlık
Anne yüzünde evlat yüzünde
Her sabah yeniden başlayan şeye doymadık
Düşümüz gerçeğimiz ne var yeryüzünde"

II

Sık sık ölümden söz açanlar, yazılarında, dizelerinde ölüm konusunu işleyenler, yaşamı, yeryüzünü, insanları herkesten daha çok sevenlerdir... Ölmek, kaçınılmaz bir

gerçek. Ama yaşamak, gelip geçici bir süreç. Bu yüzden de Tarancı "Düşümüz gerçeğimiz ne varsa yeryüzünde" demiş. Başka bir düş, başka bir gerçek yok yeryüzünün dışında, ötesinde... Ne mi var, yalnızca karanlık, yokluk, boşluk var. Bilinmeyen var...

Zaman geçip gitti. 1956'nın bir 13 ekim günü Viyana'da öldü Tarancı... Kaç yıldır bitkisel bir yaşamın içindeydi zaten. Dostları gider görürlerdi hasta yatağında. Tanır mıydı onlar? Kimle karşılarsa gözleri ışıldardı bir garip sevinçle. Konuşamıyordu, yazamıyordu, soluk alıp veriyordu yalnızca...

"Ah o kadrini bilmediğim günler
Koklamadan attığım gül demeti
Suyunu sebil ettiğim o çeşme
Eserken yelken açmadığım rüzgâr"

Yaşarken gereğince yaşamın tadını duyamamanın üzüntüsü vardı tüm dizelerinde. İçine kapanık, ufak tefek bir kişi. İçen, yalnız yaşayan, gece gündüz şiir düşünen, şiir yazan... Son yıllarında dünya evine de girdi. Paydos diyerek çılgınlıklara... "Sert konuşmaya başladı aynalar". Evet aynalar serttir, acımasızdır. "Ne saklayayım gaflet ettiğimi -Elimle batırmışım gençliğimi -Binip bineceğim en güzel gemi -Aldığını geri vermez dalgalar." Hep pişmanlık, geçmiş dediğimiz daha dünkü yaşamı daha tatlı bulmak...

Cahit Sıtkı Tarancı ile üç beş kez karşılaştım. Uzun süre bir arada olamadık. O çoğunlukla Ankara'da idi. Bir kez köprünün ada iskelesinde oturmuştuk, konuşmuştuk oradan buradan. Bir kez de Anadolu Ajansı'nın sınav salonunun önünde. Bir arkadaşla birlikte biz de katılacaktık o sınava, olmadı. Tarancı girdi, kazandı ve ajansta görev aldı daha sonra... Başka işlere geçti ardından, Çalışma Bakanlığı'nda çevirmenlik. Böyle sıradan işler... Hep ozan kaldı, hep ozan, yalnızca ozan! Kim hatırlar Çalış-

ma Bakanlığı'nda, ajansta görevli bir Cahit Sıtkı'yı? Belki de kimse bilmezdi o küçük görevlinin, ozan Tarancı olduğunu...

Tarancı'yı ben daha çok Galatasaray'dan sınıf arkadaşı başka bir ozandan, Ziya Osman Seba'dan dinlediğim yaşam öyküleriyle tanıdım. Neredeyse ben yaşamış gibi oldum iki ozan arkadaşın serüvenlerini... Milli Eğitim Basımevi'nin tashih bürosu şefi Saba ile hemen her öğle saatlerinde Sultanahmet parkında dolaşır, geçmiş günleri konuşurduk. Sabahın en büyük konusu Cahit Sıtkı'ydı. Okul anıları, yaşam anıları, mektupları... Böylesine bir dostluk az görülürdü. Tarancı'nın her sözü bir çeşit ilkeydi Saba için... Açın "Ziya'ya Mektuplar" kitabını, orda görürsünüz Tarancı'nın yıllar boyunca arkadaşına yazdığı mektupların içtenliğini, yakınlığını... Orada Saba'nın dizelerini eleştirir, yeni biçimlere sokar, ama bunu kırmadan, incitmeden yapar. Saba da çoğunlukla Tarancı'nın önerilerini yerine getirmiştir.

"Şiir sözcüklerle güzel biçimler kurmak sanatıdır, başka bir şey değildir" der Tarancı. Ama sözcükler nedir? Onu da şöyle açıklar: "Annedir, dosttur, kadehtir, hasrettir, hayaldir, yani bir anlamı, bir çağrışımı, bir gölgesi, hatta bir rengi ve bir tadı olan nesnedir. Sözcük insanoğlundan haber verir. İnsanoğlunu işlemek her sanatçının boynunun borcudur, insanoğlu dünyanın en zengin madenidir."

Ziya Osman Saba'nın Tarancı'nın ölümünden sonra yazdığı bir şiirle yazımı bitirmek isterim. Bakın, ölümünden bir yıl sonra Saba, arkadaşı Tarancı için ne yazmış:

"Düşümde gördüm Cahit'i -Banka gibi bir yer -Aynı servise verilmişiz -Yolumu gözler. -Baktım ki, toplamış memurlarını -Nutuk çekmede şefimiz -El edip geçecektim yerime sessiz -Cahit bu, dayanamadı, boynuma atıldı,

Gözyaşlarını duydum yüzümde bir ara -O, düşümde ağladı -Bense uyandıktan sonra."

Dizeler hep konuşacak, yıllarca, belki yüzyıllarca... İnsanlar şiirlerle yaşayacak, varlığını duyacak. Dizeler varken, satırlara gerek yok! İşte Tarancı yıllar gerisinden hepimiz adına, biz yaşayanlar adına, şu geçici süreci doldduranlar adına konuşuyor:

"Düşümüz gerçeğimiz ne varsa yeryüzünde."

"KİMSE DUYMADAN ÖLMELİYİM" DİYEN...

"Kimse duymadan ölmeliyim -Ağzımın kenarında bir parça kan bulunmalı -Beni tanımayanlar -"Mutlak birini seviyordu" demeli. Çok sefalet çekti... "- Fakat hakiki sebep bunlardan hiçbiri olmamalı."

"Hakiki sebep" bilinir mi? Hiçbir zaman ortaya çıkmaz. Orhan Veli 14 Kasım 1950'de öldü. Bir gün önce bir çukura düşmüştü, İstanbul'a gelmiş bir dost evine gitmişti, orada hastalandı, kaldırıldığı hastanede öldü. Nedendi ölümü, otuz altı yaşında çekip gitmesi dünyamızdan? Çok söylentiler çıktı ardından, inanılırı inanılmazı vardı. Böyledir, toplumun ön yerine çıkmış bir şair, bir yazar, hele o günlerde iktidarın "karşı"sına dikilmiş bir ünlü kişi garip bir biçimde ölürse hep bir şeyler aranır işin içinde...

Yıllar yıllar geçti ardından... Hep şiiri mi yazacaktı: Sanmam, düzyazıda da çok başarılıydı, iyi bir deneme yazarıydı. Belki romanlar, oyunlar, öyküler de yazacaktı. Nedir ki otuz altı yaş? Hele güçlü bir şair için. Hiç! Şöyle yapacaktı, böyle edecekti, demek de olanaksız. Orhan Veli'yi öldüğü güne kadar yazdıkları yaptıklarıyla anlamlandıracağız, çözümleyeceğiz, değerlendireceğiz.

Orhan Veli'nin düzyazıları ve şiirleri iki ayrı kitapta toplandı. Şiirleri üzerinde çok konuşuldu bugünlerde, bir sürü yazı okudunuz. Hiç kimsenin kuşkusu yok, şiirimizde büyük bir yol açıcıdır, ayrıca önemli bir şairdir. Şiirlerinin çoğu çeyrek yüzyıl sonra bile yepyeni, taptaze, sımsı-

çak... Bir şeyler veriyor, duruyor okuyana. Yaşamı sevme, yaşamla savaşma direnci, isteği...

Ben düzyazılarını okudum son günlerde. Bilirsiniz Orhan Veli 1949-50 yıllarında "Yaprak" adlı küçücük bir dergi çıkarırdı. Burada imzalı imzası kısalı uzunlu yazıları yayımlanırdı. O yazıları yeniden okuyunca anlıyoruz, Orhan Veli 1950'deki DP iktidarının, sözüm ona "çok partili düzen"in halk yararına bir gidiş olmadığını daha o günden görmüş yazmış. "Sol"u olmayan "hepsi sola karşı" partilerle gerçek demokrasi kurulamaz, bu olsa olsa bir aldatmacadır... O günlerde İstanbul Üniversitesi'nden bazı sağcı gençler bayileri dolaşıp "Yaprak" gazetesini satmamalarını bildirmişler. Orhan Veli o gençlere şöyle sesleniyor:

"Bizi sol mu sanıyorsunuz? Evet soluz. Ama sol ne demektir? Memleketin kötülüğünü isteyen insan mı demektir? Hayır. Olsa olsa, memleketin de bütün insanlıkla beraber, daha ileriye gitmesini isteyen insan demektir. Memleket olsun, insanlık olsun ileriye, ileri fikirlere inanmak, o fikri savunmakla gider. Her memleketini seven kurum bu işe karışmak, bu yolda savaşmak zorundadır. Savaşılacak şeylerin başında, söz temsili yobazlar gelir... İleri olmak için, sol olmak için bu yobazların tümüyle savaşmak gerek. Yaprak da ne yapıyor zaten?.. Siz acaba ne düşündünüz de solluğu bize layık gördünüz? Haksızlığa uğramış insanların haklı çıkmalarını istediğimiz için mi? Sıkıntı içinde yaşayan köylümüzün kalkındırılmasını, aydınlığa ulaştırılmasını istediğimiz için mi? Sanatımızla, halka olsun, millete olsun biraz daha faydalı olmaya çalıştığımız için mi?"

Haziran 1950'de yazılmış "Bazı Üniversiteli Gençlere" seslenen bu yazı... Otuz yıldan fazla olmuş. Nerde şimdi o gençler? Yirmi yirmi beş yaşındaydılar o günlerde, şimdi ellisini aştılar. Yurdun yazgısını ellerinde tutuyorlar şu

anda. Acaba "sol nedir, ne değildir anladılar mı? Demirel, Feyzioğlu, Erbakan 1950'de yirmi yaşlarındaydı... Bugünün "bazı" gençleri ne derler Orhan Veli'nin çeyrek yüzyıl önceki sözlerine?

Orhan Veli Atatürk için de şöyle yazmış, "İlk iş olarak Arapça ezan, ondan sonra, radyoda Kur'an, okullarda din dersi, yeni yapılan camiler, imam hatip kursları, din dergileri bolluğu, okul kitaplarından çıkarılan Türkçe terimler yerine Arapça... En sonunda bütün bunlar yetmiyormuş gibi Atatürk'ün ve devrimlerinin aleyhinde bir sürü yazı yazmış olanları yeniden öğretmenliğe tayinler... Hâlâ nasıl anıyoruz Atatürk'ün adını? Utanmıyor muyuz?" Bir de bu günleri görseydi Orhan Veli!.. Otuz-kır yıl sonra utanma diye bir şeyin olduğu gibi ortadan kalktığını anlayacaktı!.. Hele hem Atatürk'ün yapıtlarını yerle bir edip, yine de "izindeyiz büyük Atam" diye hıçkıranları gördükçe!..

★

Orhan Veli ölümünden bunca yıl sonra hâlâ canlıdır, sanatta, düşüncede "ileri" bir çizgidedir. Şiirleri, düzyazıları bugünkü kuşaklara gerçek sanatın, devrimciliğin, insanseverliğin örneklerini vermektedir. "Neler yaptık şu vatan için -Kimimiz öldük -Kimimiz nutuk söyledik" demişti. Bir değişiklik var mı? Kimimiz ölüyoruz, öldürülüyoruz, kimimiz söylev çekiyoruz! Çeyrek yüzyıl önce galiba "ileri" bir çizgideymişiz, ileri gideceğimize gerilere, çok gerilere düşmüşüz!..

"Güçlüklere, bir başına da olsa, karşı koyan insan kuvvetli insan olmalı". Bu sözlerle başlar "Garip" önsözü... Garip bir yalnızlıktır, Garipçi adını verdiğimiz üç ozanın serüvenlerinin başlangıcı... Bu, nasıl şiir? diye dü-

şünür o günlerin okurları. Böyle şiir mi olur? der dudak bükerek! Şiirden kafiyeyi vezni, şaireliği at, hatta alışılmış anlamı at, geriye öz şiir kalsın! Akıl alır bir iş değildir 1940'lardaki şiir okuyucusu için... Genç ozanlar da bilirler bunu, "Garip" adını verirler ilk ortak kitaplarına. Orhan Veli uzun bir önsöz yazıp bu yeni şiir anlayışının savunmasını yaptığı için "Garip" kitabı onun sayılır, ikinci baskısını kendi adıyla yapar bu yüzden.

İlk okurlarından biriyim ben, ilk destekleyicilerden, övücülerden, tanıtıcılardan biriyim... "Modern Şiirimizin Triosu" adlı yazımı 1941'de yazmıştım. Bir lise öğrencisinin yazısı... Tek iyi yanı, ileriyi görmesi, herkesin beğeneceğini anlaması... Asım Bezirci'nin "Orhan Veli" kitabını okuyorum. Bu ozanımız için yazılan tüm yazıları tarihleriyle vermiş. En çok yazanlardan biri benim, Ataç 1940'a kadar hep övmüş Orhanı. Sonra, ölümüne dek adını kalemine almamış, ancak ölümünden sonra yeniden Orhan'ı övmeye başlamış. Yaşarken birtakım kırgınlıklar doğar insanlar arasında. Özellikle yazarların ilişkileri büsbütün ayrıdır, beklenmedik bir söz, bir davranış kırar onları. Ölüme dek düzelmez bir daha o kırıklıklar.

Orhan Veli'nin "Bütün Eserleri"ni yeniden okudum. İki kitap yalnızca, şiirleri ve düzyazıları... 1940 yıllarına gittim dizelerle "Düşünme, -Arzu et sade! -Bak, böcekler de öyle yapıyor", "Bekliyorum -Öyle bir havada gel ki -Vazgeçmek mümkün olmasın". Dizeler kişinin etine kemiğine, tüm varlığına karışmış dizeler... Orhan Veli benim kuşağımı çok etkilemiştir. Sait Faik ve Orhan Veli, daha önce de Nâzım Hikmet... Yaşamı öğrettiler, duymayı, insanları tanımayı, birbirinden değerli anları tatmayı... Hepsi birer ayna bu şiirler... Güzellikleri bundan mı geliyor yalnız? İlgençlik günlerimizin çiçekleri oldukları için mi? İşte şimdi, ilkgençlikten çok uzak bir yaşta yeniden okur-

ken onları, bir güzellik tadı almıyor muyum?

Soyunmak eski izlenimlerden, ilk kez karşılaşmışcasına okumak... "Eski bir sevdadan kurtulmuşum -Artık bütün kadınlar güzel". "Mektuplar alır, efkârlanırım -Rakı içer, efkârlanırım -Yola çıkar efkârlanırım", "Kendimize hüzünler icat ettik avunamadık -Yoksa biz -Biz, bu dünyadan değil miydik"... Okudukça, yineledikçe hep eski günlerin izlenimleri gelip yapışıyor yakama. İlk kez okumuş gibi olamam bu dizeleri. Yepyeni bir insan gibi olamam. İlk kez karşılaşmış gibi olamam. Kısacası, yansız bakamam bu şiirlere, Orhan Veli'ye, Sait Faik'e, Ataç'a, Nâzım'a, bütün o çocukluğumu, ilk gençliğimi yeniden yaşatan yazarlara, ozanlara...

Orhan Veli'nin ölümünü 14 Kasım 1950 akşamı Ankara Radyosu'ndan, Dranas'ın ağzından duymuştum. O gün İstanbul'da ölmüş, Dranas da konuşmasında bunu hemen bildirmişti. Zamanı durdurmanın yolu yok. Geçip gidecek hep! Düşen, kalacak olduğu yerde, ya unutulacak, ya da yaşacak gerçektekinden daha güçlü. Orhan Veli bugün yaşıyor mu? Bir ozanın, bir yazarın yaşaması ne demektir? Okunmakla olur bu. Kitapları yeni baskılar yapar, genç kuşaklar onu sever, dizeleri dillerden düşmez. Bu açıdan Orhan Veli yaşıyor, hem de yaşamda olduğu günlerdekinden çok daha yaygın, çok daha etkin. O kadar ki, MC iktidarınca hazırlatılan ders kitaplarında bile ona yer verilmektedir. Orhan Veli, Sait Faik, Cahit Sıtkı... Öldükleri için elbet! Şimdi aramızda yaşasalardı hiçbirinin okul kitaplarına alınmayacağı muhakkaktı...

Ölüm bir şeyleri değiştiriyor, bir yana itiyor o kişiyi, herkesin malı yapıyor. Yaşamı boyunca yan tutan, tutması da gereken -çünkü yazar, ozan inandığı iyinin, doğrunun, güzelin savunucusudur -yazar, ozan, yaşam dışı olunca sıyrılıyor güncelliklerden güncel olaylardan, söylentilerden,

kuşkulardan... Ölmek iyi mi? Yok yok, ölmesin yazarlarımız, ozanlarımız, varsın girmesinler tutucu iktidarın kitaplarına, yaşasınlar... Nasıl olsa yarınki kuşaklar benimseyecek onları...

"Ölürüz diye mi üzülüyoruz? -Ne ettik ne gördük şu fani dünyada -Kötülükten gayri -Ölünce kirlerimizden temizlenir -Ölünce biz de iyi adam oluruz -Şöhretmiş, kadınmış, para hırsıymış -Hepsini unuturuz" diye yazmıştı "Ölüme Yakın" şiirinde... Bilerek sanki ölüme çok yaklaştığını... "İyice yaklaşmışım, duyuyorum -Anlatamıyorum".. Oysa hepsini anlattı kendince. Bugün şiirlerini yeniden okuyunca anlıyoruz ki anlatmış, hem de başarılı, etkileyici biçimde yakalamış şiiri. Evet, eskimemiş Orhan Veli, yıpranmamış. Bugünün bir genç şairi kadar taze, yakın dost... Budur işte sanatçının yengisi... Ölüm bir şey yapamaz ona. Hatta değerinin artmasına, ününün yaygınlaşmasına yardım eder, anıtlaştırır onu. Orhan Velide, Sait Faikte, Sabahattin Alide, Nâzım Hikmette, Cahit Sıtkıda olduğu gibi...

ATAÇ'TAN ÇİZGİLER

Sigaranın külleri bembeyaz çarşafların üstüne dökülüyordu. Eşi durmadan tablayı uzatıyor, "Yatak kirleniyor Nurullah bey" diyordu. Hastaydı Ataç, Saraçoğlu mahallesindeki katında yatağına uzanmış konuşuyordu 1950 sonları. Demokratlar iktidara gelmişler, Bayar Cumhurbaşkanı olmuş, Ataç da görevden ayrılmak zorunda kalmış. İlginç bir öyküsü vardı bu ayrılığın: İnönü cumhurbaşkanıyken Ataç Cumhurbaşkanlığı baş çevirmeniydi. İnönü ile birlikte yerdi öğle yemeğini. Ama Bayar tutmuş Ataç'ı öteki görevlilerin masasına göndermiş. Bunu kendine karşı yapılmış bir aşağılama saymış Ataç, vermiş istifa dilekçesini.

Birden kızdı: "Dünyanın en temiz şeyi bu sigara külüdür." dedi. "Yanmış, kül olmuş, ne mikrop var ne bir şey." Bu mantıklı konuşmaya diyecek söz yoktu? Kül temizliğine temizdi, ama yine de yatağı kapkara yapıyordu. Neydi hastalığı? Mide bozukluğu, ateş. Üstüste bir sürü şey yemiş! Turşuya dek. Sinirlenmiş, öfkelenmiş. Hep kızgın adam görüntüsündeydi o. Şöyle sessiz, huzurlu bir konuşmasını hatırlamıyorum. Yatakta köpürüyordu. Bayar'dı o geceki yerme konusu...

"Resmini banyoya astım" dedi. "En yakışan yer orası." Önce Bayar'ın resmi sandım. Bir şey diyemeden bekledim, sorsam kızacak biliyorum.

"Tutmuşta Karaşi'den telgraf çekmiş "İlk meşru cumhurbaşkanını kutlarım" diye. İlk meşru cumhurbaşkanı...

Atatürk meşru değil miydi? Ya İnönü..." Yahya Kemal'di bu işi yapan. Bayar'a böyle bir telgraf çektiğini duymuştum. Atatürk, İnönü sanki Meclis çoğunluğuyla seçilmemişler başkanlık görevine!.. Belki Yahya Kemal genel seçim kazanarak iktidara gelen bir partinin lideri olmasından dolayı "meşru" buluyordu Bayar'ın cumhurbaşkanlığını... O zaman da kendisinin de milletvekili, elçi olarak görev aldığı eski dönemlerdeki sorumluluğunu unutuyordu... Evet, çirkin bir şeydi bu.

Gittim baktım, banyada duvara asılıydı. "Aziz Nurullah Ataç'a" diye imzalı resim. Önceki gelişlerimde o resmi salonun baş köşesinde görmüştüm. Yahya Kemal'e büyük saygısı, hayranlığı vardı. Bir davranış, bir söz her şeyi birden değiştirir. Ataç bundan böyle Yahya Kemal'e eskisi kadar hayran olmayacaktı. Onun küçük yanları, şiirindeki başarısız yönler daha çok batacaktı gözüne...

*
**

İkimiz de demokratlarca "kıyılan" kişilerdik. O emekliye ayrılmıştı. Bense çalışmakta olduğum Tercüme Bürosu'ndan uzaklaştırılmıştım. M.E.B. Tercüme Bürosu başkanlığına DP'nin Adana Milletvekili Remzi Oğuz Arık getirilmişti. Arık, bağnaz bir kişiydi. Bir gün konuşurken şöyle dedi: "Bizim kendi sanatlarımız vardır, onları korumalı, geliştirmeliyiz, tezhip ortaoyunu, karagöz vb. Nedir opera? Babalarımız opera gördüler mi?"

"Benim babam görmüştü" dedim. "Viyana'da, Sofya'da görevliyken ilk dünya savaşında, görmüş çok sevmiş. Hem babalarımız, dedelerimiz uçağı da görmediler, radyo da dinlemediler, buzdolabı da kullanmadılar. Ne çıkar bundan?"

Arık konuşmayı değiştirdi. Ama izinli olarak İstanbul'a gittiğimin haftasında bürodaki işimden çıkarıldığımı öğrendim. Ne olacak, E cetvelinden 180 lira aylıklı bir küçük görevliydim, koskoca bir Prof. milletvekilinin fiskesi yeterdi beni oradan atmaya!

Döndüm Ankara'ya. Zor durumda kalmıştım. İşsiz, parasız. Ataç'tı halden anlayanlardan biri... İnönü Ansiklopedisi o sırada Türk adını almıştı. Levent görevden ayrılmış, Avni Başman getirilmişti ansiklopedi yöneticiliğine, Ataç'ın dostuydu Başman. Biri öztürkçeye tutkun, öbürü düşman, iki garip dost! Ataç "Git Başman'ı gör" dedi. Gittim, konuştuk. Öztürkçenin yanlış bir yolda olduğundan söz etti Başman. Anayasanın Teşkilatı Esasiye olduğu günlerdeydi. Başman de katılmıştı Köprülü'nün o önerisine. Bana karşı da uzun uzun savundu. Sonra benim ansiklopedide redaktör olarak çalışmamı önerdi. Hiç değilse okuduğum dosyalar sayısınca ücret alırdım. Bir şeydi bu da...

*
**

Dönüşte Ataç'ı buldum Akba Kitabevi'nde. Başladık Sıhhiye'ye doğru yürümeye. Ankara'ya ilkyaz gelmişti... Ben olup bitenleri anlattım. Başman iyi karşılamıştı, ama gelip geçici bir işti bu, hem de daha kesin de değildi. Ataç, Başman'la bir daha konuşacağını söyledi. Ben hep bu konudan söz edelim istiyordum. Bir iş, biraz da para, bir olanak, başka bir şey yoktu kafamda. Önce politikadan sözü açtı Ataç, demokratlar iktidara gelmişlerdi, aydına, şaire, yazara karşı bir hükümetti bu. Politikaya atılmak gerekiyordu, hiç değilse siyasal yazılar yazmak. "Sizi

milletvekili seçsinler" dedim. "İnönü de sizi seviyor."

Tam Ziraat Bankası önündeydik. Durdu. Şöyle bir baktı: "Bir şey söyleyeyim mi sana" dedi. "Sen de İstanbullusun, ben de. Şunu bil ki biz hiçbir zaman milletvekili seçilemeyiz. Bilmem hangi ilden olsaydım, belki bir umut vardı, bizim bir Ataç var, onu seçelim diyenler çıkardı. Ama İstanbullu olunca, oh oh..."

Gençlik Parkı önünde başladı birden Karacaoğlan'dan dizeler okumaya. Bir, bir daha. Bir, bir daha... Belleği öyle de güçlüydü ki. Önceleri dinliyordum, severek, ben de de arada bir iki dize ekleyerek... Sonra sıkılmaya başladım, dinler gibi yapıyor, dinlemiyordum. Aklımda başka şeyler vardı, geçim sıkıntısı, para derdi, beni bekleyen bir sürü üzüntü...

"Bize gidelim, bir kahve içelim" dedim. Serçe sokakta zemin katındaydı ev. Konuk odasında oturduk, bitmemişti Karacaoğlanlar... "Nedendir de kömür gözlüm nedendir", "Öldürmeli beni dövmeli değil", "Gözüm açık gider sarmasam seni", "Dilberi küstüren diller perişan." Birbirini izleyen dizeler... Sesli bir antolojiydi o akşam üstü Ataç! Demokratları, işsizliğimi, sıkıntımı her şeyi her şeyi bırakmıştı ötelere, gelsin Karacaoğlan! Karacaoğlan'dan da şiirden de bıkmıştım, usanmıştım. Ataç dalmış gitmiş dizelerin dünyasında...

Nice nice yaşayantılar var. Zaman zaman çıkıp geliyorlar bilinçaltı sularından. Geçip gidecekler ötelere. Yakalamalı onları, kâğıt üstünde yaşatmalı. Bizimle beraber ölüp gitmemeli yaşantılar.

İSVEÇ'TE BİR LÜTFÜ ÖZKÖK VAR

Valéry Larbaud, Pierre Reverdy, Guillaume Apolinaire... Şiirler, şiirler, şiirler... Haçik'te tüner bir uzun iskemlenin üstüne bir bira, bir daha... Kanape, domates salatası, ille ille bir iki dost. Özellikle yabancılar... Hollandalı bir denizci, Fransa'dan gelmiş bir sanatsever. Sıkıntısını dağıtırdı biralar, şiirler, dostluklar... Bitip tükenmez bir bunalım. Kabına sığmayan bir insan. Hep kaçıp gitmek bir yerlere, kendinden, çevreden kopmak. Sanattı bir kaçış kapısı. Şiirdi, müzikti, resimdi... Şiirlerinin üstüne yağmur yağardı, "sıkıntı sıkıntı sıkıntı" derdi durmadan...

Yıl 1945. Fransız Filolojisi'nde öğrenciyiz. Kantinde oturuyoruz daha çok. Güzel kızlarla ahbaplık değil, şiir çevirileri yapmak amacımız. Türk şairlerini Fransızcaya çevireceğiz. Sabahattin Kudret ikimizin de sevdiği bir şair, bir dost. Onunla başladık bu çeviri işine. "Bana büyükbir deniz lazımdır Arada sırada düşünmek için." Bir şiir, bir daha, on, on beş. Sonra Nahit Ulvi'den, "Bir şey var aramızda"... Sonra gitmek Pasaj'da Haçik'e arjantinleri yuvarlamak... Şiir okumak, şiirden söz etmek. Hep hep Valéry Larbaud'dan...

Lütfi Özkök'e bakıyorum. Saçları ağarmış, dalmış gitmiş TV'deki filme. Onu mu seyrediyor, yoksa başka şeyler mi düşünüyor? Bunca yıl geçmiş aradan, İsveç'te Alvsjö'deki katında konuğuyum birkaç gündür. Televizyon seyrediyoruz akşam üzerleri şarabımızı yudumlayarak... Bol bol kahkahalar atarak. Neden, niçin, bilmeden. Birlikteyiz kaç

yıl sonra işte! Sanki zaman hiç geçmemiş. On yıl, yirmi yıl, otuz yıl... Otuz yıl ha! İnanmak güç. O Türkiye'den ayrılıp Paris'e gideli yıllar yıllar geçti. Özkök şimdi Stockholm'de yaşayan ünlü bir Türk sanatçısı. Yerini yapmış kendi çabasıyla, ününü kimseye borçlu değil, yalnız kendine... Düşünüyorum, ne denli güçtür yabancı bir ülkede belirli bir alanda ün yapmak hele o alanın önde gelen sanatçılarından biri olmak. Özkök, sanatçı fotoğraflarıyla dünyaca adı duyulmuş biri. Gün geçmiyor ünlü bir yazarın portresi bir dergide, bir gazetede, bir kitapta yayımlanmasın...

"Yolun açık olsa, göçmen kuşlar gibi -Gidebilsin fethine bilinmeyenin -Kulaklarında sonsuzluk denen o uğultu -Önünde özgürlükle sevinin birleştiği ufuk."

Bulabilir mi insan "özgürlükle sevinin birleştiği" yeri? Belki. Özkök şiirlerinde hep Riga'dan söz ederdi. Riga, bir düş kentiydi onun. Gitmediği, görmediği bir yer. Hani Mavi Kuş vardır ya, onun gibi bir şey... "Yakabilsen umudun tüm ateşlerini -Eritsen yanağından tuzlaşan geçmişi." Gözyaşı olur geçmiş, gülüş olur, yükselen bir ses olur, bakış olur, dize olur, öykü olur, roman olur, sessizlikte konuşan bir türkü olur. Kalır bir yerlere tutunarak, yok olmaz büsbütün, yitip gitmez...

Gitmiş Rene Char'ın gündelik yaşamını filme almış. Yarım saat süren renkli bir belgesel yapıt. Char'ın Provence'deki evi, bahçeler, sokaklar, şairin odası, eşyaları, sesiyle okuduğu dizeler, yazması, uyuması, kapısının önünde Lütfi'yle kucaklaşması... İsveç Film Enstitüsü adına çevirmiş bu güzel yapıtı. İsveç TV'sinde oynayacak, daha önce başka ülkelerde oynanmış. Valéry Larbaud yaşasaydı da Lütfi onu filme alsaydı diyorum kendi kendime. Kimbilir nasıl ölümsüz olurdu büyük şair? Sonra Özkak'ün "Döğmeler" filmi... Vücutlarına döğme yaptıran insanla-

rın serüvenleri, Kopenhag'daki döğmeciler... Bu konuda çevrilen ilk belgesel film, bir eşi belki de yapılmayacak... Sonra sonra "Kurşunlu Köy"... Şair arkadaşı Joran Palm'la birlikte Mustafa Kemal Paşa ilçesinin kıyı köylerinden Kurşunlu'da çektikleri TV filmi. İsveç TV'si dört hafta süreyle göstermiş bu bir saatlik filmi. Bir Türk köyü, insanları çocukları, gündelik yaşamıyla. Yan tutmayan, ne öven, ne yeren bir bakışla, Anadolu insanının, doğasının şiirini veren bir anlatımla...

Karanlık odadayız... Birbiri ardına birtakım eski resimleri banyo yapıyoruz birlikte. Geçmiş yıllardan görüntüler. Özkök Türkiye'ye gelmiş, bizleri bir araya getirmiş, yolculuklar yapmışız, kahvelerde oturmuşuz, yürüyüşlere çıkmışız. İşte Bursa gezisi, işte Erenköy Lisesi'nde bir edebiyat matinesi, işte Sirkeci Gar Gazinosu, işte gazetede çektikleri, işte, işte, işte... Beş yıl önce, on yıl önce, yirmi yıl önce... Sonra bugünler, Stockholm sokaklarında, Oland adasında, evinde... Özkök'ün objektifi yaşamın en güzel parçalarını kaçırıyor yok olmaktan... Dünyanın en güçlü yazarları ölümsüzlüğe ulaşıyorlar onun objektifinde. Anlam kazanıyorlar, yapıtlarıyla özdeş oluyorlar. Ne dedi geçenlerde Muhsin Ertuğrul, Lütfi'nin şair olduğunu söylediğimde: "Şimdi anladım niye o kadar başarılı fotoğraflarında." Kişinin özüne iniyor, yapıtının anlamını veriyor, sıkıntısını, acısını, duyarlığını...

Elinde fotoğraf makineleri dünyayı geziyor Özkök... O yazar yüzlerinin avcısıdır. Geleceğe o büyük yazarlar, onun yorumuyla kalacaklar. İsveç'te yazarlar edebiyatta kazandıkları yeri Özkök'ün resimlerini çekmesiyle ölçerlermiş, bir çeşit "kriter" olmuş o! İsveçli bir şair böyle söylemişti. Özkök tarafından portresi çekilmek bir "rütbe"ye erişmek oluyor. "Koşun benim yellerim, günahlarım, düşlerim -Koşun yeni köpüklere ve sislenen yeminlere

-Acı hep sonra gelir, hüzün hep sonra -Bulut geçtikten sonra, meyva düştükten sonra" Yaşam koşarak geçilen bir yoldur, telaşla, ürkek, heyecanla... Bir de bakmışım kırk yıl geride kalmış dostluklar. Öyle uzak bir yerdesin ki yetişemez sana anılor bile!..

O şimdi yine Avrupa yollarında, Fransa'da, dostu René Char'ın konuğu olarak, Provence'ta... Sonra Paris'te, Londra'da, daha başka yerlerde... Dünyamızın sayılı yazarlarıyla, sanatçılarıyla. Elinde de hiçbir zaman bırakmadığı, fotoğraf makinesi. Kahkahalar atarak, hüzünlenerek, bağırarak, coşarak, arada bir dizeler okuyup yenilerini yazarak, yazmayı düşleyerek oradan oraya koşuyor, heyecanla, telaşla, her anını değerlendirerek...

"Bir tanyeri fışkırırken ayçiçeği tarlasından -Ellerimiz aynı kökte birleşen dallar olsun -Bak, şaşırarak geçen zaman! -O bir tozdur, yanlıştır, kanattır artık!"

Acı hep sonra gelir!.. Dostluk varsa, sevi varsa, sanat varsa acıyı siler, yok eder, Katherine Mansfield'in dediği gibi "Acı gider, sevinç olur" şiirlerindeki Riga'yı arayıp bulamayan Lütfi başka güzellikler, anlamlar buldu. Durmaksızın araya araya...

İÇTENLİĞİN ŞAİRİYDİ O...

Bir resim. 'Cumhuriyet'in taraçasında çekilmiş: Cahit Külebi, İlhan Selçuk, Cavit Orhan Tütengil, Sami Karaören, Doğan Hızlan ve ben... 1975-76 olmalı. Resimler alır kişiyi o günlere götürür. İster istemez olur bu! Önlenemez bir güç zamanı alt üst eder, o resmin çekildiği anda yaşatır sizi...

Geç tanıdım Kansu'yu... Uzaklardaydı. İstanbul'da tıp öğrenimi yaptı, sonra Ankara, Turhal vb, görevler... 1969'dan sonra başlar yakın dostluğumuz. İkimiz de Türk Dil Kurumu yönetim kurulundaydık. Yanyanaydı çoğunlukla yerlerimiz. Savunduğumuz görüşler eşti. Atatürk devrimi doğrultusundaydı. Bütün eleştirilere, saldırılara, suçlamalara karşın...

Ölümle her şey biter mi bir şair için? Hele o şair içtenlik simgesi ise dürüstlük, insanlık, dostluk, devrimcilik simgesi ise... "Çalışan insan ne güzeldir -Irgat marangoz kunduracı -Dalgalı ekin denizinde orakçı -Hepsi bu söylediğim türküyü bilir -Çalışan insan ne güzeldir -Bütün deniz işçileri, dalgıçlar, süngerciler -Hasta götüren arabacı, garipler yaylası -Şu kıraç toprakta Orta Anadolu köylüsü -Ocaklarında alev kasabalı demirciler -Vatan denizlerinde çalışan yiğit gemiciler." İşte içtenlikle yurdunu, insanı seven bir şairin seslenişi... Kansu'yu şair olmaya iten buydu, içtenlikle yaklaşmak insana, yurda, çocuğa, sanata...

Bir resmini daha buldum, bir portresi, arkasını da

imzalamış 'yılların sevgisiyle' diye, 27 Mayıs 1977'de, ölümünden bir yıl kadar önce... Sırtında yün gömlek, yün kravat, kravat çeket. Bir eli şakağında, bir eli koltuğun üstünde... Sonra da taraçaya çıkmış dostlarla o güzel resmi çektirmişiz. Hiç ölmeyecekmiş sanılan kişiler vardır. Düşleyemezsiniz bile bir gün aramızdan çıkıp gideceğini... Hep yaratan, düşünen, güzel hayaller kuran, bunların gerçekleşmesi için çaba harcayan yurttaş, şair, aydın olarak... Böyle biri 59 yaşında nasıl yok olur; nasıl yiter gider, dersiniz, yıllar geçen alışamazsınız yokluğuna...

'Tüm Şiirleri'nin önsözünde Vecihi Timuroğlu'nun yazdığı gibi: "Şair, tüm duyuları ve çabaları ile çevresindeki dünyaya dönük olmalıdır. Şiirinin işlevi, amaçları ve dünya görüşünün doğrultusunda dünyayı değiştirmeye çalışmak, doğayı hizmetine almaktadır. Sanat, tek başına böyle bir görevi yerine getiremez, ama insanda böyle bir bilincin yaratılmasına katkıda bulunur. Ceyhun Atuf'un şiiri bu işlevi başarmıştır. Çevresindeki dünyaya dönük bir şiirdir o. Kendine ilişkin tat alır, kendine ilişkin acı çeker. Ama bunları kendi adına yansıtmaz. Kendisini yansıtmak için kullanmaz. Çevresiyle bütünler acısını, tadını. Ceyhun Atuf, özbilincine varmış bilge bir şairdir."

'Ta içinden geçen' düşünceleri, duyumsamaları, seslenişleri vardı Ceyhun Atuf Kansu'nun... Kemalist devriminin atılımları, gerçek demokrasinin kurulması, anayasının ulusumuzca benimsenmesi, uygulanması, halkımızın bilinç ışığına kavuşması.. 'Demokrasi' adlı şiirinde şöyle diyordu: "Biz bu günlere ha deyip gelmedik -Biliyor derdinden biliyorum -Aşiyan'da Tevfik Fikret, Magosa'da Namık Kemal -Hayatımın ta içinden şiirin aklın haklı savaşları Havza yolunda otomobille Mustafa Kemal -Kan döken bu uğurda inleyen sessiz halkım -Hayatımın ta içinde geçiyor." Şiirini şu dizelerle bitiriyordu: "Yeniden bir daha

sevgi ile, inanç ile şevk ile -Söylüyor derinden söylüyorum -Yurdumun kavaklarında asılı yüreğim ışıltılı -aşkımın ta içinden -İşinde ışıldayan -Aşkında üreyen ıssız halkım, ey demokrasi -Vermiş en güzel türkülerini sana -Aşkımın da içinden geçiyor."

Ceyhun Atuf Kansu uzak yurt köşelerinde hekimlik yaptı şairliğin yanı sıra. Toplumuna yararlı olmak istedi, yalnız şiirle, yazıyla değil; bilgisiyle, uzmanlığıyla... Şiirinde yurt insanı bu denli güçlü biçimde yaşıyorsa, duyuluyorsa, bundan işte... Şiiriyle insanlığını koşut tutmasından...

Anayasaya içtenlikle bağlıydı, güzel anayasaya, ulusumuzu karanlıktan kurtaracak en büyük yasaya... Onun öğrenilmesini, yerleşmesini, uygulanmasını özleyenlerin en önündeydi... 'Anayasaya' şiirine şöyle başlar: "Güzelliğine bak anayasanın -Nasıl emziriyor herkesi -İhanet edeni, hayır diyeni bile -Besliyor ak sütüyle -Bağışlayıcı, bağlayıcı, birleştirici -Kardeşliğin sağlam kavakları üzerinde -Eşitliği gökyüzünü tutuyor -Ayırmıyor halkı birbirinden."

Kansu'nun inancı 'Açan ilk gülün demokrasi' olacağıydı. 'Kimse halktan üstün olmayacak' diyordu. 'Kendi kendisine halkım, kendi emeğiyle -Karanlığa zorbalığa fırsat vermeden -Kendi kavgasıyla, kendi sesiyle kuracak kendi yönetimini' diyordu. 'Anayasa' şiirini, demokrasiye inananların belleğinde silinmemesi gereken bu güzel şirini şu dörtlükle bitiriyordu:

"Ve kimse bu taze dalı kıramaz -Kimse kıramaz umudunu halkımın -Kan çiçekleriyle açmış bu anayasa varken -Kimse önleyemez yarınki demokrasiyi."

İÇİNDEKİLER

Anıları Eleştirmek	5
Yazar Olmak	9
Bir Kitap Çıkarmak	17
Bir Dernek Kurmak	23
Bir Dergi Yayımlamak	29
Eleştirmeci Yetiştirmek	35
Eleştirmeci Kim Oluyor?	41
Nasıl Yazar Olunmaz?	47
Yaşar Nabi ile Yolculuklarda	51
"Belki Bir Gün Olmuştur"	61
Özdemir Asaf ile Geçen Zaman	67
Yitip Giden Gerçek Dost	73
Sait Faik'le Gülhane Parkında	81
Öykücünün Öyküsü	85
Aşk Yapar Gibi	89
Kaçan Balonları Yakalamak	93
Küçük İnsanların Ressamı	97
"Om Mani Padme Hum"	103
"Birkaç Renk Birkaç Çizgi"	107
"Paydos Bundan Böyle"	111
"Kimse Duymadan Ölmeliyim" Diyen	117
Ataç'tan Çizgiler	123
İsveç'te Bir Lütfü Özkök Var	127
İçtenliğin Şairiydi O	131

"ANI DEĞİL YAŞAM", Oktay Akbal'ın, yılların içinden süzülüp gelmiş anıları. Kendisi "anı değil yaşam" diyor. O renkli yazın ve sanat dünyasından çok genç yaşta tanıklıklar... yaşamalar... yaşantılar. Sevgiler, övgüler, eleştiriler... Sıcacık dostluklar, söyleşiler...

Anı gibi gözüken bu izlenimler, gerçekten tam bir yaşamı yansıtıyor. Yazın dünyamıza yaşamdan canlı kişilikler armağan ediyor.

Anlatımındaki o dupduru, pırıltılar içinde akıp giden su gibi güzelliği söylemeye gerek var mı?